

Lysander
– en spartaner ulik de andre

av

May Elisabeth Nordahl

Ved
AHKR/Historie

Vårsemesteret 2014



Innhold

Lysander – A Spartan Unlike the Others. Abstract.....	4
Kapittel 1: Innledning.....	5
1.1 Problemstillinger.....	5
1.2 Når, hvor og hvem?.....	7
1.3 Peloponneserkrigen	10
1.4 Hvorfor Lysander?.....	12
1.4.1 Brasidas	13
1.4.2 Lysander og Brasidas	16
1.5 Veien videre	16
Kapittel 2: “The Spartan Mirage”	17
2.1 Lykurgus.....	18
2.2 Den spartanske hæren.....	27
2.2.1 Agoge	30
2.2.2 Pederasti	33
2.2.3 Messer.....	37
2.3 “All animals are equal, but some are more equal than others”	39
Kapittel 3: Kilder og Lysanders tidlige liv	41
3.1 Tukydid og Aristoteles.....	41
3.1.1 Tukydid og Peloponneserkrigen	41
3.1.2 Aristoteles.....	45
3.2 Xenofon, Diodorus Siculus og Plutark	47
3.2.1 Xenofon.....	47
3.2.1.1 Hellenica.....	48
3.2.2 Diodorus Siculus	49
3.2.3 Plutark	51
3.2.4 Lysander i Hellenica og hos Diodorus Siculus og Plutark.....	53
3.3 Barndom, familie, utseende og person.....	53
3.4 Lysander som admiral for den spartanske flåten	55
3.4.4 Lysander og prins Kyros	62
3.5 Kildene opp mot hverandre.....	63
3.5.1 Xenofon og Hellenica	64
3.5.2 Diodorus Siculus	65
3.5.3 Plutark	65
Kapittel 4: Årene etter posten som admiral	68
4.1 Lysander og Kallikratidas	68
4.2 Lysander vinner over Athen	74

4.3 Styret av de 30 i Athen.....	84
4.3.1 Oligarki eller tyranni?	88
Kapittel 5: Lysanders siste år, og hans forhold til Agesilaus.....	97
5.1 Omstendighetene rundt de siste årene til Lysander.....	97
5.2 Lysander og Agesilaus.....	98
5.3 Lysander hjelper Agesilaus til tronen.....	99
5.4 Lysander overtaler Agesilaus til å dra til Asia.....	101
5.4.1 Lysanders venner får problemer.....	102
5.5 Lysanders død.....	103
5.6 Agesilaus finner ut om Lysanders planer om kupp	105
5.7 Agesilaus og hans liv som konge	107
Kapittel 6: Avslutning.....	110
6.1 Plutarks sammenlikning av Lysander og Sulla.....	110
6.4 Kildene.....	113
6.2 Lysanders innvirkning i Peloponneserkrigen og i Sparta	113
6.3 Lysander og Brasidas	114
6.5 Sparta ikke designet på imperium	114
6.6 Konklusjon.....	115
Litteraturliste:	116
Kilder:.....	116

Lysander – A Spartan Unlike the Others. Abstract

Lysander, the Spartan, was an Admiral during The Peloponnesian War (431-404 BC). He was in many ways the perfect Spartan, and he personified the Spartan virtues: Lysander did not covet wealth or money; he was a great warrior and a good leader. For a man to succeed in the competitive Sparta when it was at its height was a great accomplishment. Lysander was, one might say, the best of the best. Even though Lysander was indoctrinated with the Spartan virtues, he was, in some ways, different. The Spartans are not known for being eloquent at all. On the contrary, they were known for saying as little as possible. Lysander, on the other hand, had a way with words. With this skill, he befriended Prince Cyrus of Persia. This friendship proved to be beneficial for both Lysander and Sparta. He also made friends wherever he went and they would do anything for him. His relationship with Agesilaus, who later became one of the Spartan kings, made a difference in both their lives. Lysander helped Agesilaus to the throne, and Agesilaus in turn, had a long life as a king. However, the power of Sparta declined while Agesilaus was king.

In this paper, Lysander's life will be discussed along with the sources we have from childhood until death. Was he just another Spartan, or was his life influential in the course of history?

Kapittel 1: Innledning

Av de gamle greske bystatene, er det Athen og Sparta vi vet mest om. Tukydid skriver i sin "Historien om Peloponneskrigen":

*"Suppose, for example, that the city of Sparta were to become deserted and that only the temples and foundations of buildings remained, I think that future generations would, as time passed, find it very difficult to believe that the place had really been as powerful as it was represented to be. Yet the Spartans occupy two-fifths of the Peloponnese and stand at the head not only of the whole Peloponnese itself but also of numerous allies beyond its frontiers. Since, however, the city is not regularly planned and contains no temples or monuments of great magnificence, but is simply a collection of villages, in the ancient Hellenic way, its appearance would not come up to expectation. If, on the other hand, the same thing were to happen to Athens, one would conjecture from what meet the eye that the city had been twice as powerful as in fact it is."*¹

Av dette sitatet kan man se at Tukydid var veldig framsynt. For slik er det når en kommer til Sparta i dag. En skulle virkelig ikke tro at dette stedet en gang tilhørte noen som var så beryktet for sin militære styrke. Det er kun små ruiner som er igjen, og ikke i nærheten av det en kan finne ellers i Hellas, hverken når det gjelder størrelse eller kvalitet. De fleste av disse er sågar fra den hellenistiske tiden, og ikke fra den klassiske. I motsetning når man kommer til Athen blir man møtt av et syn av store bygninger og monumenter, ikke minst Akropolis, som man kan se på lang avstand.

1.1 Problemstillinger

I tiden rundt Peloponneserkrigen skjedde det mange endringer i det spartanske samfunnet, som ellers hadde rykte for å være veldig rigid og uforandret gjennom flere

¹ Thuc. 1.10.2

hundre år. De gikk fra å være en dominerende landmakt, mot Athens sjømakt, til å også dominere på havet: Fra å være xenofobe² til å både ha et nært forhold til Persia, og skaffe sitt eget imperium. Men det spartanske samfunnet var ikke designet for å være et imperium, og dette fikk konsekvenser etter hvert; noe som vil bli diskutert senere i oppgaven.

Jeg vil bruke Lysander som et eksempel på en spartaner, og via hans liv, fortelle om Sparta. Lysander skilte seg ut fra den gjennomsnittlige spartaner på en rekke områder, samtidig som han var selve definisjonen av de holdningene og normene det spartanske samfunnet var bygget opp på. Lysander var en spartansk admiral under den Peloponnesiske krigen, som hadde en karismatisk lederstil. Jeg vil blant annet se på om denne lederstilen og hans personlighet var med på forandringene som skjedde i Sparta.

Det er ikke mye vi vet om Lysanders oppvekst, og jeg vil dermed skrive om den normale oppveksten til spartanere, via andre kilder enn de som skriver om Lysander. Da Lysander fikk utdanning i agoge³, vil det å skrive om agogen være en måte å få et innblikk i Lysanders oppvekst likevel. Det vil med andre ord gå begge veier, at jeg bruker Lysander til å fortelle om Sparta, og vice versa.

Dette kapittelet skal gi en introduksjon til Sparta, spartanerne og hvilket tidsrom vi befinner oss i. Tukydid skriver om Peloponneserkrigen fram til 411 f.Kr., og Xenofon tar over etter dette. I kapittelet om kilder kommer jeg til å ta for meg Tukydid og «Peloponneserkrigen», samt Xenofon, Aristoteles, Diodorus Siculus og Plutark.

² Fremmedfrykt

³ Spartanernes utdanningssystem for gutter (fra 7års alderen til rundt 20).

1.2 Når, hvor og hvem?

Perioden jeg skal fokusere mest på er 431-395 f.Kr., da Peloponneserkrigen varte fra 431-404 f.Kr., og Lysander døde i 395. Jeg vil likevel trekke linjer både bakover og fremover i tid. Dette for å kunne forstå hva som førte til krigen og forandringene som følge av krigen, og for å se konsekvensene i etterkant. Hovedfokuset vil være på den perioden da vi hører om Lysanders karriere, nemlig 408-395 f.Kr.

I det antikke Hellas sto Athen og Sparta som to motpoler. De var blant de største og sterkeste bystatene og hadde hvert sitt «imperium», basert på to vidt forskjellige politiske oppbygninger av sin bystat. Med «imperium» mener jeg her at de var den ledende bystaten av flere som var med i et allianseforbund. Athen var et demokrati (folkestyre), og Sparta et oligarki (fåmannsvelde). Den spartanske ledelsen besto av to konger, fra to familier: Agiadene og Eurypontidene. De hadde fem eforer, som opprinnelig var en slags oppsynsmenn.⁴ Til sist hadde de et råd, Gerousia, som besto av 30 menn inklusiv de to kongene. Til dette rådet kunne i teorien hvem som helst velges, men i praksis ble det valgt fra de mest framstående aristokratiske familiene. Da athenerne fant sølv i minene i Laurium, bygget de en stor flåte og ble en sterk sjømakt. Spartanerne var beryktet for sin hær, som andre anså som uslåelige. En annen viktig forskjell for athenerne og spartanerne er at athenerne var jonere, og spartanerne var dorere. Dette var to forskjellige dialektgrupper, med forskjellig mytisk opphav. Det vil si, grekerne visste ikke alt om sin egen fortid, og mye av deres tidlige historie er basert på myter. Dette var imidlertid et viktig poeng i flere tilfeller av konflikt, der andre dorere og jonere var i krig, og Sparta og Athen brukte dette som en unnskyldning, om ikke annet, for å støtte den ene eller den andre siden. Men på tross av denne inndelingen seg imellom var ikke alle Spartas allierte dorere, og ei heller alle Athens allierte jonere.

Sparta ligger i det sørlige Peloponnes i Hellas. Det er omringet av fjell, og har en elv, Eurotas, som renner igjennom og gir fruktbar jord. Det var fire landsbyer som

⁴ Deres stilling og makt ble forandret gjennom tiden.

utgjorde sentrum av Sparta: Pitana, Mesoa, Limnae og Cynosoura⁵, i tillegg var det en femte landsby, litt utenfor denne kjernen. Nigel M. Kennell påpeker at “the sense of isolation in communities several mountain passes and many kilometres away from the Eurotas valley must have been strongly felt, making the fact that ancient Laconia remained unified for so many centuries all the more impressive”⁶.

Kennell tar opp et element som kan være litt forvirrende når man snakker om spartanere og Sparta, nemlig hvor mange navn på både byen og folkene: Sparta, Spartanere, Spartiatai, Lakonia, Lakonere, Lakedaemon, and Lakedaemonere “each with a slightly different connotation and history”⁷. Navnene blir brukt om hverandre og kan dermed skape forvirring om hva som egentlig menes. For eksempel: Det landområdet som vi kaller Lakonia kan også bli kalt Lakedaemon, og selve byen Sparta kan også bli kalt for Lakedaemon. Når dette navnet blir brukt i kildene, vil det være vanskelig å vite om de mener hele området eller selve byen. Det samme gjelder lakedaemonere, om det kun er snakk om spartanske borgere, som har gjennomgått agoge og på andre måter opprettholdt deres borgerskap, eller om det også inkluderer *perioikoi* («dwellers around» det folket som bodde rundt Sparta), eller kun omhandler *perioikoi*.⁸ Det å ha mange navn på samme sted og folk var vanlig i antikken, og er ikke noe som skiller seg spesielt ut med Sparta, men kan like fullt skape litt forvirring hos lesere som ikke vet om disse navnene.

Det spartanske samfunnet kan man si var tredelt. Det var de som var spartanske borgere, med de plikter og rettigheter dette medførte. Så var det helotene, og perioikoi. Ordet helot betyr «fanger», og var slaver.⁹ Helotene var en potensiell trussel mot en indre fred i Sparta¹⁰, og det første de nye eforene gjorde hver år, var “[...] issued a proclamation to all the Spartans to ‘Shave their moustaches and obey

⁵ Whitby 2007:1

⁶ Kennell 2010:6

⁷ Kennell 2010:4

⁸ Kennell 2010:4

⁹ Cartledge 2003:72

¹⁰ Whitby 2002:2

the laws'. The very next public proclamation was a declaration of war on the Helots."¹¹

I det antikke Hellas var det vanlig med slaver, men det som skilte helotene fra andre slaver, var at de var greske, og dermed delte både språk og kultur med sine herrer.¹² Dette var noe som stred med de greske frihetsidealene, der alle grekere skulle være frie. Under perserkrigene (490-479 f.Kr.) var det friheten til alle hellenere de kjempet om. Etter det store jordskjelvet i 465 eller 464 f.Kr. gjorde helotene opprør.¹³ Sparta ba flere av sine allierte om hjelp, og blant annet Athen kom til unnsetning. Da athenerne oppdaget at helotene ikke var barbarer, men faktisk hellenere, slik som dem selv, fikk de sjokk. Dette medførte til slutt med at spartanerne ikke lenger ville ha deres hjelp, i og med at de mente at athenernes oppførsel utgjorde «revolusjon», og sendte dermed athenerne hjem igjen.¹⁴ Det var både lakoniske og messenske heloter, de sistnevnte ble gjort slaver i det åttende århundret f.Kr. da Sparta hadde erobret Messenia. Det var disse som var de mest opprørske av helotene.¹⁵

Grunnen til at det står 465 eller 464, og senere i oppgaven vil stå litt forskjellig årstall etter hvilken kilde som blir brukt, er grunnet grekernes måte å regne hvilket år det er. I Athen regnet de årstall ut fra hvem som var arkont dette året, og det var fra sommer til sommer. Dermed kan det bli litt forskyvninger med henhold til vår måte å regne årstall på.

Perioikoi, eller "the dwellers around", var ikke spartanske borgere, men de bidro med handel etc., de kontrollerte store deler av jordbruket, og etter hvert ble de en viktig faktor i det militære, da innbyggerantallet i Sparta falt på 400-tallet f.Kr.¹⁶

¹¹ Cartledge 2003:72-73

¹² Cartledge 2003:73

¹³ Cartledge 2003:145

¹⁴ Cartledge 2003:152-153

¹⁵ Hornblower 2011:121

¹⁶ Whitby 2002:2

Perioikoiene var formelt sett frie undersåtter, som sto til spartanernes disposisjon både når det gjaldt militæret, og det økonomiske.¹⁷

1.3 Peloponneserkrigen

For å kunne forstå Lysander og hans liv må man vite litt om hvilken tid han levde i. I Lysanders levetid pågikk Den peloponnesiske krigen. Som nevnt over, varte denne fra 431-404 f.Kr. Da Athen hadde stått opp mot perserne i slaget ved Marathon i 490 f.Kr., mente de at de var hellenernes frigjørere og redning. De hadde utvidet sitt imperium (det Deliske forbund) av den grunn, og gikk langt i opprettholdelsen av denne. De begynte å undertrykke deres allierte og behandlet dem mer som undersåtter enn noe annet. Av den grunn så mange hellenere til Sparta for befrielse fra Athen.¹⁸

Etter at Athen fant sølv i Laurium i 483 f.Kr., bygget de en stor flåte og ble en stor sjømakt. Sparta var tradisjonelt en landmakt, men dette forandret seg under peloponneserkrigen, også før Lysander. I Tukydid sin «Peloponneserkrigen», kommer det fram ved et sitat fra en tale athenerne framførte for Korinterne:

“And then it is quite a different matter for you if you reject alliance with a naval power than if you do the same thing with a land power. Your aim, no doubt, should be, if it were possible, to prevent anyone else having a navy at all: the next best thing is to have on your side the strongest navy that there is.”¹⁹

Og senere, etter et slag ved Phormio i 429/8 skriver Tukydid:

“For the Spartans, especially since this was their first taste of naval engagements, found it very difficult to understand what had happened, and so far from thinking that there was anything wrong with their own navy, concluded

¹⁷ Cartledge 2003:73

¹⁸ Hornblower 2011:121

¹⁹ Thuc. 1.35

that the defeat was the result of cowardice, not taking into consideration the contrast between the long experience of the Athenians and the short training which their own crews had received.”²⁰

Ved et slag i Pylos, i 425 f.Kr., sjokkerte både athenerne og spartanerne seg selv og hverandre ved å ha «byttet» plass. Slaget endte i athensk favør. Tukydid beskriver det slik:

“It was indeed a strange alteration in the ordinary run of things for Athenians to be fighting a battle on land – and Spartan land too – against Spartan attacking from the sea, and for Spartans to be trying to make a naval landing on their own shores, now hostile to them, against Athenian opposition. For at this time Sparta chiefly prided herself on being a land power with an unrivalled army and Athens on being a sea power with the greatest navy in existence.”²¹

Fram til vi får høre om Lysander, i 408/7 f.Kr., får vi av Tukydid høre om mange slag mellom Athen og Sparta og deres allierte, der det ender med en fredsavtale og de fleste gangene går denne ut på at de skal gi hverandre tilbake det landet de har tatt. Krigene begynner igjen ved at den ene parten vil gå til krig, og finner en unnskyldning for å kunne gjøre dette, og den mest populære unnskyldningen er å si at den andre har brutt fredsavtalen, noe de sjeldent hadde gjort.

Helt i begynnelsen av Peloponneserkrigen, da spartanerne og deres allierte invaderte Attika, 430 f.Kr., kom det en pest til Athen. Denne medførte at av frykt for smitte, forlot spartanerne området tidligere enn de hadde planlagt. Likevel var dette den lengste invasjonen noen sinne, og varte i 40 dager.²² Ifølge Tukydid varte pesten i to år, og etter et lite opphold, der den ikke var like kraftig, kom det et nytt utbrudd i 427/6, der det varte i ett år.²³ Denne pesten gikk veldig hardt innpå athenerne, og

²⁰ Thuc. 2.85

²¹ Thuc. 4.12

²² Thuc. 2.57

²³ Thuc. 3.87

reduuerte deres styrke under krigene. Tukydid skriver at hele 4.400 hoplitter, 300 av kavaleriet, og et ukjent antall av sivilbefolkningen i Athen døde av pesten.²⁴ Men til tross for dette fikk athenerne mange suksessfulle slag.

1.4 Hvorfor Lysander?

Som nevnt over, skilte Lysander seg fra den gjennomsnittlige spartaner på en rekke områder, samtidig som han var selve definisjonen av de holdningene og normene det spartanske samfunnet var bygget opp på. Mer om hans holdninger og væremåte vil komme senere i oppgaven, men det er likevel et poeng å få fram tidlig i oppgaven hva som gjør at han er valgt som et utgangspunkt her. I Sparta kalte de seg for *homoioi*, eller «similors». Paul Cartledge mener at ordet «similors» er en bedre oversettelse av *homoioi* enn det tradisjonelle «equals». «Similors» vil si at de likner på hverandre, og «equals» vil si at de er helt like og står på lik linje med hverandre.²⁵ Men ikke alle var like. Selv om det var et poeng for spartanerne at de skulle gå i samme type klær, ikke skryte av rikdom etc., var det ikke alle som oppfylte kravene til å være spartansk borger. Et av kravene at en skulle bidra til messene. De som ikke kunne dette mistet sine borgerrettigheter, og ble kalt *hypomeones*. I tillegg var det en skilnad mellom de som oppfylte kravene, både innen rikdom, innflytelse og prestisje.

Det er dette som er sagt om Lysanders far. Selv om han var en av *Heraklidene* så var Lysander en *mothax*. Å være av den heraklidiske slekten betød at en stammet fra Herakles (også kalt Herkules). Blant annet kongene var av denne slekten, og det vil altså si at denne slekten var av de finere slektene i Sparta. En *mothax* var en, som av en eller annen grunn ikke hadde borgerrettigheter. For at han skulle kunne gjennomgå agogen (den spartanske skolen), måtte han adopteres av en spartansk familie, og sponses gjennom agogen. Den tradisjonelle tanken om hvorfor Lysander var en *mothax*, er at faren var fattig. Paul Cartledge mener at denne tradisjonelle oppfatningen kan være feil, og mener at Lysander like gjerne kunne hatt en mor som var Helot, og derfor ikke hadde rettigheter som spartansk borger. Selv om han

²⁴ Thuc. 3.87

²⁵ Cartledge 2001:71-73

kommer med en alternativ forklaring, mener han fremdeles at den tradisjonelle oppfatningen er mest sannsynlig, i og med at «Lysanders father Aristocritus is reported to have been poor»²⁶, selv om han var medlem av det heraklidiske aristokrati, og i tillegg at hans andre sønn het Libys, som skulle være i ære av en Libysk prins. På den andre siden var det ikke uvanlig med uekte sønner av slaver og aristokrater.²⁷

Uansett grunnen til at Lysander var en *mothax*, så kom han seg igjennom agogen. Han fikk en strålende karriere, og ble admiral på den spartanske flåten. Lysander hadde en evne med mennesker, der han klarte å få folk til å gjøre som han ville, og hadde mange venner, over alt. Men selv om Lysander var unik på mange måter, hadde han en foregangsmann som fortjener en liten plass i oppgaven, fordi det viser at Lysander ikke var den eneste spartaner med slike egenskaper.

1.4.1 Brasidas

Som en av de få ikke-kongelige har vi en slags biografi om Brasidas. Ikke av Plutark, som Lysander, men av Tukydid.²⁸ I motsetning til hva som er vanlig, vet vi faktisk hvem begge foreldrene til Brasidas var. Faren hans het Tellis og var en av de som var valgt til å forhandle om freden i 421 f.Kr.. Paul Cartledge påpeker at dette kan bety at han dermed kan ha vært et medlem av Gerousiaen, og med dette en høyt aktet mann.²⁹ Det som er mest uvanlig, er at vi vet hvem moren hans var. Hennes navn, og et sitat fra henne, er skrevet ned i Plutarks *Apophthegms*, sitater av spartanske kvinner:

“Argileonis, mother of Brasidas, when her son had died, and some of the citizens of Amphipolis came to Sparta to visit her, asked them whether her son had died finely and as befitted a Spartan. When they praised him to the skies and told her that he was the best of all the Spartans in such deeds of valour,

²⁶ Cartledge 2003:198-200

²⁷ Cartledge 2003:200

²⁸ Cartledge 2003:186

²⁹ Cartledge 2003:180

*she replied: 'My friends, it is true that my child was a fine and good man, but Sparta has many men better than he.'*³⁰

Om Brasidas sin mor vet vi bare dette, og at hun var gift med Tellis. Selv om hennes sønn ble hyllet opp i skyene, og hennes mann muligens var av en fin, aristokratisk familie, var ikke dette noe hun skrøt av. Cartledge skriver det slik: “[...] Argileonis, [...] was concerned rather to de-emphasize any special difference or distinction that her family undoubtedly bore.”³¹ Dette passer inn i spartanernes tanke om at de alle var like; *homoioi*.

Anton Powell mener at “It seems reasonable to suspect that Thucydides’ apparent exaggeration of the dislike for the Athenian Empire, and of its failure to win support, arose from his own disapproval of the Empire and of the *dēmokratia* which it promoted.”³² Tukydid selv var general på den athenske siden, mot Brasidas.³³ Ikke nok med det, Tukydid ble sent i eksil i 20 år etter tapet mot Sparta med Brasidas i spissen, i Amfipolis.³⁴ Det kan virke på Tukydid at han synes det var greit, i og med at han dermed kunne fokusere på historieskrivingen:

*“As it happened, too, that I was banished from my country for twenty years after my command at Amphipolis; I saw what was being done on both sides, particularly on the Peloponnesian side, because of my exile, and this leisure gave me rather exceptional facilities for looking into things.”*³⁵

I følge Tukydid, var Brasidas svært veltalende, i motsetning til den gjengse oppfatning av spartanere generelt³⁶, og Cartledge understreker Brasidas’ geni på denne måten:

³⁰ Plut. *Sayings of Spartan Women, Argileonis (Moralia 240c)*

³¹ Cartledge 2003:180

³² Powell 2001:87

³³ Thuc. 4.104-106

³⁴ Thuc. 5.26

³⁵ Thuc. 5.26

³⁶ Cartledge 2003:188

“In 426 the Spartans had established a new colony in central Greece, Heraclea in Trachis. [...] Brasidas was allowed to recruit an army of distinctively new composition, which reveals his peculiar genius and gives the lie to the claim that all Spartans were by definition, and social habituation, immovably conservative in their thinking.”³⁷

Under er to sitat fra Tukydid, som viser litt om hva som ble tenkt om Brasidas:

“Then, too, in the later period of the war, after the Sicilian expedition, the chief factor in creating a pro-Spartan feeling among the allies of Athens was the gallantry of Brasidas and the wisdom which he showed at this time – qualities which some knew from experience of them and others assumed because they had been told of them. He was the first to be sent out this way, and by the excellent reputation which he won for himself on all sides left behind a rooted conviction that the rest also were like him.”³⁸

“The people of Scione [...] resolved to throw themselves into the war, and welcomed Brasidas with every remark of honour. He was publicly crowned with a gold crown as the liberator of Hellas, and private individuals used to come up to him and deck him with garlands, as though he were a famous athlete.”³⁹

Brasidas var en mann som var høyt aktet, og så høyt ble Brasidas satt at innbyggerne i Amfipolis tilba ham som en gud etter hans død.⁴⁰ Hadde han levd lenger, ville han nok mest sannsynlig også blitt skrevet biografi om av Plutark. Cartledge skiver det slik: “Yet in reality there were few if any Spartans more able and

³⁷ Cartledge 2003:187

³⁸ Thuc. 4.81

³⁹ Thuc. 4.121

⁴⁰ Thuc. 4.11; Cartledge 2003:179

effective, or more respected outside Sparta, than Brasidas, both in his lifetime and after his death.”⁴¹

1.4.2 Lysander og Brasidas

Brasidas var en av eforene i 431, da den Peloponnesiske krigen brøt ut, og Lysander får vi først høre om i 408/7, så de var ikke i kommando samtidig. Det er flere likheter mellom dem, og man kan si at Brasidas var en slags foregangsmann. Han hadde, som Lysander, evnen til å overtale folk og skaffe seg venner. I motsetning til Lysander rakk ikke Brasidas å virkelig få satt seg på kartet og med det skaffe seg uvenner, slik det skjedde med Lysander. Da jeg leste «The Peloponnesian War» av Tukydid, gjenkjente jeg mye av Lysanders karakter i Brasidas. Selv om Lysander ikke var den eneste spartaner med disse kvalitetene, er han fremdeles unik, med tanke på hvilke kår han kom fra, og hva han klarte å oppnå.

1.5 Veien videre

Det neste kapittelet skal ta for seg det som kalles «The Spartan Mirage», eller «den spartanske luftspeilingen». Deretter skal som tidligere nevnt, kildene om både Sparta og Lysander gjennomgås, og Lysanders liv vil bli skissert. Forandringer som skjedde under Peloponneserkrigen vil bli diskutert, samt hvilken innvirkning Lysander hadde på dette, og herunder hans forhold med kong Agesilaus, og hvilke konsekvenser dette fikk, både for ham selv, Agesilaus og Sparta.

⁴¹ Cartledge 2003:186

Kapittel 2: “The Spartan Mirage”

“People did not send requests to them for ships, or money, or hoplites, but for a single Spartan commander; and when they got him, they treated him with honour and reverence, as the Sicilians treated Gylippus; the Chalcidians, Brasidas; and all the Greeks resident in Asia, Lysander, Callicratidas, and Agesilaüs. These men, wherever they came, were styled regulators and chasteners of peoples and magistrates, and the city of Sparta from which they came was regarded as a teacher of well-ordered private life and settled civil polity.”⁴²

“The Spartan Mirage”, eller «Den Spartanske Luftspeilingen», er et tema som har blitt diskutert mye i forskningslitteraturen. Dette uttrykket ble oppfunnet av den franske forskeren François Ollier på 1930-tallet.⁴³ Denne «luftspeilingen» baserer seg på det inntrykket vi har av spartanerne, deres væremåte, hva de hadde oppnådd, og hva de sto for. Dette inntrykket hadde også de gamle grekerne, og stammet opprinnelig fra spartanerne selv, og var for deres egen interne bruk. Men selv om det var spartanerne som startet dette, er det kun ikke-spartanske som har skrevet alt dette ned.⁴⁴

I motsetning til Athen, der Aristoteles blant annet skrev ned mye om hvordan byen var bygget opp og hvordan byens politikk og historie var, var spartanerne mye mer hemmelighetsfulle. Selv ikke deres samtidige naboer visste mye om hvordan Sparta var bygget opp og hvordan det var å leve i Sparta.

Når det gjelder Spartas tidlige historie, er mye usikkert, og det er for det meste bygget opp av myter og sagn. Xenofon er den som ikke bare var samtidig med Lysander og Agesilaus, men han bodde også i Sparta. Dette gir ham ekstra innsikt i

⁴² Plut. *Lyk.* 30.5

⁴³ Cartledge 2001:169

⁴⁴ Cartledge 2001:169

deres skikker og tradisjoner, men samtidig kan det oppstå habilitetsspørsmål rundt dette. Aristoteles levde på en tid da Sparta ikke lenger var i sin storhetstid, og kunne i etterpåklokskapens lys fortelle oss hva han mente var feil med den spartanske levemåten. Plutark levde mange hundre år etter denne epoken som diskuteres i denne oppgaven, og var, på samme måte som oss, avhengig av kilder som forteller om hvordan det var i Sparta på denne tiden. Han hadde dog en fordel vi ikke har, han hadde tilgang til flere kilder enn oss. Likevel må han også være kritisk til sine kilder og det han blir fortalt. Videre diskusjon om dette vil komme i neste kapittel.

Det spartanske (hoplitt)samfunnet var bygget opp av flere elementer, og blant de viktigste var agogen, pederasti og messene (dining groups/spisegrupper). Disse tre elementene la grunnlaget for Sparta som et krigersamfunn og dermed også deres dominans i krig. Av den grunn vil jeg nå, gjennom hva Xenofon, Aristoteles og Plutark skriver, beskrive dette, og diskutere hva de fikk ut av dette, og hvorfor det var lagt opp slik.

2.1 Lykurgus

Blant disse mytene, eller historiene som utgjør «den spartanske luftspeilingen», er den om deres lovgiver, Lykurgus. Dette temaet kunne blitt en oppgave i seg selv, da man ikke vet om han var konge eller ikke, eller om han i det hele tatt faktisk levde. Jeg vil likevel ta ham med her fordi han, eller i det minste ideen om ham, var så viktig for spartanerne. De var tradisjonelister, det vil si de brukte mye tid og energi på å «huske» deres fortid og følge de gamle tradisjonene slavisk. På tross av dette er det vanskelig å få vite mye om Lykurgus. Da det er mye som er usikkert rundt ham, kan man ikke si noe sikkert om hvordan det egentlig var. Plutark valgte å skrive en biografi om ham, og sammenliknet ham med Numa, Romas lovgiver. Han hadde store vanskeligheter med å skrive denne biografien, da alle kildene motsa hverandre, og han refererer til hele 50 forskjellige forfattere.

Plutark skriver at de fleste av hans kilder hevder at Lykurgus var sønn av Eunomus, og kun poeten Simonides mener at det var Prytanis som var hans far. Moren til

Lykurgus var Dionassa, Eunomus' andre hustru.⁴⁵ I følge en Dieuchidas, var Lykurgus 11. ledd fra Herkules, og dermed en av Heraklidene.⁴⁶

I følge det Plutark skriver, var det på Lykurgus sin tid var det anarki og forvirring som rådet i Sparta, og dette medførte blant annet at hans far, som på den tiden var konge, ble drept.⁴⁷ "For as he was endeavouring to quell a riot, he was stabbed with a butcher's knife, and left the title of king to his eldest son, Polytectes".⁴⁸ Da også Polytectes døde ikke lenge etter, overtok Lykurgus makten, til det kom fram at Polytectes kone var med barn, hvorpå han erklærte at kongedømmet skulle være barnets dersom det ble en gutt. Han selv skulle styre landet, kun som barnets verge.⁴⁹

"Soon after, an overture was made to him by the queen, that she would herself in some way destroy the infant, upon condition that he would marry her when he came to the crown. Abhorring the woman's wickedness, he nevertheless did not reject her proposal, but, making show of closing with her, despatched the messenger with thanks and expressions of joy, but dissuaded her earnestly from procuring herself to miscarry, which would impair her health, if not endanger her life; he himself, he said, would see to it, that the child, as soon as born, should be taken out of the way. By such artifices having drawn on the woman to the time of her laying-in, as soon as he heard that she was in labour, he sent persons to be by and observe all that passed, with orders that if it were a girl they should deliver it to the women, but if a boy, should bring it to him wheresoever he were, and whatsoever he was doing. [...] he [Lycurgus], taking him [the new-born] into his arms, said to those about him, "Men of Sparta, here is a king born unto us;" [...] His reign had lasted only eight months, but he was honoured on other accounts by the citizens, and there were more who obeyed him because of his eminent virtues, than because he was regent to the king and had the royal power in his hands."⁵⁰

⁴⁵ Plut. Lyk. 1.4

⁴⁶ Plut. Lyk. 2.1

⁴⁷ Plut. Lyk. 2.3

⁴⁸ Plut. Lyk. 2.3

⁴⁹ Plut. Lyk. 3.1

⁵⁰ Plut. Lyk. 3.2-3.4

Dette sitatet fra Plutark er tatt med for å vise hvilken type person spartanerne selv mente at deres lovgiver var. En person som ikke satte makten framfor moral, og som heller ville gi fra seg makten enn at hans brors ufødte sønn (eventuelt datter) skulle bøte med livet. Dette viser hvorfor Lykurgus ble sett på som en rettferdig og god mann, og som listig fikk dronningen til å tro at han var med på hennes plan om at de to skulle gifte seg etter hun hadde født og Lykurgus hadde kvittet seg med den eventuelle tronarvingen. I stedet valgte han å vise fram gutten, med en gang han var født, fram for de andre lederne i Sparta, slik at gutten skulle få sin rette plass. Denne delen av Plutarks *Lykurgus* har fått flere til å mene at det var vanlig i Sparta at dersom det ble født en jente, skulle de bli sendt til kvinnene, men dersom det ble født en gutt, skulle kongen selv inspisere gutten for å sikre seg at dette var en «god nok» spartaner. Blant annet Sarah B. Pomeroy henviser til akkurat dette stedet i sin bok «Godesses, Whores, Wives and slaves», fra 1975.⁵¹

Videre forteller Plutark at Lykurgus dro til Kreta da det ble problemer rundt dronningmoren og hennes bror som sådde tvil rundt Lykurgus, grunnet sjalusi.⁵²

“Troubled at this, and not knowing what it might come to, he thought it his wisest course to avoid their envy by a voluntary exile, and to travel from place to place until his nephew came to marriageable years, and, by having a son, had secured the succession, setting sail, therefore, with this resolution, he first arrived at Crete, where, having considered their several forms of government, and got an acquaintance with the principal men among them, some of their laws he very much approved of, and resolved to make use of them in his own country; a good part he rejected as useless.”⁵³

Det er mange likhetstrekk mellom de lovene og skikkene de hadde på Kreta, slik som Stefan Link påpeker, og ifølge Plutark er grunnen til dette Lykurgus sitt opphold der.⁵⁴

⁵¹ Pomeroy 1975:36

⁵² Plut. *Lyk.* 3.5-4.1

⁵³ Plut. *Lyk.* 4.1

⁵⁴ Link 2009:89-111

Flere av likhetene og forskjellene mellom Sparta og Kreta vil bli diskutert under. Etter sitt opphold på Kreta skal han ha dratt videre til Asia for å sammenlikne det han hadde funnet hos kreterne som var både sindige og moderate, med jonerne, som hadde storartede og delikate vaner.⁵⁵ Dette gjorde han, som Plutark skriver: “just as physicians do by comparing healthy and diseased bodies.”⁵⁶ Deretter dro han visstnok videre til Egypt og muligens også til Spania, Afrika og Ostindia.⁵⁷ Av sitt opphold i Egypt skal han ha blitt så fascinert av at de separerte soldatene fra resten av nasjonen, og at han dermed innførte dette i Sparta “a removal from contact with those employed in low and mechanical occupations giving high refinement and beauty to the state.”⁵⁸ Xenophon, på den andre siden, skriver at Lykurgus ikke var noen imitator av en annen stat, men snarere «by a stroke of invention rather, and on a pattern much in opposition to the commonly-accepted one, that he brought his fatherland to this pinnacle of prosperity.»⁵⁹

Han var savnet i Sparta. Ifølge Plutark sa Spartanerne: “for kings we have, who wear the marks and assume the titles of royalty, but as for the qualities of their minds they have nothing by which they are to be distinguished from their subjects”.⁶⁰ De mente altså, at deres konger ikke var noe bedre enn sine undersåtter, og hadde liten respekt for dem. Kongelige skal jo være en slags inspirasjon for sitt folk, og noe de kan se opp til. Lykurgus, mente de, var, i motsetning til deres konger, egnet som en leder, og hadde en medfødt evne til å få menn til å følge ham. Da heller ikke kongene var imot at Lykurgus skulle komme hjem til Sparta, returnerte han og gjennomførte en rekke forandringer. Kongene håpet at med Lykurgus sin hjemkomst, ville han klare å få folket til å behandle dem med mer respekt.⁶¹

Flere forandringer er blitt tilegnet Lykurgus, blant annet innføringen av gerusiet, som hadde like stor makt som kongene i de store sakene. Dette rådet av eldre besto av

⁵⁵ Plut. *Lyk.* 4.3

⁵⁶ Plut. *Lyk.* 4.3

⁵⁷ Plut. *Lyk.* 4.5-4.6

⁵⁸ Plut. *Lyk.* 4.5

⁵⁹ Xen. *Lac. Pol.* 1

⁶⁰ Plut. *Lyk.* 5.1

⁶¹ Plut. *Lyk.* 5.1

28 personer over 60 år, og med de to kongene, ble det 30 til sammen. Lykurgus dro til Delfi, for å forhøre seg med Orakelet om at hans nye innføringer var gode, og fikk bekreftelse på dette. Innføringen av eforene kom rundt 130 år etter Lykurgus, da etterkommerne mente at dette ville gi en bedre balanse i maktforholdene.⁶² I følge Aristoteles var den spartanske formen for styring noe mange ville foretrekke, da den inneholder elementer fra både oligarki, monarki og demokrati, der kongen(e) er den monarkiske delen, gerusiet utgjør den oligarkiske, og eforene utgjør den demokratiske delen, siden de er valgt av folket. Andre, sier Aristoteles, mener at eforene er et tyrannisk element, og at den demokratiske biten kommer i messene og det daglige livet.⁶³ Aristoteles forteller ikke hvorfor noen mener det ene og noen det andre, men konstaterer bare at det er en delt oppfatning av hva som representerer de forskjellige delene.

Det er også sagt, at alle måtte gi sine landområder til staten, og deretter ble alt delt likt opp, slik at de alle skulle ha et likt utgangspunkt. Det hadde oppstått en skjev fordeling av land og andre luksusvarer i Sparta, noe Lykurgus ville få bukt på.⁶⁴ På Aristoteles sin tid var det igjen blitt ujevnheter i fordelingen av jord og rikdom. Dette, som så mye annet som var begynt å gå galt i Sparta, mente Aristoteles var kvinnenenes skyld, eller rettere deres sterke stilling i Sparta. Han sier dette om kvinnene, og eiendom:

”For, during the wars of the Lacedaemonians, first against the Argives, and afterwards against the Arcadians and Messenians; the men were long away from home, and, on the return of peace, they gave themselves into the legislator’s hand, already prepared by the discipline of a soldier’s life (in which there are many elements of virtue), to receive his enactments. But, when Lycurgus, as tradition says, wanted to bring the women under his laws, they resisted, and he gave up the attempt. These then are the causes of what then happened, and this defect in the constitution is clearly to be attributed to them. We are not, however, considering what is or is not to be excused, but what is right or wrong, and the disorder of the women, as I have already said, not only

⁶² Plut. *Lyk.* 5.3-7.1

⁶³ Aristot. *Pol.* 2.1265b35-40

⁶⁴ Plut. *Lyk.* 8.1-8.2

gives an air of indecorum to the constitution considered in itself, but tends in a measure to foster avarice.

The mention of avarice naturally suggests a criticism in the inequality of property. While some of the Spartan Citizens have quite small properties, others have very large ones; hence the land has passed into the hands of a few. And this is due also to faulty laws; for, although the legislator rightly holds up to shame the sale or purchase of an inheritance, he allows anybody who likes to give or bequeath it. Yet both practices lead to the same result. And nearly two-fifths of the whole country are held by women; this is owing to the number of heiresses and to the large dowries which are customary. It would surely have been better to have given no dowries at all, or, if any, but small or moderate ones. As the law now stands, a man may bestow his heiress on any one whom he pleases, and if he die intestate, the privilege of giving her away descends to his heir. Hence, although the country is able to maintain 1500 cavalry and 30.000 hoplites, the whole number of Spartan citizens fell below 1000.”⁶⁵

Sitatet over viser en annen del av «den spartanske luftspeilingen», nemlig kvinnenes stilling. Om kvinnenes stilling i Sparta skal jeg ikke gå mye mer inn på i denne oppgaven da det er noe utenfor emnet, men dette sitatet ville jeg ha med, siden det også viser eiendomsfordeling og Aristoteles sitt kvinnesyn. Han mener, som vi kan se over, at det er de sterke kvinnene og deres rettigheter som gjorde at Sparta til slutt ikke lenger var den stormakten de en gang var. Aristoteles mener at denne loven fikk en motsatt virkning av det som var intensjonen, fordi det endte med et lavt innbyggertall, i stedet for økt. Dermed ble den loven om at en mann som hadde 3 sønner skulle slippe militær tjeneste, og de som hadde fire sønner, skulle slippe alle byrder som fulgte med et borgerskap motvirket.⁶⁶

⁶⁵ Aristot. *Pol.* 2.1270a

⁶⁶ Aristot. *Pol.* 2.1270b

I tillegg til at landområdene ble omfordelt, skal også deres gull og sølv ha blitt fratatt dem, og det ble i stedet innført penger laget av jern, som ble behandlet med eddik mens det fortsatt var varmt, slik at jernet ikke kunne støpes om og bli brukt til annet enn det det var ment som.⁶⁷ Han bannlyste overflødig kunst, noe som Plutark mener ville skjedd uansett da de ikke kunne kjøpe noe for de så å si verdiløse pengene deres i resten av Hellas.⁶⁸ Xenofon skriver at Lykurgus forbød alle frifødte spartanere all aktivitet som hadde med pengeinntjening å gjøre.⁶⁹

“By the time of Agis, gold and silver first flowed into Sparta, and with them all those mischiefs which attend the immoderate desire of riches. Lysander promoted this disorder; for by bringing in rich spoils from the wars, although himself incorrupt, he yet by this means filled his country with avarice and luxury, and subverted the laws and ordinances of Lycurgus; so long as which were in force, the aspect presented by Sparta was rather that of a rule of life followed by one wise and temperate man, than of the political government of a nation.”⁷⁰

Det var altså, ifølge Plutark, først i Peloponneserkrigens tid at deres regler om rikdom ble brutt. Hvordan Lysander innførte rikdom til landet, vil bli nærmere diskutert i neste kapittel. Det er likevel et poeng å ta det med her, at det Lykurgus hadde satt seg fore holdt i mange hundre år, fram til de begynte å forandre på det som var lagt opp av lover og tradisjoner.

Som nok et ledd i forsøket på å gjøre alle spartanere mer like, ville Lykurgus at de alle (les: menn), skulle spise sammen. Det samme brødet, det samme kjøttet etc. Det var heller ikke lov å spise noe hjemme før en skulle til messen, og alle holdt et øye med hverandre for å se hvem som ikke spiste og drakk som resten.⁷¹

⁶⁷ Plut. *Lyk.* 9.1-9.2; Xen. *Lac. Pol.* 7

⁶⁸ Plut. *Lyk.* 9.3

⁶⁹ Xen. *Lac. Pol.* 7

⁷⁰ Plut. *Lyk.* 30.1-30.2

⁷¹ Plut. *Lyk.* 10.1-10.3

“[T]hey should eat in common, of the same bread and the same meat, and of kinds that were specified, and should not spend their lives at home, laid on costly couches at splendid tables, delivering themselves up into the hands of their tradesmen and cooks, to fatten them in corners, like greedy brutes, and to ruin not their minds only but their bodies which, enfeebled by indulgence and excess, would stand in need of long sleep, warm bathing, freedom from work, and, in a word, of as much care and attendance as if they were continually sick. It was certainly an extraordinary thing to have brought about such a result as this, but a greater yet to have taken away from wealth, as Theophrastus observes, not merely the property of being coveted, but its very nature of being wealth.”⁷²

Det var altså ikke bare rikdom for rikdommens skyld Lykurgus ville bli kvitt, men også for deres kropp og sjel. Som det kommer fram fra dette sitatet, så ville Lykurgus at de skulle unngå å la seg forfalle, slik kroppen gjør med for mye mat og for lite bevegelse. Dette passer godt sammen med at både mennene og kvinnene trente mye fysisk for å være henholdsvis gode og sterke krigere, og føde sterke og gode krigere.⁷³

Xenofon beskriver dette med forbud av rikdom slik:

“And indeed, one may well ask, for what reason should wealth be regarded as a matter for serious pursuit in a community where, partly by a system of equal contributions to the necessaries of life, and partly by the maintenance of a common standard of living, the lawgiver placed so effectual a check upon the desire of riches for the sake of luxury? What inducement, for instance, would there be to make money, even for the sake of wearing apparel, in a state where personal adornment is held to lie not in the costliness of the clothes they wear, but in the healthy condition of the body to be clothed? Nor again could there be much inducement to amass wealth, in order to be able to expend it on the members of a common mess, where the legislator had made

⁷² Plut. Lyk. 10.1-10.3

⁷³ Plut. Lyk. 14.2

*it seem far more glorious that a man should help his fellows by the labour of his body than by costly outlay. The latter being, as he finely phrased it, the function of wealth, the former an activity of the soul.*⁷⁴

Hvis vi skal tro Xenofon, var det altså en manns egenskaper eller dyder viktigere enn hans rikdom. Og som Xenofon skriver, hva skal man med rikdom i et samfunn der alle skal være så like som mulig? Da er det bedre at man bidrar til samfunnet på andre måter. I underkapittel 2.2.3 kommer det mer om messer.

I følge Plutark er grunnen til at lovene, eller såkalte Rhetra⁷⁵, Lykurgus skal ha innført, ikke ble skrevet ned, fordi han ville de heller skulle festes i hjertet til folket, slik at de *ville*, følge dem, i stedet for å bli skremt til å følge dem. Dette fordi Lykurgus mente at det ville være den beste måten, og det ville sikre at det ble en integrert del av dem, og dermed vare mye lenger.⁷⁶

Plutark skriver at da Lykurgus hadde gjort de endringene han mente var best for Sparta, dro han igjen til Delfi for å konsultere med orakelet for å forsikre seg om at alt var bra og godkjent av gudene. Orakelet sa at lovene var gode, og at folket skulle leve i berømmelse på grunn av disse. Han skrev dette orakelet ned og sendte det til Sparta, og samtidig ville han ikke frigjøre dem fra deres ed om at de skulle følge de lovene og reglene han hadde innført, fram til han kom tilbake fra Delfi. Lykurgus var nå en gammel mann, og valgte å ende sitt liv der etter han hadde fullført sin oppgave som lovgiver i Sparta.⁷⁷

“He therefore made an end of himself by a total abstinence from food, thinking it a statesman’s duty to make his very death, if possible, an act of service to the state, and even in the end of his life to give some example of virtue and

⁷⁴ Xen. *Lac. Pol.* 7

⁷⁵ Lovene Lykurgus innførte ble kalt Rhetra, for å vise at disse var gudommelige åpenbaringer, og godkjente av gudene – Plut. *Lyk.* 13.6

⁷⁶ Plut. *Lyk.* 13.1

⁷⁷ Plut. *Lyk.* 29.2-29.5

effect some useful purpose. He would, on the one hand, crown and consummate his own happiness by a death suitable to so honourable a life, and on the other hand, would secure to his countrymen the enjoyment of the advantages he had spent his life in obtaining for them, since they had solemnly sworn the maintenance of his institutions until his return.”⁷⁸

Slik var altså grunnlaget for at Spartanerne, i over 500 år, så slavisk fulgte lovene som Lykurgus hadde innført, ifølge Plutark.

2.2 Den spartanske hæren

I Sparta, som i resten av det gamle Hellas rundt år 500 f.Kr., besto hæren av hoplittfalankser. Dette var infanteri som var tungt væpnet og beskyttet, de hadde spyd og skjold, de var samkjørte, og de beskyttet hverandre. Hoplittmentaliteten dominerte i Hellas de neste 150 årene, selv etter en stor utvikling av både våpen og styrker.⁷⁹ Denne mentaliteten var spesielt framtrædende i Sparta, noe jeg vil komme tilbake til nedenfor.

Blant forskerne er det en dispuitt om hvordan denne utviklingen skjedde, om det kom som en revolusjon, om det kom som en reform til forskjellige tider i forskjellige deler av Hellas i tidsrommet mellom 750-600 f.Kr., om det ikke var noen forandring i det hele tatt, eller en gradvis evolusjon.⁸⁰ Cartledge skriver at en total uniformitet i utstyr ikke er sannsynlig, hverken innen en hoplitt hær eller over hele den greske verden og at dette ikke ville skjedd over natten.⁸¹ I tillegg skriver han at de ikke var noe unntak fra den generelle regelen om at militære menn helst foretrekker en forandring gjennom en gradvis utvikling, snarere enn revolusjonære gjennombrudd innen våpen.⁸² Innen år 500 f.Kr., var likevel hoplittfenomenet spredt rundt hele Hellas, mye grunnet «peer polity interaction». «Peer polity interaction» vil si all utveksling som

⁷⁸ Plut. *Lyk.* 29.5

⁷⁹ Cartledge 2001:155

⁸⁰ Cartledge 2001:155

⁸¹ Cartledge 2001:158

⁸² Cartledge 2001:159

skjer mellom to selvstyrende sosiopolitiske enheter, generelt sett innen den samme geografiske regionen, som for eksempel Hellas. Denne utvekslingen inkluderer imitasjon, konkurranse, krig og utveksling av materiell og informasjon.⁸³ Mest sannsynlig tok en stat ledelsen innen et aspekt innen teknologi eller liknende, og en annen stat ledelsen innen et annet aspekt.⁸⁴

På mange måter var Sparta selve eksemplet på en tidlig gresk «hoplitt stat». Spartas militære organisasjon var fra tidlig av samkjørt med deres politiske system og den sosiale strukturen i samfunnet. Også den spartanske kulturen hadde militære trekk, spesielt når det gjaldt religion, da de var svært opptatt av gudommelig støtte til alt de gjorde militært. Men samtidig med at Sparta var «den ultimate hoplitt-staten», var det tre aspekter ved samfunnet deres som ikke kunne kalles for typisk hoplittstat. For det første var Sparta blitt et samfunn gjennomsyret av det militære, som Cartledge sier det: «almost an armed camp, on permanent red alert»⁸⁵. For det andre var det slik at i andre hoplittsamfunn var det kun de 30-50% rikeste innbyggerne som ble hoplitter, men i Sparta ble alle (som kvalifiserte seg til å være spartansk borger) hoplitter. Det tredje punktet Cartledge påpeker, er at det, i hvert fall er mest sannsynlig at våpen og annet utstyr ble tildelt fra statens side, og ikke noe hver enkelt måtte ordne selv, som var vanlig ellers i slike samfunn. Alle disse punktene bunner i spartanernes behov for å undertrykke helotene.⁸⁶ Årsaken til at de kunne være heltidssoldater, og ikke være bønder, håndverkere etc., var også på grunn av helotene, som gjorde dette arbeidet for dem. Lykurgus forbød Spartanerne disse arbeidsoppgavene da de skulle fokusere 100% på det militære.⁸⁷

Lykurgus mente, ifølge Plutark, at man ikke skulle ha lange kriger, og ikke krige for ofte med den samme fienden, da dette ville lære fienden hvordan de skulle krige.

“A third ordinance of Rhetra was, that they should not make war often, or long, with the same enemy, lest that they should train and instruct them in war, by

⁸³ http://www.webref.org/anthropology/p/peer-polity_interaction.htm

⁸⁴ Cartledge 2001:160-161

⁸⁵ Cartledge 2001:165

⁸⁶ Cartledge 2001:165

⁸⁷ Plut. Lyk. 24.2-24.3

habituating them to defend themselves. And this is what Agesilaus was much blamed for, a long time after; it being thought, that, by his continual incursions into Boeotia, he made the Thebans a match for the Lacedaemonians; and therefore Antalcidas, seeing him wounded one day, said to him, that he was very well paid for taking such pains to make the Thebans good soldiers, whether they would or no.”⁸⁸

Så lenge de fulgte Lykurgus' lover, om å ikke innføre rikdom til landet og ikke krige for mye med den samme fienden, gikk det bra med Sparta.

Plutark beskriver Spartanerne når de var ute i på tokt:

“When they were in the field, their exercises were generally more moderate, their fare not so hard, nor so strict a hand held over them by their officers, so that they were the only people in the world to whom war gave response. When their army was drawn up in battle array, and the enemy near, the king sacrificed a goat, commanded the soldiers to set their garlands upon their heads, and the pipers to play the tune of the hymn to Castor, and himself began the paeon of advance. It was at once a magnificent and terrible sight to see them march on to the tune of their flutes, without any disorder in their ranks, any discomposure in their minds, or change in their countenance, calmly and cheerfully moving with the music to the deadly fight. Men, in this temper, were not likely to be possessed with or any transport of fury, but with the deliberate valour of hope and assurance, as if some divinity were attending and conducting them. [...] After they had routed an enemy, they pursued him till they were well assured of the victory, and then they sounded a retreat, thinking it base and unworthy of a Grecian people to cut men in pieces, who had given up and abandoned all resistance. This manner of dealing with their enemies did not only show magnanimity, but was politic too; for, knowing that

⁸⁸ Plut. Lyk. 13.5-13.6

*they killed only those who made resistance, and gave quarter to the rest, men generally thought it their next way to consult their safety by flight.*⁸⁹

«Den spartanske luftspeilingen» kommer også fram hos Tukydid. I Tukydid⁹⁰ kan vi lese om et eksempel på dette, da noen spartanske hoplitter, i 424, overga seg i Sfakteria. Det at de overga seg overrasket hele resten av Hellas på det tidspunktet, da dette stred imot alt det Sparta sto for. Unnskyldningen for å overgi seg var at de hadde blitt angrepet av piler og andre prosjektiler, skutt ut på avstand av bueskyttere og slyngkastere, og dette mente de var feigt og ikke en måte å teste ekte krigere. De anså denne typen våpen for å være feminint, og at den eneste måten å vise ekte mannlighet var på den måten hoplittene kjempet på, mann mot mann.⁹¹

*“This event caused much more surprise among the Hellenes than anything else that happened in the war. The general impression had been that Spartans would never surrender their arms whether because of hunger or any other form of compulsion; instead they would keep them to the last and die fighting as best they could. It was hard to believe that those who had surrendered were the same sort of people as those who had fallen. Indeed, there was an occasion afterwards when an Athenian ally in order to insult one of the prisoners from the island asked him whether it was the ones who had fallen who were the real Spartans. The reply was that ‘spindles (by which he meant arrows) would be worth a great deal if they would pick out brave men from cowards’, a remark which was intended to show that the ones who died were simply the ones who came in the way of the stones and the arrows.”*⁹²

2.2.1 Agoge

Ordet agoge betyr «ledelse», eller «oppdragelse», og var skolen der de spartanske guttene fikk sin utdanning.⁹³ Det er ikke mye man vet om kvinnenes utdanning,

⁸⁹ Plut. *Lyk.* 22.1-22.5

⁹⁰ Thuc. 4.40

⁹¹ Cartledge 2001:162

⁹² Thuc. 4.40

⁹³ Cartledge 2001:83

men det er en stor sannsynlighet for at de fikk noe som tilsvarte det guttene fikk, i et mindre omfang.⁹⁴ Spesielt siden Spartas storhet på 400-tallet f.Kr. var utdannelsessystemet deres en viktig hjørnestein i det spartanske idealet⁹⁵. Som Nigel M. Kennell skriver i «The Gymnasium of Virtue», fra 1995, ble guttene omdannet til soldater, som var selve definisjonen på mot, dyd og lydighet gjennom den harde disiplinen som fulgte med agogen.⁹⁶

Guttene startet i agogen da de var syv år og varte til de var rundt 20. Fra da, og til de ble 60, og deres militære karriere var over, tilhørte de staten.⁹⁷ Da de spartanske guttene var mellom 7 og 12 år, studerte de så og si det samme som deres motparter i Athen; lesing og skriving, dans og musikk, og fysisk trening.⁹⁸ Det agogen er mest kjent for, er den fysiske delen, der utholdenhet var satt høyt.⁹⁹ I motsetning til i Athen, var denne utdannelsen obligatorisk, og alle som var kvalifiserte, måtte gå gjennom denne.¹⁰⁰ Hvis de ikke hadde gjennomgått agogen, kunne de heller ikke bli valgt inn i en av messene (det vil komme mer om messene under), og dermed ikke bli en del av det spartanske samfunnet.¹⁰¹ Det var kun de som var tronarvinger som ikke gikk gjennom agogen (i tillegg til de som ikke var kvalifisert, dvs., ikke hadde spartanske borgerrettigheter av forskjellige grunner). For eksempel var Lysander ikke egentlig kvalifisert til å gå gjennom agogen, av ukjente grunner. De hadde i Sparta et system for slikt, og Lysander var dermed noe de (som nevnt i forrige kapittel) kalte «mothax». Han ble altså sponset gjennom agogen av andre spartanere.

Xenofon trekker fram noen spesielle forskjeller mellom utdanning og oppvekst i Athen og Sparta, nemlig klær og sko. Han skriver at de i Athen fikk sandaler, og flere forskjellige klær, mens de spartanske guttene skulle gå uten sandaler for at føttene ikke skulle bli myke, men heller hardføre slik at de kunne gå mer trygt nedover fjell,

⁹⁴ Cartledge 2001:83

⁹⁵ Kennell 1995:5

⁹⁶ Kennell 1995:5

⁹⁷ Cartledge 2001:84

⁹⁸ Cartledge 2001:85

⁹⁹ Cartledge 2001:85

¹⁰⁰ Cartledge 2001:85

¹⁰¹ Cartledge 2001:85

og kunne klatre mye enklere. I tillegg fikk de bare et klesplagg som skulle brukes hele året, slik at de skulle bli vant til å skulle tåle både kulde og varme. I tillegg fikk ikke de spartanske guttene noe særlig med mat, ifølge Xenofon. De skulle lære seg å gå på tom mage og klare seg med små rasjoner mat, slik at de senere i livet skulle kunne klare å krige like bra dersom de gikk tom for mat.¹⁰² Hvorvidt det var slik som Xenofon skriver, eller om han overdriver for å få Sparta til å virke enda mer spesielle, er vanskelig å si. Han vokste selv opp i Athen, så han visste hvordan det var å vokse opp der, og sønnene hans gikk gjennom agogen, så han hadde også kjennskap til hvordan det var der. Hans beskrivelse av agogen, som hard og svært spesiell, underbygger i hvert fall den forestillingen om et Sparta som skilte seg voldsomt ut fra resten av Hellas.

Cicero sa det slik om Sparta: "The only people in the whole world who have lived now for more than seven hundred years with one and the same set of customs and unchanging laws."¹⁰³ Selv om moderne forskere ikke har dette synet, ligger det likevel implisitt i studier av agogen, ifølge Kennell, da de bruker kilder fra Xenofon til seierstilegninger fra det tredje århundret etter Kristus. Han mener videre at det er kun om vi har samme syn som Cicero, at ingenting i Sparta var forandret på over et halvt millennium, vil det bildet vi får av agogen ved slike synkronistiske tilnærminger gi mening.¹⁰⁴ "This notion is prima facie absurd and demonstrably false."¹⁰⁵ Kennell mener derimot, at man må innse at historiske hendelser medførte forandringer. Man kan se den senere agogen ut i fra sin sosiale og kulturelle kontekst, men at det å sette likhetstegn mellom den agogen som var i den klassiske perioden, og den som var senere, blir feil.¹⁰⁶ "[...] historians are in the habit of mining the Roman agoge for nuggets of relevant information, a practice currently so entrenched that the question of what effects the agoge's two revivals had on later evidence never rises at all."¹⁰⁷

¹⁰² Xen. *Lac. Pol.* 2

¹⁰³ Cic. *Flacc.* 63. Cicero i Sparta: *Tusc.* 2.34, Kennell 1995:6

¹⁰⁴ Kennell 1995:6-7

¹⁰⁵ Kennell 1995:7

¹⁰⁶ Kennell 1995:7

¹⁰⁷ Kennell 1995:80

Cartledge påpeker at Kennells syn, der han mener at de senere kildene kun viser den forandrede agogen, og at man ikke kan dra slutninger om hvordan agogen var i den klassiske perioden, er for ekstrem.¹⁰⁸ Kennells begrunnelse er at bevisene fra den hellenistiske og romerske tiden ikke er samtidige og viser kun post-klassiske forhold, etter at Sparta hadde sluttet å være en maktfaktor. Cartledge mener at dette blir for ekstremt og alvorlig. Han mener at presisjonen og omfanget av Plutark, og det vi har fra Xenofon, er nok til å rettferdiggjøre hypoteser om meningsfylte fortsettelser.¹⁰⁹

Jeg vil si meg enig med Cartledge at det blir for ekstremt å skulle utelukke alt av senere kilder, men jeg er også enig med Kennell i det at man ikke kan sette likhetstegn mellom den romerske agogen og den klassiske agogen, som var i den perioden denne oppgaven fokuserer på. Man må være forsiktig med det å tro at ingenting har forandret seg i Sparta på 700 år, og det var to ganger gjort forsøk på å «gjenoppbygge» agogen slik den var. Det andre forsøket var under Cleomenes på 200-tallet f.Kr., da Sphaerus fikk oppgaven å skulle rekonstruere den originale agogen. Dette er noe man må ta med i betraktningen, og som Kennell skriver: “Since our picture of Sparta’s educational system today is drawn almost completely from the later stages of its development, for us, Sphaerus is, in a very real sense, the inventor of the agoge.”¹¹⁰

2.2.2 Pederasti

Der vi i vårt samfunn har et polarisert syn på seksualitet, så var den greske verden ikke slik.¹¹¹ Både Xenofon og Plutark kobler pederasti opp mot agogen.¹¹² I det andre kapitlet av *The Polity of the Lacedaemonians*, tar Xenofon opp *paideia*, dvs, utdannelsen til de Xenofon refererer til som *paides*, altså gutter. Hensikten med denne *paideia*, var å produsere lydige og respektfulle menn som hadde selvkontroll. Xenofon mener at dette er kvaliteter som gjør at de spartanske mennene overgår

¹⁰⁸ Cartledge 2001:85

¹⁰⁹ Cartledge 2001:85

¹¹⁰ Kennell 1995:101

¹¹¹ Cartledge 2001:92

¹¹² Cartledge 2001:93

resten av grekerne. Det er i denne sammenhengen at Xenofon følte han måtte kommentere *peidikoi erotes*, “‘intimacy with boys’, as the Loeb translator rather coyly renders the phrase.”¹¹³ I følge Xenofon, mente Lykurgus at det var bra når en respektabel mann ville ta en gutt til seg som venn, og ville tilbringe tid med ham, fordi han var tiltrukket av guttens personlighet.¹¹⁴ På den andre siden var det å være tiltrukket av det fysiske svært skamfullt, på lik linje med incest.¹¹⁵ Xenofon sier ingenting om alle spartanske gutter, eller *pais*, var forventet, oppmuntret eller forpliktet til å ha slike pederastiske forhold.¹¹⁶

“Lycurgus adopted a system opposed to all of these alike. Given that some one, himself being all that a man ought to be, should in admiration of a boy’s soul endeavour to discover in him a true friend without reproach, and to consort with him--this was a relationship which Lycurgus commended, and indeed regarded as the noblest type of bringing up. But if, as was evident, it was not an attachment to the soul, but a yearning merely towards the body, he stamped this thing as foul and horrible; and with this result, to the credit of Lycurgus be it said, that in Lacedaemon the relationship of lover and beloved is like that of parent and child or brother and brother where carnal appetite is in abeyance.”¹¹⁷

Av dette sitatet kan vi se, ikke bare hva Lykurgus skal ha ment om pederasti som går ut på det seksuelle, i motsetning til det spirituelle, men også hva Xenofon mener om Lykurgus. «Himself being all that a man ought to be». I tillegg får jeg det inntrykket at dette er noe Xenofon selv mener om hvordan pederasti skal være, at det skal være en gutts sjel en skal begjære, og ikke hans kropp. Rett under dette skriver Xenofon et avsnitt som også sier mye om hva han mener om spartanerne, ikke bare Lykurgus:

“I have now described the two chief methods of education in vogue; that is to say, the Lacedaemonian as contrasted with that of the rest of Hellas, and I leave it to the judgement of him whom it may concern, which of the two has

¹¹³ Cartledge 2001:94

¹¹⁴ Cartledge 2001:94, Xen. *Lac. Pol.* 2

¹¹⁵ Cartledge 2001:94, Xen. *Lac. Pol.* 2

¹¹⁶ Cartledge 2001:94

¹¹⁷ Xen. *Lac. Pol.* 2

produced the finer type of men. And by finer I mean the better disciplined, the more modest and reverential, and, in matters where self-restraint is a virtue, the more continent. [min utheving]”¹¹⁸

Uthevingen er gjort for å understreke mitt neste poeng. Xenofon skriver at han vil la leseren selv få trekke konklusjonen, men i denne setningen legger han likevel ord i munnen på leseren og styrer tankene til leseren dit han selv vil. Det at Xenofon skriver slik, mener jeg viser at han ikke en gang prøver å være objektiv når det gjelder det han skriver, og gjør at vi som lesere må være ekstra forsiktige med å ta alt han skriver for god fisk.

Xenofon bruker det standardiserte greske uttrykket for eldre elsker, *erastês*, og yngre elsket, *paidika* eller *erômenos*, selv om det i den spartanske og den kretiske pederastien hadde formet seg egne lokale uttrykk.¹¹⁹ Dette kan, etter min mening, være for at andre lesere, fra andre steder enn Sparta og Kreta skulle kunne forstå hva som ble snakket om. Som nevnt over, setter han dette inn i en kontekst med agogen, men nevner ikke når en gutt ble gammel nok til å bli en *paidika* og han forteller heller ikke på hvilken måte dette skulle være med på å gjøre guttene til lydige, respektfulle og ha selvkontroll.¹²⁰ Videre sier han heller ingenting om hvilken alder *erastês* skal eller bør ha, og det nevnes heller ikke noe om hvor lenge et slikt forhold skal eller bør vare.¹²¹ Cartledge mener at i og med at både Plutark (Lyk.17-18) og Xenofon ikke nevner noe spesielt om alderen, og det kommer fram at det er en selvfølge at det er under militær alder, at det da ville vært mest sannsynlig snakk om ugifte gutter, i en alder mellom 20 og 30, som ellers i Hellas.¹²² Men siden det står litt lenger ned i teksten (Lyk.25.1) at de som var under 30 aldri gikk til markedet, men fikk sine *erastai* til å gjøre dette, mener Cartledge at det ut i fra dette vil det være sannsynlig at en spartaner fortsatt ville vært en *erômenos* etter de var blitt en fullvoksen krigers og medlem av en av messene.¹²³ Selv om Xenofon skriver at det er

¹¹⁸ Xen. *Lac. Pol.* 2

¹¹⁹ Cartledge 2001:95

¹²⁰ Cartledge 2001:95

¹²¹ Cartledge 2001:95

¹²² Cartledge 2001:97

¹²³ Cartledge 2001:98

skamfullt med et fysisk forhold mellom *erastês* og *paidika*, står det ingenting om at et slikt forhold faktisk var ulovlig.¹²⁴

Pederasti var en viktig del av de spartanske guttenes utdannelse og oppvekst, men ifølge Stefan Link var det ikke institusjonalisert eller en obligatorisk del av deres utdannelse fra statens side.¹²⁵ Selv om mange forskere, blant annet Paul Cartledge, mener at det helt klart var institusjonalisert, mener Link at språket Xenofon bruker, ikke antyder at dette er tilfellet.¹²⁶ Link mener derfor at den mest logiske slutningen er at det ikke fantes en spesifikk lov i Sparta om homoseksuelle forhold. Videre sier han at det virker som om Xenofon mener at denne skikken stammer fra Lykurgus. Om dette, og om Ducats argumentasjon om at Xenofon mener at Lykurgus «approved of it, and wholeheartedly, even; that amounts to considering it as a norm»¹²⁷, sier Link det slik:

*"[...] this does not reflect any Xenophontic reasoning about the more or less institutional character of pederasty; it only reflects his general assumption that nearly everything at Sparta was a result of Lykourgos' legislation – however 'un-institutional' the phenomenon in question might have been."*¹²⁸

Anton Powell sammenlikner spartanernes trang til å skulle koble deres tradisjoner og levemåte opp mot Lykurgus, med slik de gjorde det i Sovjetunionen, der de koblet arrangementer etc. opp mot Lenin.¹²⁹ Denne sammenlikningen mener jeg er ganske god, da både spartanerne og de i Sovjetunionen hadde et behov for å legitimere sine sedvaner.

Spørsmålet om pederastien var en obligatorisk og institusjonalisert del, kan sees i lys av hvordan det var på Kreta, som hadde et samfunn svært likt det spartanske. Der

¹²⁴ Cartledge 2001:95

¹²⁵ Link 2009:98

¹²⁶ Link 2009:fotnote 31, s.106

¹²⁷ Link 2009:fotnote 31, s.106

¹²⁸ Link 2009:fotnote 31. s.106

¹²⁹ Powell 1988:221

var pederastien et slags homoseksuelt ekteskap, som skulle styrke deres familie. I tillegg var det nedskrevet i loven hvordan dette skulle utføres, og dermed er det ingen tvil om institusjonalisering, noe som er grunnen til at Link tar opp nettopp dette spørsmålet i det spartanske samfunnet.¹³⁰

Vi kjenner til to spesifikke pederastiske kjærlighetsforhold, og en av dem er det mellom Lysander og Agesilaus II.¹³¹ Slike forhold var en måte for familier og fedre til å moderere det store presset deres utdanningssystem medførte. Link mener, i hvert fall, at dette er det mønsteret som dukker opp i de to spesifikke tilfellene vi vet om.¹³² “These two cases show quite clearly that Paul Cartledge was right in thinking that at Sparta the political elite was created and sustained with the help of such pederastic affairs.”¹³³ På hvilken måte et slikt forhold skulle moderere dette presset, sier Link ingenting om.

2.2.3 Messer

Som det ble skrevet litt om over, skal messene ha vært noe Lykurgus innførte i Sparta. Xenofon beskriver det slik:

“[...] when Lycurgus first came to deal with the question, the Spartans like the rest of the Hellenes, used to mess privately at home. Tracing more than half the current misdemeanors to this custom, he was determined to drag his people out of holes and corners and into the broad daylight, and so he invented the public mess-rooms. Whereby he expected at any rate to minimise the transgression of orders.”¹³⁴

I følge Xenofon var altså en av grunnene til at Lykurgus skal ha funnet opp messene at han mente dette ville få slutt på mye uorden og overtredelse av loven. Å delta i

¹³⁰ Link 2009:97

¹³¹ Det andre er forholdet mellom Agesilaus sin sønn Archidamos og Kleonymos, sønn av Sphodrias

¹³² Link 2009:99-100

¹³³ Link 2009:99-100

¹³⁴ Xen. *Lac. Pol.* 5

messene var en måte å få aksept i samfunnet på, og en transformasjon fra barndom til voksenlivet. Hvis du ikke fikk «medlemskap» i en messe, var du også utelukket fra å være en fullverdig borger av det spartanske samfunnet¹³⁵, og mest sannsynlig også fra hæren.¹³⁶ Messene var en del av den militære livsformen i Sparta, og en ble valgt inn i en av disse etter en var ferdig i agogen når en var rundt 20 år.¹³⁷ Man måtte ha et enstemmig 'ja' for å bli valgt inn i messene, så dermed var dette en stor konkurranse.¹³⁸ Pederastiske forhold skal ikke ha hatt noe å si når det gjaldt å bli valgt inn i en messe, i hvert fall ikke offisielt¹³⁹, men ifølge Link tok de spartanske *erastai* med seg sine *erômenoi* med i sine messer en gang i blant for å introdusere dem for de andre medlemmene av messen.¹⁴⁰ Dette må ha vært en fordel når de senere skulle velges inn i messene.

Det var noen messer som var mer attråverdige enn andre, blant annet den der de to kongene spiste sammen, når de var i Sparta.¹⁴¹ Når en først var blitt medlem av en messe, måtte man også sørge for å kunne bidra med mat til denne. Dersom en ikke klarte å imøtekomme de kravene som ble stilt, fikk man ikke lenger borgerrett; som Anton Powell påpeker, var det i hvert fall slik i Aristoteles sine dager.¹⁴² Dette gjaldt også dersom man ikke *ville* delta i de pliktene som et spartansk borgerskap besto av.¹⁴³ Å spise sammen på kvelden var ment for å skulle konsolidere det spartanske samfunnet, og sørge for at tradisjonene ble holdt ved like.¹⁴⁴ Det at gamle og unge spiste sammen og sloss sammen, gjorde at forskjellene mellom generasjonene ikke ble så stor, og kan være en av grunnene til at det var svært lite forandring i det spartanske samfunnet.¹⁴⁵ Slik Xenofon sier det, så var det en utdanning i seg selv, at aldrene var blandet.¹⁴⁶ Når de skulle til messehallene på kveldene, var det å ha med fakkell forbudt da de måtte lære seg å se og bevege seg i mørket, noe den

¹³⁵ Link 2009:98

¹³⁶ Cartledge 2003:71

¹³⁷ Cartledge 2003:70

¹³⁸ Cartledge 2003:70-71

¹³⁹ Link 2009:98

¹⁴⁰ Link 2009:98

¹⁴¹ Cartledge 2003:71

¹⁴² Powell 1988:226

¹⁴³ Powell 2002:91

¹⁴⁴ Powell 2002:91 og 1988:226

¹⁴⁵ Xen. *Lac. Pol.* 5; Powell 2002:91

¹⁴⁶ Xen. *Lac. Pol.* 5

spartanske hæren var svært dyktige til.¹⁴⁷ Det var kun to grunner til å ikke møte opp som var akseptable, å utføre en religiøs ofring, eller være på jakt.¹⁴⁸

I følge Aristoteles var messene lagt bedre opp på Kreta enn i Sparta:

“Also the regulations for the public mess-tables called Phiditia have been badly laid down by their originator. The revenue for these ought to come rather from public funds, as in Crete; but among the Spartans everybody has to contribute, although some of them are very poor and unable to find money for this charge, so that the result is the opposite of what the lawgiver purposed. For he intends the organization of the common tables to be democratic, but when regulated by the law in this manner it works out as by no means democratic; for it is not easy for the very poor to participate, yet their ancestral regulation of the citizenship is that it is not to belong to one who is unable to pay this tax.”¹⁴⁹

Dette utdraget viser enda et emne i “den spartanske luftspeilingen”, nemlig at de alle skulle være like. Dette er blitt tatt fram tidligere i kapittelet under 2.1 blant annet, og det skal nå bli diskutert mer i dybden.

2.3 “All animals are equal, but some are more equal than others”¹⁵⁰

Et viktig poeng for spartanerne var at de skulle være like, og at det ikke skulle skilles på fattig og rik. Dette var som tidligere nevnt, en av grunnene til at Lykurgus skal ha innført de så å si verdiløse pengene, like klær, og messene. Men så er spørsmålet: Fungerte dette? Var de virkelig så like som de selv trodde? Sitatet fra Aristoteles får fram et viktig poeng: “[F]or it is not easy for the very poor to participate, yet their ancestral regulation of the citizenship is that it is not to belong to one who is unable

¹⁴⁷ Plut. *Lyk.* 12.7; Xen. *Lac. Pol.* 5; Cartledge 2003:71

¹⁴⁸ Plut. *Lyk.* 12.2; Cartledge 2003:71

¹⁴⁹ Aristot. *Pol.* 2.1271a

¹⁵⁰ Fra George Orwells bok «Animal Farm» fra 1948

to pay this tax.”¹⁵¹ De var muligens like på sett og vis, men de som ikke klarte å oppfylle alle kravene til likhet ble rett og slett ikke lenger ansett som spartanere lenger, og dermed var likhetsillusjonen gjenopprettet. Det at det på denne måten ble færre og færre som hadde spartansk borgerrett, skapte et problem for Sparta i det lange løp. Det førte til et så lavt innbyggerantall at hæren ikke lenger kun besto av spartanske borgere, men også heloter og perioikoi og etter hvert, Spartas fall.

Mange av forandringene Peloponneserkrigen medførte, kom mest sannsynlig ikke ut av det blå, men var en reaksjon på noe som hadde ligget og ulmet lenge. I tillegg til de strenge borgerrettighetsreglene som førte til mangel av menn, var også kvinnenenes stilling og deres rettigheter et problem, ifølge Aristoteles. Overgangen fra landmakt til sjømakt medførte også sine problemer. De måtte omorganisere oppbygningen av hæren, og Sparta kom til å skulle styre et imperium som deres stat ikke var bygget opp for.

Neste kapittel vil gå inn på kilder om Lysander, og dermed fortelle om hans liv, og hvilke forandringer som skjedde i Sparta på hans tid.

¹⁵¹ Aristot. *Pol.* 2.1272a

Kapittel 3: Kilder og Lysanders tidlige liv

Dette kapittelet skal gå inn på kildene som er brukt i denne oppgaven. Tukydid og Aristoteles vil jeg gå inn på først da de er brukt i foregående kapitler. Deretter vil jeg bruke Xenofons *Hellenica* - bok 1-3, Plutarks *Lives* om Lysander, og Diodorus Siculus, bok 13-14, som kilder om Lysander sitt liv.

Jeg vil først fortelle om forfatterne og litt om deres bøker der Lysander er nevnt, kronologisk etter når de levde, med Xenofon og Diodorus Siculus og til slutt Plutark. Deretter vil jeg ta for meg Lysander sin barndom og tiden da han var admiral. Hovedformålet med dette kapittelet er å diskutere på hvilken måte vi kan bruke kildene, litt om hva de forteller om, og ut i fra dette vise personkarakteristikken av Lysander og hans måte å kunne manipulere folk og situasjoner på etter sitt behag.

3.1 Tukydid og Aristoteles

I og med at dette kapittelet tar for seg kildene som er brukt i oppgaven, vil jeg også benytte meg av denne muligheten til å diskutere både Tukydid og Aristoteles, da jeg har brukt henholdsvis «Peloponneserkrigen» og «Politikken» i tidligere kapitler. Jeg vil, som med de andre kildene, som spesifikt nevner Lysander, skrive om forfatterne og kildekritikk med tanke på hvor mye vi kan stole på det vi leser og hvordan kilden kan brukes.

3.1.1 Tukydid og Peloponneserkrigen

Da jeg tidligere i oppgaven har nevnt Tukydid og hans bok om den peloponnesiske krigen, vil jeg i dette kildekapittelet problematisere Tukydid og bruken av «Peloponneserkrigen» som kilde. Selv om Tukydid ikke skriver om Lysander, skriver han om oppløpet til krigen, og om krigen fram til da Lysander nevnes hos de andre forfatterne og kildene som vi per dags dato har, og som jeg har tatt med i denne oppgaven.

Tukydid begynner å skrive om tiden etter der Herodot slapp, og impliserer dermed at det ikke er nødvendig å skrive det Herodot skrev om igjen, og som Finley skriver, er dette et kompliment til Herodot, om at det han hadde skrevet var bra nok i Tukydid's øyne.¹⁵²

Det man vet om Tukydid, har han enten skrevet selv i noen bisetninger i «Peloponneserkrigen», og fra en, ifølge M. I. Finley, eksentrisk og upålitelig biografi fra senantikken skrevet av en Marcellinus.¹⁵³ Det Tukydid selv har skrevet, er at han var athener, og at han var en av de mange tusen athenere som fikk pesten, under det store utbruddet i 430 f.Kr.¹⁵⁴ Av denne grunn kunne han beskrive denne pesten i stor detalj:

“I myself shall merely describe what it was like, and set down the symptoms, knowledge of which will enable it to be recognized, if it should ever break out again. I had the disease myself and saw others suffering from it.”¹⁵⁵

Han var sønn av Olorus og var general på den athenske siden under slaget ved Amfipolis¹⁵⁶, og etter tap mot Brasidas og hans styrke ble Tukydid sendt i eksil. I følge Tukydid selv var dette en god ting da han med dette fikk bedre tid til å skrive om krigen, og på denne måten kunne han få informasjon fra begge sider og dermed et mer objektivt syn på hendelsene. Karakteristisk nok, beskriver han hendelsene der han selv er nevnt, kort og uten kommentarer annet enn det som ble nevnt over, med at han nå var i en bedre posisjon til å innhente informasjon¹⁵⁷:

“They and Eucles, the general from Athens who was there to defend the place, sent to the other general in Thrace, Thukydid, the son of Olorus, the author

¹⁵² Finley 1972:15

¹⁵³ Finley 1972:9

¹⁵⁴ Thuk. 2.48

¹⁵⁵ Thuk. 2.48

¹⁵⁶ Thuk. 4.104

¹⁵⁷ Finley 1972:10

of this history, who was then at the island of Thasos, a colony of the Parians, about a half a day's sail from Amphipolis, asking him to come to their relief.”¹⁵⁸

“I myself remember that all the time from the beginning to the end of the war it was being put about by many people that the war would last thrice nine years. I lived through the whole of it, being of an age to understand what was happening, and I put my mind to the subject so as to get an accurate view of it. It happened, too, that I was banished from my country for twenty years after my command at Amphipolis; I saw what was being done on both sides, particularly on the Peloponnesian side, because of my exile, and this leisure gave me rather exceptional facilities for looking into things.”¹⁵⁹

Det nederste sitatet viser hvor nonchalant han forteller at han ble forvist fra Athen, og i tillegg skrev han dette et godt stykke lenger ut i boka enn der han skrev om hendelsene ved Amfipolis. Det virker som om at han kun nevner det for å vise at han dermed kunne se ting fra begge sider. En annen ting vi får ut av dette sitatet, er hans alder, i hvert fall noenlunde. M. I Finley mener at Tukydid må ha vært født rundt 460 f. Kr., i og med at han måtte være gammel nok til å være *strategos* (general) i 424, der minimumsalderen mest sannsynlig var 30 år, og samtidig ung nok til å “warrant the rather defensive remark he inserted in what is now conventionally known as the “Second Introduction”¹⁶⁰ (sitatet over).

Om hvorfor han har valgt å skrive historien om den peloponnesiske krigen, skriver han dette i innledningen:

“Thukydides the Atheninan wrote the history of the war fought between Athens and Sparta, beginning the account at the very outbreak of the war, in the belief that it was going to be a great war and more worth writing about than any of those which had taken place in the past. My belief was based on the fact that the two sides were at their height of their power and preparedness, and I saw,

¹⁵⁸ Thuk. 4.104

¹⁵⁹ Thuk. 5.26

¹⁶⁰ Finley 1972:10

*too, that the rest of the Hellenic world was committed to one side or the other*¹⁶¹

Tukydid valgte altså å skrive om denne krigen, fordi han mente at denne ville være en av de største i gresk historie, og som han skriver litt under, «This was the greatest disturbance in the history of the Hellenes, affecting also a large part of the non-Hellenic world, and indeed, I might almost say, the whole mankind.»¹⁶² I følge Finley er denne krigen mest kjent på grunn av den som skrev historien og måten den ble skrevet på, enn selve hendelsene i krigen.¹⁶³

Finley beskriver Tukydid på denne måten i innledningen til “History of the Peloponnesian War” i Penguin utgaven av denne kilden: «Clearly he was a humourless man, pessimistic, sceptical, highly intelligent, cold and reserved, at least on the surface, but with strong inner tensions which occasionally broke though the comments such as ‘Hyperbolus, a wretched character, who had been ostracized, not because anyone was afraid of his power and prestige, but because he was a thoroughly bad lot and a disgrace to the city’ (VIII, 73).»¹⁶⁴ I tillegg beskriver Finley Tukydid's skrivestil som komplisert og overlesset og at den mangler sjarm.¹⁶⁵ Om sin skrivestil skriver Tukydid dette til sine lesere:

*“And it may well be that my history will seem less easy to read because of the absence in it of a romantic element (to mythodes). It will be enough for me, however, if these words of mine are judged useful by those who want to understand clearly the events which happened in the past and which (human nature being what it is) will, at some time or other and in much the same ways, be repeated in the future. My work is not a piece of writing designed to meet the needs of an immediate public, but was done to last for ever.”*¹⁶⁶

¹⁶¹ Thuc. 1.1

¹⁶² Thuc. 1.1

¹⁶³ Finley 1972:9

¹⁶⁴ Finley 1972:9

¹⁶⁵ Finley 1972:9

¹⁶⁶ Thuc. 1.22

Av sitatet over, kan vi se at Tukydid ikke brydde seg så mye om hvordan andre synes det var å lese det han skrev. Dette var ment som en gjengivelse av historiske fakta, og ikke som skjønnlitteratur. Han skriver om sin «kildekritikk» på denne måten:

“And with regard to my factual reporting of the events of the war I have made it a principle not to write down the first story that came my way, and not even to be guided by my own general impressions; either I was present myself at the events which I have described or else I heard them from eye-witnesses whose reports I have checked with as much thoroughness as possible. Not that even so the truth was easy to discover: different eyewitnesses gave different accounts of the same events, speaking out of partiality for one side or the other or else from imperfect memories.”¹⁶⁷

Han vil med andre ord ikke ta alt for god fisk, og ser også på sine egne oppfatninger av en hendelse med kritiske øyne, da han vet at også han er forutinntatt og partisk. Et problem med Tukydid er at han ikke navngir noen av kildene sine, og kun to steder skriver han spesifikt at han var tilstede (at han hadde pest, og at han var general ved Amfipolis).¹⁶⁸ Som han skriver, gjør han et arbeid med å finne ut mest mulig om en hendelse, og vurderer den informasjonen han har fått. Dessverre skriver han ikke hvem som sa hva, eller hvorfor han valgte å stole på den ene informanten framfor en annen. Dette gjør det vanskelig for oss å kunne ha en mening om den informasjonen Tukydid valgte å ha med, er den mest troverdige eller ikke.

3.1.2 Aristoteles

Aristoteles ble født i 384 f.Kr. i Stagira i Makedonia, og døde i Chalcis i 322. Hans far var lege hos familien til Amyntas, kongen av Makedonia, og den senere Alexander den Store sin bestefar. Etter å ha studert under Platon fra han var 17 år, returnerte Aristoteles til Makedonia i 343 for å være lærer for Alexander. Selv om han tilbragte

¹⁶⁷ Thuc. 1.22

¹⁶⁸ Finley 1972:11

største delen av sitt liv i Athen, kunne han ikke få borgerskap der på grunn av sin makedonske opprinnelse. Som en kontrast til sin egen teori innen politikk, fikk Aristoteles aldri borgerskap og deltakelse i dets politiske livet, noe han selv mente var en forutsetning for at et menneske skulle blomstre.¹⁶⁹

På tross av hans forbindelser til kongene Philip og Alexander av Makedonia, mente Aristoteles at en *polis* var den beste formen for politisk enhet. Det finnes ikke noe støtte for deres mål om å samle Hellas og danne et imperium, annet enn at hvis den hellenske rasen var «formed into one state it would be able to rule the world»¹⁷⁰. Men ut ifra det som står tidligere i teksten, er ikke dette noe Aristoteles mener bør bli oppsøkt: «Yet to a reflecting mind it must appear very strange that the statesman should always be considering how he can dominate and tyrannize over others, whether they are willing or not»^{171 172}

Politikken er rangert til å være blant de viktigste verkene innen politisk filosofi. Aristoteles gir her en teori om både naturen til, og funksjonen til staten, i tillegg til en analyse av mulige konstitusjonelle strukturer. Han kommer også med en diskusjon om emner som likhet, rettferdighet, eiendom, borgerskap og årsakene til politisk stabilitet og revolusjon.¹⁷³ Heriblant skriver han om Sparta og deres form for konstitusjonell struktur, hvilket ble behandlet i forrige kapittel. Stephen Everson påpeker at ingen filosof før Aristoteles hadde forsøkt å gi et så sammenhengende og systematisk studium av politikk, og mener at det som er enda mer imponerende enn originaliteten i dette, er den strenge og presise argumentasjonen Aristoteles fører.¹⁷⁴ Som Everson skriver: “Although there is indeed a powerful political theory to be found in the *Politics*, Aristotle rarely, if ever, allows the attraction of providing a systematic theory to lead him into smudging arguments or ignoring inconvenient evidence. [...] Aristotle shows a proper respect for evidence and for precision in its analysis. The

¹⁶⁹ Everson 1996:x-xi

¹⁷⁰ Arist. *Pol.* 7.7, 1327b32-3)

¹⁷¹ Arist. *Pol.* 7.2, 1324b22-6)

¹⁷² Everson 1996:xi

¹⁷³ Everson 1996:ix

¹⁷⁴ Everson 1996:ix

combination of this quality and an unsurpassed ability to see the philosophical implications of his subject-matter makes Aristotle a rare political theorist indeed.”¹⁷⁵

Som tidligere nevnt, skrev Aristoteles om Sparta da byen ikke lenger var på sitt største og beste. Dette gir ham en etterpåklokskap, og dermed kan fortelle om det som gjorde at Spartas form for styring ikke fungerer, heriblant kvinnenenes sterke stilling. Aristoteles er kjent for å ikke ha et spesielt positivt syn på kvinner, og i *Politikken* skriver han blant annet: “[T]he male, unless constituted in some respect contrary to nature, is by nature more expert at leading than the female, and the elder and complete than the younger and incomplete”¹⁷⁶,” og “The slave is wholly lacking the deliberative element; the female has it but lacks authority; the child has it but is incomplete”¹⁷⁷.

3.2 Xenofon, Diodorus Siculus og Plutark

Under vil jeg ta for meg Xenofon, Diodorus Siculus og Plutark. Disse skriver om Lysander, og derfor vil jeg også sette disse kildene opp mot hverandre til slutt, for å tydeliggjøre forskjeller og likheter hos disse.

3.2.1 Xenofon

Xenofon var Athener av fødsel og oppvekst, men hadde bodd i flere av de greske bystatene; som Sparta, Elis og Korint.¹⁷⁸ Som ung hadde Xenofon vært en følger av Sokrates, og senere i livet ble han en nær venn av en av de to kongene i Sparta, kong Agesilaus.¹⁷⁹ Av denne grunn kan man tenke seg at han var tilbøyelig til å skrive en historie som var feilaktig og ikke objektiv. På den andre siden var han en god kandidat til å skrive denne historien, da han hadde bodd i flere bystater og hadde

¹⁷⁵ Everson 1996:ix

¹⁷⁶ Arist. *Pol.* 1259a41

¹⁷⁷ Arist. *Pol.* 1260a11

¹⁷⁸ Brownson, *Hellenica*:ix

¹⁷⁹ Brownson, *Hellenica*:ix

i tillegg blitt kjent med grekere fra Asia og Det persiske riket¹⁸⁰. "[...][T]he *Hellenica* is neither accurate nor impartial."¹⁸¹ Det er ikke det at det er regelrette feil, men han unnlater ofte å ta med ting, og i en så stor utstrekning at leseren ofte blir enten rådvill eller får feil inntrykk av det han skriver om.¹⁸² Xenofon skriver i *Hellenica* om sin egen samtids historie, fra ca. 411 f.Kr. Da skal han selv ha vært rundt 20 år, og fortsetter å beskrive begivenheter i gresk historie over de neste 50 år, fram til 362 f.Kr.¹⁸³

3.2.1.1 *Hellenica*

Hellenica tar opp tråden angående Den peloponnesiske krigen (431-404 f.Kr.), der Tukydid slapp. *Hellenica* er delt inn i fem bøker, men da jeg er opptatt av Lysander, vil jeg kun da med de tre første bøkene, i og med at Lysander dør i 395 f.Kr. og det ikke er skrevet mer om ham etter bok 3.

Den første delen av *Hellenica* fullfører Den peloponnesiske krigen (411-404 f.Kr.), deretter beskriver Xenofon de indre urolighetene som oppstod i Athen (404-401 f.Kr.), krigen spartanerne foretok mot det persiske imperiet (399-387 f.Kr.), den korintiske krigen (394-387 f.Kr.) der forskjellige greske bystater prøvde å beherske Spartas voksende styrke, freden til Antalcidas (387 f.Kr.), de senere årene med spartansk lederskap (387-371 f.Kr.), Spartas ydmykelse og Thebens triumf i slaget ved Leuctra (371 f.Kr.), den følgende perioden med Thebens stormakt (369-362 f.Kr.), som slutter ved slaget ved Mantinea (362 f.Kr.), der Theben vant, men mistet sin store kommandør Epaminondas¹⁸⁴. En kan altså si at *Hellenica* er historien om Spartas seier over dens gamle fiende Athen, Spartas storhet og makt, og fallet dens nye fiende Theben sørget for¹⁸⁵. Det virker som om Xenofon har skrevet *Hellenica* i tre bolker opp gjennom livet sitt: Del 1 fullfører Tukydid's fortelling om Den peloponnesiske krigen og ble skrevet rundt 393 f.Kr., del 2 går fra Den peloponnesiske krigen til freden til Antalcidas og ble skrevet mellom 385 og 380 f.Kr.,

¹⁸⁰ Brownson, *Hellenica*: ix

¹⁸¹ Brownson, *Hellenica*:ix

¹⁸² Brownson, *Hellenica*:ix

¹⁸³ Brownson, *Hellenica*:vii

¹⁸⁴ Brownson, *Hellenica*:vii-viii

¹⁸⁵ Brownson, *Hellenica*:viii

og del 3 fra freden til Antalcidas til slaget ved Mantinea ble skrevet mellom 362 og 354 f.Kr.¹⁸⁶

3.2.2 Diodorus Siculus

Diodorus Siculus kom fra Sicilia, og levde på Cæsar og Oktavian sin tid¹⁸⁷. Når Diodorus skriver, skriver han om hendelser i både Hellas og Italia kronologisk. Det er altså år for år gjengivelser og ikke krig for krig eller hendelse for hendelse. Diodorus skriver om mange av de samme hendelsene som Xenofon skriver om, men det er ikke alltid at de beskriver disse helt likt eller like presist. Eksempler på dette vil komme i teksten under.

Bibliothèque er verket Diodorus skrev om verdens historie fram til sin egen tid. Verket var på 40 bøker, og ble skrevet i Roma i tiden mellom ca. 40- og 35 f.Kr.¹⁸⁸ I følge John Carter har Diodorus i mange år blitt dømt for å være forvirret, ha grove feil, kopiert fra andre uten å tenke, og uten evne til å tenke selv, selv når han påstår at han gjør det. Verket i seg selv har blitt verdsatt kun på grunn av den ukritiske overførselen fra tidligere verk, og bedre historikere, som ellers ville vært tapt for oss i dag.¹⁸⁹ Carter mener, derimot, at det er deler av Diodorus' verk, som han helt klart har bidratt med selv, og at man må prøve å se Diodorus i et mer positivt lys enn tidligere.¹⁹⁰ Etter at verket *Hellenica Oxyrhynchia* (H. O) (ikke å forveksles med den *Hellenica* skrevet av Xenophon) ble funnet, har Diodorus fått større kredibilitet enn tidligere, i og med at det flere steder i H. O. er passasjer som stemmer mer over ens med Diodorus enn med Xenofon.

Da Diodorus skrev lang tid etter hendelsene han beskriver, var han avhengig av andre, tidligere verk, om disse hendelsene. Som nevnt, er det en gjengs oppfattelse av Diodorus at hans metode gikk ut på å kopiere sine kilder uten kritikk, men V. J.

¹⁸⁶ Brownson, *Hellenica*: viii-ix

¹⁸⁷ Carter 1992:36

¹⁸⁸ Carter 1992:34

¹⁸⁹ Carter 1992:34-35

¹⁹⁰ Carter 1992:35

Gray mener at dette ikke kan bevises, men at det er rimelig sikkert at han i hvert fall forkortet dem, spesielt når det gjelder tiden mellom 411 og 386 f.Kr.¹⁹¹ Noen av disse forfatterne hadde selv basert sine skrifter på andre, tidligere verk.¹⁹² Blant Diodorus sine kilder er Ephorus, som igjen hadde brukt *Hellenica Oxyrhynchia*. Gray påpeker at dersom prosessen som har foregått ikke er gjort skikkelig, så er fortellingen som hos Diodorus nå er to ledd fra originalen, har en stor risiko for å skille seg fra denne, først gjennom Ephorus, og deretter gjennom Diodorus selv. Ephorus er kjent for å omskrive hendelsene han beskrev, i stedet for å bare gjenfortelle dem, og Diodorus for å forkorte hendelsene.¹⁹³ Dette kan altså føre til at mange detaljer enten blir totalt borte, eller omskrevet og dermed ikke kan stoles 100% på.

Gray oppsummerer tre store svakheter hos Diodorus: "1. Careless and insensitive abbreviation 2. Conventionalizing of the facts 3. Amplification of the facts."¹⁹⁴ Det vil si at Diodorus har en tendens til å gjenfortelle lengre passasjer på en kort måte, og ifølge Gray er dette gjort på en slurvete og uømfintlig måte. I tillegg hadde Diodorus en tendens til å tradisjonalisere fakta, det vil si at han noen ganger beskrev et slag som om det følger et program, og på den måten vil flere slag virke som om de var utført svært likt.¹⁹⁵ Det siste punktet går ut på at Diodorus til tider hadde en tendens til å forstørre fakta. Dette gjorde Diodorus på tre måter, mener Gray. For eksempel ved å skape et slag som aldri skjedde. Som et eksempel på dette skriver Gray: "[L]ike Agesilaus' 'stout battle' in the engagement near Sardis."¹⁹⁶ Diodorus kompliserte til tider også relativt enkle hendelser, der slaget ved Notium i 407/406 f.Kr. er et eksempel. Den siste måten Gray nevner, er en tendens til å mangfoldiggjøre hendelser og styrker involvert i et slag.¹⁹⁷

Det er visse hendelser som H.O. ikke tar med, for eksempel beleiringen av Calchedon, som er beskrevet av både Xenofon og Diodorus, med svært store likheter

¹⁹¹ Gray 1987:72

¹⁹² Gray 1987:73

¹⁹³ Gray 1987:73

¹⁹⁴ Gray 1987:74

¹⁹⁵ Gray 1987:79

¹⁹⁶ Gray 1987:82

¹⁹⁷ Gray 1987:82

hos dem begge, hvilket kan tyde på at Diodorus også har tatt en del informasjon fra Xenofon.¹⁹⁸ Men på den andre side er H.O. kun funnet i fragmenter, så det er en mulighet for at hendelsene var med i den fulle versjonen.

Det er med andre ord ikke alt som står hos Diodorus man kan stole blindt på, spesielt når det gjelder detaljer. Men det kan virke som om det overordnede er til å stole på, og at det i visse tilfeller er større sannsynlighet for at det som er skrevet hos Diodorus stemmer enn det som står hos Xenofon, på tross av Diodorus' mangler, noe som har kommet fram etter at H. O. ble funnet.

3.2.3 Plutark

Plutark var en gresk historiker som ble født i ca. 46 e.Kr.¹⁹⁹, han var en tid prest i Delfi, og døde en stund etter 117 e.Kr.²⁰⁰ Noe av det mest kjente han har skrevet er "Lives" som tar for seg kjente grekere og romere, og sammenlikner to og to, en greker og en romer, ofte i den rekkefølgen.²⁰¹ Det er 22 bøker som har overlevd, og vi vet i tillegg om en bok som har gått tapt.²⁰² Det er ingen måte vi kan være sikre på at det kun er disse som er skrevet.²⁰³ Vi har ingen referanser til flere bøker, men det er heller ingen referanser til for eksempel Perikles - Fabius, så dersom denne hadde gått tapt, hadde vi ikke kunnet vite at den en gang eksisterte.²⁰⁴ I følge Timothy Duff, er det i nyere forskning kommet fram at disse parene er ment å leses sammen.²⁰⁵ Blant annet sammenlikner Plutark Lysander med Sulla. I dette kapittelet skal jeg ta for meg livet til Lysander, og sammenlikningen med Sulla. D. A. Russel mener at det er høyst sannsynlig at denne er skrevet i Delfi: "or why should Plutarch say (29) that Lysander's monument is 'by the side of the road as you go *from Delphi to Chaeronea*'?"²⁰⁶

¹⁹⁸ Gray 1987:75

¹⁹⁹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Ploutarchos>

²⁰⁰ Jones, 1995:100

²⁰¹ Duff:213

²⁰² Duff:214

²⁰³ Duff:259

²⁰⁴ Duff 2011:260

²⁰⁵ Duff 2011: 214

²⁰⁶ Russel 1995:94

U. Von Wilamowitz-Moellendorf skriver at ikke bare hadde Plutark en god kunnskap til den antikke historien før han begynte å skrive disse verkene, men han forutsetter også at hans lesere har det.²⁰⁷ I følge Russel har Plutark brukt Xenofon, Theopompus og, i en mindre grad, Ephorus som kilder til verket om Lysander.²⁰⁸ "Life of Lysander" gir et omriss av en psykologisk studie av Lysander, der både høydepunktene og lavmålene i hans karriere blir tatt med.²⁰⁹ I tillegg blir hans personlighet sammenliknet med andre kontrasterende personligheter, som Kallikratidas, Gylippus, Pausanias og Agesilaus.²¹⁰ En får altså en beskrivelse av Lysanders liv, fra start til slutt. En stor fordel med denne kilden, sammenliknet med de to som er beskrevet over, er at Plutark også har med hendelser fra Lysanders barndom. En får vite om hans utseende, hans far, etc. Dermed skiller denne kilden seg ut og har med elementer som er unike med det kildegrunnet vi har igjen i dag. Dette gir oss en fordel da vi som sagt får en del informasjon som vi ellers ikke ville hatt. På den andre siden kan vi heller ikke sjekke dette opp mot noe i og med at det kun er Plutark som skriver om dette.

Plutark var mer opptatt av hvilken innflytelse en person kan ha på liv og skjebner, enn selve historien, uavhengig om personen var god eller ikke. Derfor hender det at han bruker liten tid på store hendelser, og andre ganger bruker mye tid på anekdoter som kan være morsomme og sjarmerende, men fra en historikers vinkel, noe uinteressant. Han begrunner dette med at disse historiene sier mer om personen han skriver om enn deres mest kjente prestasjoner. Han ville at det skulle være et helhetlig og avrundet bilde, og ville imitere en maler. Av denne grunn går han mange ganger langt i sin sammenlikning av de forskjellige, ved å sammenlikne både hvordan de så ut fysisk, og hvordan de oppførte seg moralsk sett.²¹¹ Noen ganger kan det virke som om det er blitt forenklet slik at det er lettere å kunne sammenlikne.

²⁰⁷ U. Von Wilamowitz-Moellendorf 1995:68

²⁰⁸ Russel 1995:90

²⁰⁹ Russel 1995:93

²¹⁰ Russel 1995:93-94

²¹¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Ploutarchos>

3.2.4 Lysander i Hellenica og hos Diodorus Siculus og Plutark

I Hellenica og hos Diodorus Siculus' bok 13 og 14 blir Lysanders bedrifter beskrevet. Noen hendelser blir beskrevet så og si likt, mens andre steder er det forskjeller. Ikke alt som Xenofon tar med blir tatt med hos Diodorus Siculus og Plutark, og vice versa. Under vil jeg ta for meg Lysanders barndom og Lysander som admiral. Jeg vil sette noen hendelser som blir beskrevet av alle forfatterne opp mot hverandre og diskutere likheter og forskjeller. Ikke alt som står om Lysander i kildene vil jeg ta med da dette ikke har den hensikt som er hovedpoenget med dette kapittelet, som er å diskutere på hvilken måte vi kan bruke kildene, hva som er de positive og negative sidene ved kildene, og hvorvidt vi kan stole på de tre. Siden jeg også vil få frem Lysanders personlighet og deler av hans liv, velger jeg da noen eksempler som også får fram dette, i tillegg til å diskutere kildene.

3.3 Barndom, familie, utseende og person

Det er ikke så mye Plutark skriver om Lysanders familie og barndom, selv om det er mer enn hva Xenofon og Diodorus Siculus skriver. I introduksjonen starter han med utseendet, og deretter nevner Plutark Lysanders far og slekt, og fyller på med Lysanders oppvekstvilkår og deretter litt om hans personkarakteristikk som følge av hans oppvekst.

Aristocleitus var Lysanders far, og det sies at han var av Heraklide-slekt²¹², men ikke kongelig.²¹³ Lysanders oppvekst var preget av fattigdom, og Spartas tradisjoner kom naturlig for ham.²¹⁴ Plutark skriver det slik: "of a manly spirit, too, and superior to every pleasure, excepting only that which their good deeds bring to those who are successful and honored"²¹⁵.

²¹² Av den opprinnelige spartanske slekten

²¹³ Plut. *Lys.* 2.1

²¹⁴ Plut. *Lys.* 2.1

²¹⁵ Plut. *Lys.* 2.1

Den spartanske treningen barna hadde i sin oppvekst, indoktrinerte en holdning om ambisjon og rivalisering, noe som passet hans medfødte evner.²¹⁶

*"But he seems to have been naturally subservient to men of power and influence, beyond what was usual in a Spartan, and content to endure an arrogant authority for the sake of gaining his ends, a trait which some hold to be no small part of political ability"*²¹⁷.

*"But what is most peculiar in him is that, though he bore poverty well, and though he was never mastered nor even corrupted by money, yet he filled his country full of wealth and the love of wealth, and made her case to be admired for not admiring wealth, importing as he did an abundance of gold and silver after the war with Athens, although he kept not a single drachma for himself"*²¹⁸.

To sitater der det blir skrevet om hans forhold til rikdom, og andre spartaneres mistro til at han var så ærlig som han var på dette punktet:

*"For the poverty of Lysander, which was discovered at his death, made his excellence more apparent to all, since from the vast wealth and power in his hands, and from the great homage paid him by cities and the Great King, he had not, even in the slightest degree, sought to amass money for the aggrandizement of his family."*²¹⁹

"In particular, they imposed a fine upon the men who had engaged to marry his daughters, and then, after Lysander's death, when he was discovered to be poor, had renounced the engagement. The reason given for the fine was that the men had paid court to Lysander while they thought him rich, but when his poverty showed them that he was a just and good man, they forsook him. For there was, as it appears, a penalty at Sparta not only for not marrying at all, and for a late marriage, but also for a bad marriage and to this last they

²¹⁶ Plut. Lys. 2.2

²¹⁷ Plut. Lys. 2.3

²¹⁸ Plut. Lys. 2.4

²¹⁹ Plut. Lys. 30.2

*subjected those especially who sought alliance with the rich, instead of with the good and with their own associates*²²⁰.

Selv må Lysander ha hatt flere døtre siden Plutark i det overnevnte sitat nevner det slik: "In particular, they imposed a fine upon the men who had engaged to marry his daughters [...]"²²¹. Det er ikke nevnt noe om hans kone eller om han har hatt sønner.

Om hans utseende blir det skrevet slik: "But it really represents Lysander²²², with his hair very long, after ancient custom, and growing a generous beard"²²³. Dette var vanlig for en spartaner, en skikk som gikk tilbake til Lykurgus^{224, 225}.

3.4 Lysander som admiral for den spartanske flåten

I bok 1, kapittel V, nevnes Lysander for første gang i *Hellenica*. Året er 407 f.kr, og vi er nå i Den peloponnesiske krigens 24. år. Athenerne og spartanerne er i tottene på hverandre støtt og stadig. Lysander er nå admiral for den lakedaemonske hæren, etter Cratesippidas.²²⁶ I følge spartansk lov kunne en ikke inneha denne stillingen i mer enn ett år og i mer enn en gang i løpet av livet, og dette var altså året til Lysander. På mange måter var Lysander en god admiral. Han tok vare på sine krigere og var flink til å forhandle. Lysander og prins Kyros av Persia fikk en god tone, og Lysander fikk finansiell støtte fra ham flere ganger²²⁷. Dette kan vi se blant annet i tilfellet som er beskrevet under.

²²⁰ Plut. *Lys.* 30.5

²²¹ Plut. *Lys.* 30.5

²²² En figur som står ved Delfi ved "the treasury of the Acanthians", med inskripsjonen: "Brasidas and the Acanthians, with spoil from the Athenians" - Plut. *Lys.* 1.1

²²³ Plut. *Lys.* 1.1

²²⁴ Lykurgus var den spartanerne anså som grunnleggeren, og han som hadde skrevet de spartanske lovene.

²²⁵ Plut. *Lys.* 1.2

²²⁶ Xen. *Hell.* 1.5.1

²²⁷ Xen. *Hell.* 1.5.6-9, Xen. *Hell.* 2.1.11

Etter en disput med athenerne, i 407, møtte Lysander og lakedaemonernes ambassadører med Kyros, og fortalte ham om "the deeds of which Tissaphernes²²⁸ was guilty, and begged him to show the utmost zeal in the war²²⁹". Da Kyros hadde fått ordre fra sin far om hva han skulle gjøre i krigen, var det ikke så mye han kunne gjøre med deres anmodning. Men han ville gjøre sitt beste for å hjelpe til. Han hadde med seg fem hundre talenter²³⁰, og ville bruke av sine egne penger dersom det ikke var nok, han ville sågar gå så langt som å dele opp tronen sin, som var av gull og sølv.²³¹ Lysander og ambassadørene kom med et forslag om å gi sjømennene en attisk drachme²³² om dagen, slik at de athenske sjømennene ville forlate sine skip. På denne måten mente de at Kyros ville bruke mindre penger, antageligvis fordi slaget ikke ville vare like lenge. Men dette kunne ikke Kyros gjøre siden det stred mot kongens ordre.²³³ Etter de hadde spist, drakk Kyros en skål for Lysander, og spurte om hvilken måte han kunne takke ham på, og da svarte Lysander: "By adding an obol to the pay of each sailor".²³⁴ Kyros gjorde dette, og i tillegg ga han dem en måneds forskudd, slik at de skulle være entusiastiske når det kom til krigen.²³⁵ Da athenerne hørte dette, ble de motløse. De sendte ambassadører til Kyros, via Tissapheres, men Kyros ville ikke ta imot dem. Tissapheres mente det ville være lurt å la grekerne sloss innbyrdes, slik at ingen av de greske bystatene ville bli for sterke.²³⁶ Dette var et råd han selv hadde fått av Alcibiades²³⁷ og selv hadde fulgt.²³⁸

I dette tilfellet kunne Lysander valgt å be Kyros gjøre noe for ham personlig, men han valgte i stedet å be om at mannskapet skulle få mer i lønn, så de skulle være mer ivrige i sitt arbeid. Dette eksempelet viser også hvordan Kyros hjalp Lysander og var en støtte i krigen mot Athen.

²²⁸ Tissaphernes var en persisk satrap

²²⁹ Xen. *Hell.*1.5.1-2

²³⁰ Gammel mynt- og vektenhet, med forskjellig verdi i bl.a. persisk og gresk tradisjon. 1 talent = 60 mine

²³¹ Xen. *Hell.*1.5.3-4

²³² 1 mine=100 drachmae=600 oboler – fotnote av Brownson, s.43 i Loeb utgaven av *Hellenica*

²³³ Xen. *Hell.*1.5.4-5

²³⁴ Xen. *Hell.*1.5.6-7

²³⁵ Xen. *Hell.*1.5.7

²³⁶ Xen. *Hell.*1.5.8-9

²³⁷ Alcibiades var opprinnelig en general fra Athen, og flyktet til Sparta under den peloponnesiske krigen, og senere dro til Persia etter å ha skaffet seg mektige uvenner i Sparta, som opptrådte som en rådgiver i de greske forhold i Persia, til han igjen kom tilbake til Athen.

²³⁸ Xen. *Hell.*1.5.9

Det er først i år 408 f.Kr. og kapittel 70 at vi får høre om Lysander av Diodorus. Vi får vite at Lakedaemonerne valgte Lysander til admiral etter de hadde mistet flåten sin og kommandøren Mindarus etter et slag.

"Although the Lacedaemonians had entirely lost not only their sea force but Mindarus, the commander, together with it, nevertheless they did not let their spirits sink, but they chose as admiral Lysander, a man who was believed to excel all others in skill as a general and who possessed a daring that was ready to meet every situation."²³⁹

Her har vi en beskrivelse av Lysander, og grunnen til at han nådde så høyt opp i det spartanske systemet. I et samfunn der alle menn gjennomgikk en lang og hard utdanning for å bli de beste soldatene, vil det å skille seg ut blant de allerede veldig dyktige, som spesielt dyktig, være en enorm prestasjon. Dette sitatet fra Diodorus beskriver ikke bare Lysanders karakter, men også den spartanske holdningen som jeg mener skiller seg ut. Selv om de hadde mistet flåten og sin kommandør mistet de ikke motet, slik mange andre nok ville gjort. De ser heller til en ny leder som de velger og følger ham.

Diodorus beskriver den overnevnte situasjonen med Kyros på en kortere måte. Han har med færre detaljer enn Xenofon, men han gjør historien mer levende ved å tillegge følelser: Diodorus forteller at Kyros ga Lysander ti tusen "darics"²⁴⁰, etter at Lysander hadde "stirred up the youth's enthusiasm for the war against the Athenians"²⁴¹. Kyros var på denne tiden kun 17 år gammel²⁴², og Lysander, som var en mester i å få folk med på sitt lag, klarte å overbevise Kyros om hjelp. Kyros ba Lysander om å komme igjen dersom han trengte hjelp flere ganger.²⁴³

²³⁹ Diod. 13.70.1

²⁴⁰ En persisk mynt som inneholder 125 grains gull, og i følge C. H. Oldfather, verdt ca fem dollar (1950). : Oldfather, *Diodorus of Sicily* 5:319

²⁴¹ Diod.13.70.3

²⁴² Oldfather, *Diodorus of Sicily* 5:319

²⁴³ Diod.13.70.3

Dette sitatet fra Diodorus viser igjen Lysanders egenskap som leder og som manipulator:

"Then, Lysander, returning to Ephesus, called to him the most influential men of the cities, and arranging with them to form the cabals he promised that if his undertakings were successful he would put each group in control of its city. And it came to pass for this reason that these men, vying with one another, gave greater aid than was required of them and that Lysander was quickly supplied in startling fashion with all the equipment that is useful in war."²⁴⁴

Jeg mener at dette sitatet er et eksempel på Lysanders sosiale genialitet og grunnen til at han kom så langt som det han gjorde i det Spartanske systemet. Han viser en generøsitet som gjør at de allierte støtter ham fullt ut, og litt til. Ved å gi litt får han mye tilbake. Det virker for meg som om han har en evne til å si de riktige tingene til den riktige tiden, og dermed får det som han vil, slik det er vist med eksempelet over, og eksempelet med Kyros.

Plutark beskriver dette møtet mellom Lysander og den unge prins Kyros på en mye kortere måte enn Xenofon og mindre detaljert. Plutark gjør som Diodorus og har med andre typer detaljer enn det Xenofon har. Xenofon skriver at Kyros gikk så langt i å ville vise Lysander at han ville støtte ham fullt ut med penger at han var villig til å kutte opp sin trone som var av gull og sølv. Dette skriver ikke de to andre, men Plutark nevner det med tronen i et annet tilfelle, etter Lysanders periode som admiral var omme.²⁴⁵

Kyros hadde ikke et spesielt godt forhold til Thissapheres, og da Lysander kom til ham for å beskyldte Thissapheres for ikke å gjøre jobben sin godt nok, var ikke Kyros vanskelig å be.²⁴⁶

²⁴⁴ Diod.13.70.4

²⁴⁵ Plut. Lys. 9.1

²⁴⁶ Plut. Lys. 4.1-2

"By this means, then, as well as by his behavior in general, Lysander made himself agreeable, and by the submissive deference of his conversation, above else, he won the heart of the young prince, and roused him to prosecute the war with vigor."²⁴⁷

Plutark skriver, som de to andre, om hvordan Kyros vil gi Lysander noe, og Lysander velger å ville gi sine menn ekstra lønn. I motsetning til Xenofon, skriver ikke Plutark hele historien om at Kyros først sier at det ikke går og etterhvert går med på det likevel, men skriver det heller slik:

"Cyrus, accordingly, delighted with his public spirit, gave him ten thousand darics, out of which he added the obol to the pay of his seamen, and, by the renown thus won, soon emptied the ships of his enemies. For most of their seamen came over to those who offered higher pay, and those who remained were listless and mutinous, and gave daily trouble to their officers."²⁴⁸

Men til tross for dette skydde Lysander kamp mot Alkibiades som var både energisk, hadde mange skip, og var ubeseiret hittil.²⁴⁹

Etter denne hendelsen endte Sparta og Lysander opp i kamp med athenerne. Lysander hadde organisert flåten, og skipene var nå ved Ephesus. Under vil jeg beskrive det som skjedde, fra henholdsvis Xenofons, Diodorus' og Plutark sitt synspunkt:

I følge Xenofon var det 90 skip i alt, og de ble nå reparert.²⁵⁰ I mellomtiden dro Alkibiades til Thrasybulus, som hadde dratt fra Hellespont til Phocaea for å utforske. Antiochus fikk kommandoen mens Alkibiades var borte, og hadde fått ordre om ikke

²⁴⁷ Plut. *Lys.* 4.2

²⁴⁸ Plut. *Lys.* 4.4

²⁴⁹ Plut. *Lys.* 4.5

²⁵⁰ Xen. *Hell.* 1.5.10

å angripe Lysander sine skip.²⁵¹ Antiochus dro allikevel, med sitt eget skip og et annet, fra Notium til Ephesus, og Lysander sendte noen skip etter ham. Men da de andre athenske skipene kom til Antiochus' unnsetning, samlet Lysander alle skipene han hadde og seilte mot dem. De kjempet da til athenerne flyktet etter å ha mistet femten tre-rad-årede krigsskip.²⁵² Noen menn flyktet og andre ble tatt til fange. Lysander satte opp et trofé ved Notium etter denne seieren og dro deretter til Ephesus, og athenerne dro til Samos.²⁵³ Alkibiades dro til Samos og satte deretter seil mot Ephesus med alle skipene. Han satte skipene i munningen til havnen der, og ventet på at noen ville krige. Men Lysander valgte å ikke seile ut mot dem, da de var i mindretall, og dermed dro Alkibiades tilbake til Samos.²⁵⁴ "And a little later the Lacedaemonians captured Delphinium and Eïon."²⁵⁵

Diodorus skriver at da Alkibiades fikk vite at Lysander hadde fått flåten til Ephesus, satte han seil dit. Han seilte til kaiene, men ingen kom mot ham. Dermed lot han de fleste av skipene kaste anker ved Notium, men tok med seg noen til Clazomenae, en alliert av Athen, for å hjelpe dem i en situasjon. Han lot Antiochus ha kommandoen til han selv kom tilbake, med ordre om ikke å angripe eller å krige.²⁵⁶ Men da Antiochus av natur var utålmodig og gjerne ville oppnå store bedrifter på egenhånd, så han bort i fra denne ordren. Han tok med seg ti av de beste skipene og gjorde de andre kampklare. Deretter seilte han mot fienden for å yppe til et slag.²⁵⁷ Lysander hadde fått vite at Alkibiades og hans beste soldater var dratt, og bestemte seg for "to strike a blow worthy of Sparta"²⁵⁸. Han senket skipet Antiochus var i, og resten ble sendt på flukt. Han jagde dem til kapteinene på de resterende skipene hadde bemannet skipene sine for å komme de andre til unnsetning. Men i og med at de ikke hadde noen slagplan og ingen leder, mistet athenerne 22 skip i dette slaget. De fleste klarte å svømme seg til sikkerhet, da det tok sted ikke langt unna athensk land, og noen få ble tatt til fange. Alkibiades fikk nyss om hva som hadde skjedd og seilte straks mot

²⁵¹ Xen. *Hell.*1.5.11-12

²⁵² Xen. *Hell.*1.5.13-14

²⁵³ Xen. *Hell.*1.5.14-15

²⁵⁴ Xen. *Hell.*1.5.15

²⁵⁵ Xen. *Hell.*1.5.15

²⁵⁶ Diod.13.71.1

²⁵⁷ Diod.13.71.2

²⁵⁸ Diod.13.71.3

Notium. Men da Lysander ikke ville seile ut mot ham, dro Alkibiades til Samos i stedet.²⁵⁹

Plutark skriver at Alkibiades seilte fra Samos til Phocaea, og lot Antiochus ha styringen over flåten. «[...] and Antiochus, as if in bold mockery of Lysander, put in to the harbor of Ephesus with two triremes²⁶⁰, and rowed ostentatiously past his ships, as they lay drawn up on shore, with noise and laughter.»²⁶¹ Lysander ble rasende og sendte ut et par av sine tre-rad-årede krigsskip, men sendte ut resten også da han så at athenerne kom til de andres unnsetning.²⁶² Videre skriver han, som de andre, at Lysander vant og satte opp en trofe.²⁶³ Men det at Athenerne mistet 22 skip eller femten tre-rad-årede krigsskip er ikke nevnt noe sted.

Når han skriver på denne måten, er det veldig malende og det blir spennende lesing. Men på den andre siden mener jeg at man ikke kan ta det bokstavelig og det ikke er til å stole 100% på når det gjelder slike detaljer. Hvor har han fått slike opplysninger fra? Xenofon som var mye nærmere i tiden, beskriver ikke slike detaljer i det hele tatt.

Diodorus sin beretning om denne hendelsen skiller seg litt fra Xenofons versjon i Hellenica, og Plutark sin versjon er kortere enn begge de to overnevnte. Selv om det er mye likt, er det også en del forskjeller når det gjelder detaljene. Xenofon skriver at det var 90 skip i alt, hvilket Diodorus og Plutark ikke nevner, og Plutark sier at Alkibiades hadde et stort antall skip. Hverken Diodorus eller Plutark nevner ikke at grunnen til at Lysander ikke dro ut mot Alkibiades var at spartanerne nå var i mindretall, som ifølge Xenofon var grunnen. Hos Plutark kommer det ikke like tydelig fram at Lysander nå visste at Alkibiades hadde dratt, men bare ble yppet til krig av Antiochus som ikke tar Lysander på alvor, som han skriver «as if in bold mockery».²⁶⁴ Av Diodorus får man det inntrykket at Lysander hadde planlagt hendelsene, og hos

²⁵⁹ Diod.13.71.3

²⁶⁰ Tre-rad-årede krigsskip

²⁶¹ Plut. *Lys.* 5.1

²⁶² Plut. *Lys.* 5.1

²⁶³ Plut. *Lys.* 5.2

²⁶⁴ Plut. *Lys.* 5.1

Xenofon får man mer inntrykk av at det var en tilfeldighet og at det bare ble slik. Plutark, på sin side, beskriver slaget steg for steg, og at Lysanders handlinger kom som en reaksjon på hva Antiochus gjorde. I tillegg skriver Diodorus at grunnen til at atenerne tapte, var at de ikke hadde noen plan, hvilket hverken Xenofon eller Plutark nevner. Dette kan indikere at Plutark fikk denne informasjonen fra Xenofon, og at Diodorus enten tillia aktørene holdninger og tanker han ikke hadde grunnlag for, eller brukte en annen kilde. Xenofon nevner et tap på femten tre-rad-årede krigsskip og Diodorus et tap på 22 skip, og som sagt, nevner ikke Plutark dette i det hele tatt.

I og med at Xenofon levde mens dette foregikk, kan en være tilbøyelig til å tenke at hans beretning er mer troverdig. Det virker som om at Diodorus prøver å legge til en forklaring på det som skjedde, som virker riktig, men som vi ikke kan vite for sikkert om var det. Hvem av dem som har rett er vanskelig å si, men det kan være Diodorus smører tykt på, for å få det til å virke mer større og mer kalkulert enn det kan ha vært. Det kan også være at det bare er tilfeldig at Xenofon ikke nevner de detaljene som Diodorus nevner, og at Diodorus har fått disse detaljene fra en kilde som vi ikke har tilgang til i dag. Når en skriver eller snakker om noe som nettopp har skjedd, er en som oftest mer nøyaktig enn når det er gått en stund eller når det er snakk om noe som har skjedd andre. Det er mulig at dette er tilfellet her. Både Diodorus Siculus og Plutark er mer tilbøyelig til å tillegge aktørene i fortellingen holdninger og tanker, som Xenofon ikke gjør. For eksempel ved å skrive at Antiochus var utålmodig av natur, eller gjorde noe kun for å provosere, og at de la til kai med bråk og latter. Denne typen tilleggsinformasjon gjør at man lettere blir litt skeptisk til både Diodorus og Plutark, i hvert fall når det gjelder slike malende detaljer. Det virker som om de vil gjøre historien mer interessant og maler bildet mye mer, som i en skjønnlitterær bok.

3.4.4 Lysander og prins Kyros

Når det gjelder Lysander og hans forhold til prins Kyros, er dette blitt beskrevet en del allerede i eksemplene over. Alle tre forfattere skriver om hvordan Lysander klarte å gjøre en venn av Kyros, hvilket skaffet ham goder senere, ved pengemessig hjelp og

støtte. Selv om detaljnivået hos de tre er forskjellig, kommer det likefullt fram hvordan Lysanders taleevne og overbevisningsmakt også fikk Kyros til å bli engasjert.

Lysanders evne til å skape venner, lagde også uvenner for ham, slik som med Agesilaus som ble misunnelig på dette, og med Kallikratidas. Disse to eksemplene vil bli diskutert i de kommende kapitler (henholdsvis kapittel 5 og 4). Det er nok ikke kun at han hadde en evne til å få venner, men dette sammenblandet med en arroganse, som han blant annet viste overfor Kallikratidas, var som en oppskrift på å skape uvenner. Lysanders venner var veldig trofaste, og deriblant prins Kyros.

3.5 Kildene opp mot hverandre

Disse tre kildene ble skrevet til forskjellig tid. Xenofon er en primærkilde da han ikke baserer sin skriving på andre, men har opplevd hendelsene selv, og skriver om sin egen tid. Det å skrive om sin egen tid og egne opplevelser, gir et innblikk som er både unikt, men også et innblikk som kan være fylt med inhabilitet. Xenofon var som nevnt athener av opprinnelse, og bodde hos Athens erkefiende Sparta. Om han blåste opp rundt Spartas seire og gjorde dem mer mystiske og spesielle (i blant annet Spartanernes statsforfatning), er dermed et spørsmål som er vanskelig å besvare. Som nevnt over, unnlot Xenofon å ta med en del ting som lesere kan bli lettere forvirret over. Når du skriver om dine personlige venner og fiender, er det helt naturlig at man ikke vil ta med henholdsvis negative og positive elementer i en sak. Men selv om dette er en menneskelig tilbøyelighet, er det for en historiker ikke helt heldig, da det å få en så riktig beskrivelse av en hendelse som mulig er viktig.

Da Xenofon er en primærkilde, og Diodorus Siculus og Plutark skriver så mye senere, er det rimelig å anta at begge de sistnevnte har brukt blant annet Xenofon som kilde til sine tekster. De stedene Diodorus og Plutark skiller seg fra Xenofon kan man lure på om det er fordi de har villet gjøre det mer til sitt eget, få det til å virke mer kalkulert og planlagt enn det opprinnelig var, eller om det er fordi andre kilder som vi ikke har i dag, har gitt andre opplysninger enn det Xenofon har. I tillegg, der de

samsvarer med Xenofon, er det meget mulig dette kun er fordi de nettopp har fått sine opplysninger derfra. Da vi ikke kan sjekke dette opp mot de andre kildene som Diodorus og Plutark har brukt, må vi være forsiktige med å ta alt for god fisk. Når en skriver om en hendelse som har skjedd for lenge siden, og en ikke, som Xenofon, har personlig tilknytning til det, kan man distansere seg på en annen måte, og det er mye lettere å være objektiv.

Da både Plutark og Diodorus har til dels basert seg på Xenofon, vil det være et poeng å tenke på at dersom Xenofon har gjort en feil, så blir ikke en feil mer riktig av å gjentas. Så dersom der er steder der de skriver det samme, eller har samme detaljer, blir det ikke nødvendigvis mer riktig eller troverdig av den grunn.

Når man skal oversette en tekst, hender det også at man mister mye av innholdet, da ikke alle språk har likt vokabular. Slik er det med alle kilder som er på et annet språk, og dermed også med de kildene som er tatt med i dette kapittelet. Den tiden man lever i, preger også hvordan man tolker og oversetter en tekst. Dette fordi de opplevelsene og det fokuset som er på forskjellige ting i den tiden man lever i, former ens tankemønster og holdninger. For eksempel vil vi i dag mene at pederasti er i samme kategori som pedofili, noe som er en universell uting. Men i det gamle Hellas var dette helt vanlig og utbredt.

3.5.1 Xenofon og Hellenica

Et positivt element med Xenofon og *Hellenica* er at han var samtidig med hendelsene han skriver om, og han bodde i Sparta på dette tidspunktet. Vi dermed at han ikke har måttet tolket andre forfattere, men er førstehåndsvitne til hendelsene han beskriver. Når en forfatter lever flere hundre år etter en hendelse, må han basere sin tekst på andre kilder, som vi ikke nødvendigvis har tilgang til lengre da de kan ha gått tapt.

På den andre side er det ikke sikkert at han har tatt med alt av hendelser og portrettert det på en objektiv måte. Dette kan være av flere grunner. Når en er tett opp til en situasjon, som en krig, er det vanskelig å være objektiv, noe en historiker skal være. Xenofons var født athener, og bodde i Sparta og var venn med den spartanske kongen. Han utelater, som nevnt over, ting som muligens ikke falt i smak. Det at Xenofon hadde et forhold til for eksempel både Athen og Sparta kan være både positivt og negativt. Det at han har kjennskap til begge sider kan være positivt, da det gir en innsikt i hvordan både athenere og spartanere tenker. På den andre siden kan han som sagt være partisk når han skriver. Men i det store og det hele virker det ikke som om det er grunn til ikke å kunne stole på det han skriver, noe som nevnt over: "[...][T]he *Hellenica* is neither accurate nor impartial"²⁶⁵. En bør være observant, men han har ingen regelrette feil i det han skriver. Men i og med at det er ting han utelater, er det en fordel at det fortsatt finnes andre kilder, selv om de på sett og vis bygger på det Xenofon skriver, i tillegg til andre kilder vi ikke lenger har tilgang til i dag.

3.5.2 Diodorus Siculus

En ulempe med Diodorus Siculus er at han ikke har opplevd hendelsene selv, og skriver flere hundre år senere, i likhet med Plutark. I tillegg er det, som nevnt over, uheldig at han har brukt Ephorus som kilde, i og med at han var kjent for å omskrive det som egentlig skjedde. Det som er fordelaktig med Diodorus, er at han nevner hendelser som Xenofon ikke gjør, og han har tydeligvis brukt andre kilder som vi ikke har tilgang til i dag.

3.5.3 Plutark

En fordel med Plutarks *Lives* er at han sammenlikner med Sulla, og på denne måten får man sett hans tolkning av Lysanders liv opp mot en annen kjent historisk person, som kan gjøre det lettere å forstå Lysander. På den andre siden kan det være at han

²⁶⁵ Brownson, *Hellenica*:ix

på denne måten modifierer sannheten slik at det passer bedre opp mot hverandre. Denne sammenlikningen blir tatt opp i kapittel 6.

Som tidligere nevnt, har Plutarks *Lives* om Lysander et element som skiller seg fra de to andre. Det har med en beskrivelse av hans barndom, hvor enn kort den er, og forteller også om både hans slekt, og har en karakteristikk av Lysander selv. Dette gir oss et bilde av ham som person, og også et visuelt bilde av hvordan han så ut. Da dette er noe som ikke er med i hverken *Hellenica* eller hos Diodorus, vil dette for oss gi et innblikk i Lysander liv, og på sett og vis hans psyke, som vi ikke hadde hatt ellers.

Da vi ikke har andre kilder som kan bygge opp under all den informasjonen vi får herfra, er det ikke mulig for oss å finne ut om den informasjonen Plutark kommer med stemmer, eller om det er på noen måter er feil. Derfor kan vi ikke med sikkerhet vite om dette med Lysander sin far stemmer, for eksempel. Men som det er nevnt tidligere, brukte Plutark mange kilder for å få til sine *Lives*, og det kan i hvert fall virke som at han dobbeltsjekker alt av fakta før han skriver det ned.

På slutten av *Lives* om Lysander, utøver Plutark kildekritikk, hvilket er et positivt tegn:

*"This is the testimony of Theopompus, who is more to be trusted when he praises than when he blames; for he takes more pleasure in blaming than in praising."*²⁶⁶

Plutark tenker tydeligvis over dette med å holde sine egne emosjoner og andre personlige holdninger utenfor det han skriver, og er også kritisk til det han leser av andre. Dette er et positivt tegn, spesielt siden vi ikke har tilgang til alle kildene han har hatt da han skrev.

²⁶⁶ Plut. *Lys.* 30.2

Neste kapittel vil ta for seg Lysander og Sparta etter hans periode som admiral er over, og på hvilken måte han fremdeles har en innvirkning i begivenhetenes gang.

Kapittel 4: Årene etter posten som admiral

Lysanders år som admiral var nå slutt, og året etter, i 406 f.Kr. var det Kallikratidas som skulle overta denne posten.²⁶⁷ Dette viste seg imidlertid å være en vanskelig oppgave på grunn av Lysanders mange venner.

4.1 Lysander og Kallikratidas

Da Lysander overlot flåten til Kallikratidas, sa han at han gjorde det som "havets mester".²⁶⁸ Kallikratidas svarte på dette ved å be ham dra avgårde mot Ephesus på venstre side av Samos, der de athenske skipene lå, og levere over flåten ved Miletus – først da ville han si at Lysander var "havets mester".²⁶⁹ Da svarte Lysander at han ville ikke blande seg inn i slike ting når en annen var kommandør.²⁷⁰ Dette viser en arroganse fra Lysanders side, og for Kallikratidas, ikke en god start på hans år som admiral.

Rett etter dette fant Kallikratidas ut at Lysanders venner jobbet mot ham ved å gi halvhjertede prestasjoner og i tillegg hadde de spredd et rykte om at lakedaemonerne hadde gjort en feil ved å bytte admiral.²⁷¹ Kallikratidas samlet de lakedaemonerne som var tilstede, og sa dette til dem:

"I, for my part, am content to stay at home, and if Lysander or anyone else professes to be more experienced in naval affairs, I will not stand in his way so far as I am concerned; but it is I who have been sent by the state to command the fleet, and I cannot do otherwise than obey my orders to the best of my power. As for you, in view of the ambition which I cherish and the criticisms which our state incurs, - and you know them as well as I do, - give me

²⁶⁷ Xen. *Hell.*1.6.1

²⁶⁸ Xen. *Hell.*1.6.2

²⁶⁹ Xen. *Hell.*1.6.2

²⁷⁰ Xen. *Hell.*1.6.3

²⁷¹ Xen. *Hell.*1.6.3-4

whatever advice seems to you best on the question of my remaining here or sailing back home to report the conditions which exist here."²⁷²

Da ingen turte å si noe annet enn at han skulle følge ordre hjemmefra, dro Kallikratidas til Kyros for å be om penger til å betale sjømennene. Kyros ba ham om å vente i to dager, men dette ville ikke Kallikratidas, og ble sint. Han sa at grekerne var "in a sorry plight, toadying to barbarians for the sake of money"²⁷³, og ville gjøre sitt beste for at det ble fred mellom athenerne og lakedaemonerne dersom han kom seg trygt hjem.²⁷⁴ Deretter dro han til Miletus og sendte bud om penger fra Sparta, og talte til milesierne:

*"Upon me, men of Miletus, lies the necessity of obeying the authorities at home; and as for you, I claim that you should show the utmost zeal in this war, because you dwell among barbarians and in the past we have suffered very many ills at their hands. And you should as leaders show the other allies how we may inflict the utmost harm upon the enemy in the shortest time, until the people return from Lacedaemon whom I have sent thither to get money; for the money which Lysander had on hand he gave back to Cyrus, as though it were unneeded surplus, and went his way; and as for Cyrus, whenever I visited him he invariably put off giving me an audience, and I could not bring myself to dance attendance at his gates. But I promise you that for whatever good results we achieve while we are waiting for the funds from Sparta I will make you an adequate return. Let us then, with the help of the gods, show the barbarians that even without paying court to them we can punish our enemies."*²⁷⁵

Lysander hadde med andre ord skaffet seg venner både blant spartanerne, hos deres allierte, og en venn i Kyros, som tydelig behandler Kallikratidas annerledes enn Lysander. I sitatet over viser Kallikratidas seg som en sterk leder, som ikke vil godta

²⁷² Xen. *Hell.*1.6.4

²⁷³ Xen. *Hell.*1.6.6-7

²⁷⁴ Xen. *Hell.*1.6.7

²⁷⁵ Xen. *Hell.*1.6.8-12

Kyros' oppførsel. Selv om Kyros er en persisk prins, vil ikke Kallikratidas gjøre som Kyros sier. Han taler godt til folket i Miletus, i den forstand at han ikke bare trekker linjene tilbake til krig mot Persia, men lover godtgjørelse for den økonomiske hjelpen de vil gi. Denne talen hjalp siden han fikk den støtten han trengte.²⁷⁶

Sitatet sier en del om Lysander, blant annet om hans forhold til Kyros i og med at han ga tilbake pengene han hadde fått, men som han ikke hadde brukt. Dette kan ha vært en måte å opprettholde det gode forholdet, ved å ikke bruke mer penger enn nødvendig, og dermed ha større sjanse for å kunne få mer støtte senere dersom det ville være nødvendig. Men det sier også noe om hans forhold til Kallikratidas. Det å ikke overlevere pengene til den neste admiralen som kunne ha bruk for det, kan være en måte å vise makt og viser en arroganse ovenfor Kallikratidas.

Til slutt sier det noe om Kyros og hans forhold til Lysander. Det kan virke som at deres nære forhold gjør at Kyros ikke vil hjelpe Kallikratidas, kun fordi han er Lysanders etterfølger. En annen grunn kan være at det å holde tilbake penger viser makt, og at Kyros ville at Kallikratidas skulle vise litt ydmykhet for å få pengene. Det er også mulig at det er en blanding av disse.

Diodorus skriver:

"Callicratidas was a very young man, without guile and straightforward in character, since he had had as yet no experience of the ways of foreign peoples, and was the most just man among the Spartans; and it is agreed by all that also during his period of command he committed no wrong against either a city or a private citizen but dealt summarily with those who tried to corrupt him with money and had them punished."²⁷⁷

²⁷⁶ Xen. *Hell.*1.6.12-13

²⁷⁷ Diod.13.76.2-3

Kallikratidas blir her beskrevet som en av de beste mennene i Sparta. I sin tid som admiral gjorde han ingen urett mot hverken byer eller menn. Men på tross av dette, var det en vanskelig akt å følge etter Lysander. Lysander hadde som nevnt skaffet seg venner, blant spartanernes allierte og en mektig venn i prins Kyros. I *Hellenica* skriver Xenofon om Kallikratidas sin kamp for å vise at han var en verdig etterfølger av Lysander, men Diodorus skriver ikke om dette, men kun om hva hans bedrifter som admiral var.

Lysander hadde skaffet seg venner etter han hadde vunnet slaget mot Antiochus og Alcibiades, med sin politiske taleevne. Plutark skriver det slik:

“Lysander now summoned from their various cities to Ephesus men whom he saw to be most eminent for confidence and daring, and sowed in their minds the seed of the revolutionary decadarichies²⁷⁸ afterwards instituted by him, urging and inciting them to form political clubs in their several cities, and apply themselves to public affairs, assuring them that as soon as the Athenian empire was destroyed, they could rid themselves of their democracies and become themselves supreme in power. Moreover, by actual benefits he gave them all a confidence in this future, promoting those who were already his friends and allies to large enterprises and honors and commands, and taking a share himself in their injustice and wickedness in order to gratify their rapacity.”²⁷⁹

Dette var en av grunnene til at Lysanders venner ikke likte Kallikratidas til å begynne med, og heller ikke etter hvert da det viste seg at han var “the justest and noblest of men”²⁸⁰, og hans enkle spartanske levesett som ble vist gjennom hans lederskap.²⁸¹

²⁷⁸ Governing bodies of ten men

²⁷⁹ Plut. *Lys.* 5.3-4

²⁸⁰ Plut. *Lys.* 5.5

²⁸¹ Plut. *Lys.* 5.5

Han sendte tilbake til Kyros pengene som var igjen, og dermed måtte Kallikratidas dra og spørre om det selv. Plutark tar også med denne samtalen der Lysander på en arrogant måte skryter av at den flåten han overlot til Kallikratidas hadde kontroll over havet.²⁸² Plutark sammenlikner Lysander og Kallikratidas på denne måten:

"Lysander, compared with Callicratidas, seemed to be unscrupulous and subtle, a man who tricked out most of what he did in war with the varied hues of deceit, extolling justice if it was at the same time profitable, but if not, adopting the advantageous as the honorable course, and not considering truth as inherently better than falsehood, but bounding his estimate of either by the needs of the hour."²⁸³

Hverken Xenofon eller Diodorus har en slik direkte sammenlikning, slik som Plutark har, men Kallikratidas blir beskrevet som ung, uerfaren, men ærlig og rettferdig, og blant de beste menn i Sparta. Lysander kommer fram som arrogant mot Kallikratidas, i tillegg til at han klarer å skape venner der han vil. Han har en evne til å få andre til å gjøre som han vil, og i krig er han ikke den største og sterkeste, men den smarteste. Han utnytter sine kognitive evner, og ser an situasjonene enkeltvis.

Sparta fikk bud om hjelp fra noen av deres allierte:

"[...] the Chians and the rest of the allies gathered at Ephesus and resolved, in view of the existing situation, to send ambassadors to Lacedaemon to report the facts and ask for Lysander as commander of the fleet, a man who was in high favour among the allies as a result of his former command when he won the battle of Notium."²⁸⁴

Aiolis og Ionia var allierte med Sparta, og i 406 behøvde de hjelp av spartanerne. De sendte bud til Sparta, ba om hjelp, og ville ha Lysander som admiral da de mente at

²⁸² Plut. *Lys.* 6.1-3

²⁸³ Plut. *Lys.* 7.3

²⁸⁴ Xen. *Hell.* 2.1.6

"during the time Lysander had been in command of the fleet he had enjoyed many successes and was believed to excel all others in skill as a general."²⁸⁵ Videre ser vi en forskjell hos Xenofon og Plutark og Diodorus.

Xenofon skriver i *Hellenica*:

*"And the Lacedaemonians granted them Lysander as viceadmiral, but made Aracus admiral; for it was contrary to their law for a man to hold the office of admiral twice; nevertheless, they put the ships under the command of Lysander - the war having now lasted twenty-five years."*²⁸⁶

Diodorus skriver:

*"The Lacadaeomians, however, having a law not to send the same man twice and being unwilling to break the custom of their fathers, chose Aracus as admiral but sent Lysander with him as an ordinary citizen; commanding Aracus to follow the advice of Lysander in every matter."*²⁸⁷

Plutark bruker også ordet viseadmiral. Han skriver det slik:

*"Now the Lacedaemonians had a law forbidding that the same man should be admiral twice, and yet they wished to gratify their allies; they therefore invested a certain Aracus with the title of admiral, and sent out Lysander as vice-admiral, nominally, but with supreme power."*²⁸⁸

Vi ser altså en liten forskjell i hva forfatterne skriver. Xenofon og Plutark er mer presise, ved å si at de ikke kunne ha samme *admiral* to ganger, mens Diodorus skriver at de ikke kunne sende samme mann to ganger. I tillegg er det en forskjell i

²⁸⁵ Diod.13.100.7-8

²⁸⁶ Xen. *Hell.*2.1.7

²⁸⁷ Diod.13.100.8

²⁸⁸ Plut. *Lys.*7.2

hvilken tittel Lysander fikk da han ikke ble admiral på nytt. Hos Diodorus blir han sendt som en vanlig borger, mens hos Xenofon og Plutark blir han sendt som viseadmiral. Diodorus skriver også at Aracus skulle følge alle rådene til Lysander, Plutark sier at han hadde "supreme power" og Xenofon skriver at de satte skipene under Lysanders kommando. Oversetteren av Diodorus Siculus V, bok 12-13, C. H. Oldfather, skriver i en fotnote til det sitatet over, at han mener at Xenofons utsagn virker både mer presist og mer troverdig da Xenofon skriver at loven forbød en mann å "hold the office of admiral twice" og at Lysander ble sendt som viseadmiral.²⁸⁹ Det virker her som om at Plutark har fått sin informasjon fra Xenofon, i og med at han skriver det på samme måte, men med forskjellige ord. Selv om detaljnivået ikke er likt, er hovedpoenget fortsatt det samme, Lysander var i realiteten blitt admiral på ny, selv om han ikke var det i navnet.

4.2 Lysander vinner over Athen

Året etter, i 405, kom Lysander til Ephesus, og sendte bud etter Eteonicus. Xenofon skriver at han skulle komme med skip fra Chios, mens Lysander selv samlet skip som var å bli funnet. Igjen dro Lysander til Kyros for å spørre om penger. På tross av at den kapitalen Kyros hadde fått av sin far var brukt opp, fikk Lysander den støtten han trengte til å gi sjømennene den betalingen de skulle ha. Samtidig gjorde athenerne seg klare ved Samos. I og med at Kyros hadde fått beskjed om at hans far, Darius, var syk og dermed måtte dra til ham, tilkalte Kyros Lysander og advarte ham om å ikke gå inn i kamp mot athenerne hvis ikke han kunne være overlegen i antall skip, og i og med at han selv og kongen hadde en overflod av penger, ville dette ikke være noe problem.²⁹⁰

*"He then assigned to Lysander all the tribute which came in from his cities and belonged to him personally, and gave him also the balance he had on hand, after reminding Lysander how good a friend he was both to the Lacedaemonian state and to him personally, he set out on the journey to his father."*²⁹¹

²⁸⁹ Oldfather, *Diodorus of Sicily*:409

²⁹⁰ Xen. *Hell.* 2.1.10-14

²⁹¹ Xen. *Hell.* 2.1.14

Xenofon beskriver detaljert hvordan Lysander dro til Kyros, og på hvilken måte Kyros bestemte seg for å gi støtte til Lysander, selv om den støtten han selv hadde fått av kongen var brukt opp, fant han en måte å gi Lysander støtte på likevel. Diodorus beskriver samme hendelse i en forkortet versjon, der han utelater detaljene som er skrevet over. Blant annet utelater han at Kyros, ifølge Xenofon, hadde rådet Lysander til ikke å kjempe mot athenerne dersom han ikke var sikker på at han hadde flere skip enn dem. I stedet skriver han det slik:

“Lysander, the admiral of the Lacedaemonians, having collected thirty-five ships from his neighbouring allies of the Peloponnesus, put in at Ephesus; and after summoning also the fleet from Chios he made it ready. He also went inland to Cyrus, the son of King Darius, and received from him a great sum of money with which to maintain his soldiers. And Cyrus, since his father was summoning him to Persia, turned over to Lysander the authority over the cities under his command and ordered them to pay the tribute to him. Lysander, then, after being thus supplied with every means for making war, returned to Ephesus.”²⁹²

Det er ved dette tilfellet at Plutark skriver at Kyros ville kutte opp tronen sin for å hjelpe Lysander så godt han kunne:

“Well, then, Cyrus summoned Lysander to Sardis, and gave him this, and promised him that ardently protesting, to gratify him, that he would actually squander his own fortune, if his father gave him nothing for the Spartans; and if all else failed, he said he would cut up the throne on which he sat when giving audience, a throne covered with gold and silver. And finally, as he was going up into Media to wait upon his father, he assigned to Lysander the tribute of the cities, and entrusted his own government to him; and embracing him in farewell, and begging him not to fight the Athenians at sea until he was

²⁹² Diod. 13.104.2.4

*come back, and promising to come back with many ships from Phoenicia and Cilicia, he set out to go up to the King.*²⁹³

I og med at Plutark skriver så lenge etter hendelsene faktisk skjedde, er det mulig at detaljene om tronen har blitt forvekslet, og at han derfor tar denne detaljen med her og ikke i det samme tilfellet som Xenofon. Uansett detaljnivået, kommer Lysanders nære forhold med prins Kyros, ikke bare ham selv, men Sparta og deres allierte, igjen til gode. Denne enorme støtten ville trolig ikke Kallikratidas oppnådd.

Både athenerne og spartanerne var nå på havet, og athenerne hadde fulgt etter spartanerne fram til Lampsacus, som Lysander og hans menn nå hadde tatt. De plyndret denne byen, som var svært rik, men Lysander lot alle frie personer gå. I følge både Xenofon, Diodorus og Plutark, hadde athenerne med seg 180 skip.²⁹⁴ Under er Xenofons beskrivelse av hvordan opptakten til slaget, som skulle få store følger for den greske verden, var:

“While they²⁹⁵ were breakfasting there²⁹⁶, the news about Lampsacus was reported to them, and they set out immediately to Sestus. From there, as soon as they had provisioned, they sailed to Aegospotami, which is opposite Lampsacus [...]. And during the ensuing night, when early dawn came, Lysander gave the signal for his men to take breakfast and embark upon their ships, and after making everything ready for battle and stretching the side screens, he gave orders that no one should stir from his position or put out. At sunrise the Athenians formed their ships in line for battle at the mouth of the harbour. Since, however, Lysander did not put out against them, they sailed back again, when it grew late in the day, to Aegospotami. Thereupon Lysander ordered the swiftest of his ships to follow the Athenians and, when they had disembarked, to observe what they did, and then to sail back and report to him; and he did not disembark his men from their vessels until these scout-

²⁹³ Plut. Lys. 9.1-2

²⁹⁴ Xen. Hell. 2.1.18-20, Diod. 13.105.1 og Plut. Lys. 9.4

²⁹⁵ Athenerne

²⁹⁶ Elaeus

ships had returned. He did this for four days; and the Athenians continued to sail out and offer battle."²⁹⁷

*"And now Lysander, on the fifth day the Athenians sailed out against him, told his men, who followed them back, that as soon as they saw that the enemy had disembarked and had scattered up and down on the Chersonese, -and the Athenians did this far more freely every day, not only because they bought their provisions at a distance, but also because they presumed to think lightly of Lysander for not putting out to meet them, - they were to sail back to him and to hoist a shield when midway in their course."*²⁹⁸

Mennene gjorde som Lysander hadde sagt, og dermed ga Lysander ordre om at flåten skulle seile så raskt de kunne mot athenerne. Den athenske generalen Conon oppdaget hva som skjedde, og signaliserte til sine menn at de måtte bemanne skipene igjen.²⁹⁹

*"But since his men were scattered here and there, some of the ships had but two banks of oars manned, some but one, and some were entirely empty; Conon's own ship, indeed, and seven others accompanying him, which were fully manned, put to sea in close order, and the Paralus with them, but all the rest Lysander captured on the beach. He also gathered up on the shore most of the men of their crew; some, however, gained the shelter of the neighbouring strongholds."*³⁰⁰

Diodorus beskriver det slik, og karakteristisk nok, uten det samme detaljnivået:

"The generals of the Athenians, on learning that the Lacedaemonians in full force were besieging Lampsacus, assembled their triremes from all quarters and put forth against them in haste with one hundred and eighty ships. But

²⁹⁷ Xen. *Hell.* 2.1.20-24

²⁹⁸ Xen. *Hell.* 2.1.27

²⁹⁹ Xen. *Hell.* 2.1.28

³⁰⁰ Xen. *Hell.* 2.1.28

finding the city already taken, at the time they stationed their ships at Aegospotami but afterward sailed out against them, the Athenians were at loss what to do in the circumstances, since they were unable to find supplies for their armaments for any further length of time where they were.”³⁰¹

“Since the enemy refused to accept battle at sea and famine gripped the army, Philocles, who held the command on that day, ordered the other captains to man their triremes and follow him, while he with thirty triremes which were ready set out in advance. Lysander, who had learned of this from some deserters, set out to sea with all his ships, and putting Philocles to flight, pursued him toward the other ships. The triremes of the Athenians had not yet been manned and confusion pervaded them all because of the unexpected appearance of the enemy.”³⁰²

Plutarks beskrivelse er mer lik Xenofon sin enn det Diodorus sin er, dog mindre detaljert enn Xenofons:

“For the time being, then, all rested, expecting that on the morrow the fleets would engage. But Lysander was planning otherwise, and ordered his seamen and pilots, as though there would be a struggle at daybreak, to go on board their triremes in the early morning, and take their seats in order and in silence, awaiting the word of command, and that the land forces also, in the same manner, remain quietly in their ranks by the sea. When the sun rose, however, and the Athenians sailed up with all their ships in line and challenged to battle, although he had his ships drawn up in line to meet them and fully manned before it was light, he did not put out from his position, but sending despatch-boats to the foremost of his ships, ordered them to keep quiet and remain in line, not getting into confusion nor sailing out to meet the enemy. And so about midday when the Athenians sailed back, he did not allow men to leave their ships until two or three triremes, which he sent to reconnoitre, came back, after seeing that the enemy had disembarked. On the following day this was

³⁰¹ Diod. 13.105.1-2

³⁰² Diod. 13.106.1-3

*done again, and on the third, and at last the fourth, so that the Athenians became very bold and contemptuous, believing that their enemies were huddling together in fear.*³⁰³

*“But his [Conon] eager efforts were of no avail, since the men were scattered. For just as soon as they had disembarked, since they expected no trouble, some went to market, some walked about the country, some lay down to sleep in their tents, and some began to get their suppers ready, being far as possible removed from any thought of what might happen, through the inexperience of their commanders.”*³⁰⁴

Xenofon og Plutark skriver at Lysander ventet på å trette ut athenerne, og at de etter hvert ikke tok Lysander alvorlig. Når man leser Xenofon og Plutark, får man inntrykk av at grunnen til at spartanerne vant dette slaget, var på grunn av Lysanders list og tenkemåte. Diodorus har som tidligere ikke med like mange detaljer og har ikke med at de stilte seg opp klar til kamp fire dager på rad uten at noe skjedde. Denne detaljen viser en tålmodighet og list, og denne meningen blir totalt borte hos Diodorus.

Av Xenofon og Plutark får vi vite at da Conon innså at slaget var tapt, tok han med seg de åtte skipene og søkte tilflukt hos Euagoras på Kypros, mens det siste skipet, “Paralus”, dro til Athen med nyhetene om hendelsene.³⁰⁵ Diodorus skriver at det var ti skip som slapp unna, og at Conon flyktet i frykt for folkets vrede i Athen og dro til Evagoras, der han hadde venner, mens flesteparten av soldatene dro til Sestus.³⁰⁶

I følge Xenofon og Plutark tok Lysander med seg alt av gevinster, fanger og annet tilbake til Lampsacus. Blant fangene var flere høytstående athenske generaler, som kom til å bli straffet for handlinger de hadde gjort tidligere i krigen.³⁰⁷

³⁰³ Plut. *Lys.* 10.1-3

³⁰⁴ Plut. *Lys.* 11.4

³⁰⁵ Xen. *Hell.* 2.1.29 og Plut. *Lys.* 11.5

³⁰⁶ Diod. 13.106.6

³⁰⁷ Xen. *Hell.* 2.1.29-32 og Plut. *Lys.* 11.6

“Thereupon many charges began to be urges against the Athenians, not only touching the outrages they had already committed and what they had voted to do if they were victorious in the battle, -namely, to cut off the right hand of every man taken alive, -but also the fact that after capturing two triremes, one a Corinthian and the other Andrian, they had thrown the crews overboard to a man. And it was Philocles, one of the Athenian generals, who had thus made away with these men.”³⁰⁸

Disse fangene ble henrettet³⁰⁹, men resten av athenerne sendte Lysander tilbake til Athen:

*“Now the Athenian Garrisons, and in fact every other Athenian whom he saw anywhere, Lysander sent home to Athens, giving them safe conduct if they sailed to that one place and not if they went to any other; **for he knew that the more people were collected in the city and Piraeus, the more quickly there would be a scarcity of provisions.** [min utheving]”³¹⁰*

Den siste delen understreker et poeng. Dette slaget, og spesielt den siste delen av det siste sitatet, viser en typisk side av Lysander. Han vinner ikke slaget fordi han er overlegen i kunsten av sjøslag, men fordi han er utspekulert og beregnende. Han gjør fienden lei, og venter til de mister fokus og har begynt å undervurdere ham. Og når de minst venter det, slår han til, og dermed har han bare åtte skip å slåss mot, i stedet for 108. Paul Cartledge skriver det slik: “Ultimately, [...] Lysander, perhaps characteristically, won the day, and the War, with a trick. He caught the Athenian fleet not quite napping but certainly unprepared at a station called Aegospotami or ‘The Goat’s Rivers’”.³¹¹ I tillegg ser vi av det nederste sitatet at Lysander lar fangene og andre han ser, gå fri hvis de drar tilbake til Athen. Igjen har han en baktanke; utsulting.

³⁰⁸ Xen. *Hell.* 2.1.31-32

³⁰⁹ Xen. *Hell.* 2.1.32

³¹⁰ Xen. *Hell.* 2.2.2

³¹¹ Cartledge 2003:204

Diodorus' versjon er mye kortere, både når det gjelder generalene som ble avlivet, og når det gjelder atenerne som ble sendt til Athen:

“The rest of the ships Lysander captured, and taking prisoner Philocles the general, he took him to Lampsacus and had him executed.”³¹²

“After this, advancing against the Athenians who had found refuge in Sestus, he took the city but let the Athenians depart under a truce.”³¹³

Diodorus skriver ingenting om at grunnen til at han lot dem dra til Athen var med en baktanke om at de skulle sultes til en fredsavtale, slik det kommer fram hos Xenofon. Da kan man lure på om det er Xenofons tolkninger av Lysanders handlinger, og vissheten om hva som skjedde, eller om det er Diodorus som har forkortet og dermed ikke tatt med en slik begrunnelse.

Plutark nevner, som Xenofon, at Lysander håpet at dersom det var mange nok atener samlet i Athen, ville mangelen på mat gjøre dem svake og til slutt gjøre som spartanerne ville:

“[...]Lysander sailed to the various cities, and ordered all the Athenians whom he met to go back to Athens, for he would spare none, he said, but would slaughter any whom he caught outside the city. He took this course, and drove them all into the city together, because he wished that scarcity of food and a mighty famine should speedily afflict the city, in order that they might not hinder him by holding out against his siege with plenty of provisions.”³¹⁴

Xenofon skriver at Lysander ga beskjed til kongene at han tok med seg 200 skip, og dermed kom resten av hæren og blokkerte Athen fra land. Etter å ha gjenopprettet

³¹² Diod. 13.106.7

³¹³ Diod. 13.106.8

³¹⁴ Plut. Lys. 13.2-3

blant annet Aegina og Melos, samlet han sammen så mange han kunne fra disse stedene og tok dem med seg.

Diodorus forteller at begge kongene av Sparta invaderte Attika, og at Lysander tok med seg 200 tre-årede krigsskip og blokkerte Pireus:

“When the Athenians heard of the destruction of their armaments, they abandoned the policy of control of the sea, but busied themselves with putting the walls in order and with blocking the harbours, expecting, as well they might, that they would be besieged. For at once the kings of Lacedaemonians, Agis and Pausanias, invaded Attica with a large army and pitched their camp before the walls, and Lysander with more than two hundred triremes put in at Piræus.”³¹⁵

Plutark sin versjon er igjen nærmere Xenofon enn Diodorus:

“[...] and had sent messengers to Lacedaemon to report that he was sailing up with two hundred ships, he made a junction in Attica with the forces of Agis and Pausanias, the kings, believing that he would speedily capture the city.”³¹⁶

Av Xenofon og Plutarks beskrivelse, får man et inntrykk av at det er Lysander som har styringen. Han forteller kongene hva som skjer, og de handler ut ifra det. Mens hos Diodorus får man mer inntrykket av at Lysander følger ordrene som kongene gir.

Med 150 skip sto de nå, etter å ha lagt Samos øde, ved Pireus og lukket havnen slik at ingen handelsmenn kunne komme igjennom³¹⁷:

“ Now the Athenians, being thus besieged by land and by sea, knew not what to do, since they had neither ships nor allies nor provisions; and they thought that there was no way out, save only to suffer the pains which they had

³¹⁵ Diod. 13.107.1-2

³¹⁶ Plut. Lys. 14.1

³¹⁷ Xen. Hell. 2.2.8-9

*themselves inflicted, not in retaliation, but in wantonness and unjustly upon the people of small states, for no other single reason than because they were in alliance with the Lacedaemonians.*³¹⁸

Dette avsnittet fra Xenofon gir inntrykk av at atenerne visste at de, ved å behandle spartanernes allierte slik de hadde gjort, fortjente å sulte på denne måten. Dette skriver ikke Diodorus eller Plutark noe om. Diodorus skriver derimot om hvordan sulten etter hvert påvirket dem da blokaden var satt i gang:

*“When this was done, the Athenians came in dire want of everything, but especially of food, because this had always come to them by sea. Since the suffering increased day by day, the city was filled with dead, and the survivors sent ambassadors and concluded peace with the Lacedaemonians [...]”*³¹⁹

Hos Xenofon får vi mer informasjon enn det som Diodorus tar med i sitatet over. Athenerne holdt ut lenge, selv om mange døde av sult. Men da deres forsyninger hadde tatt helt slutt, måtte de gi opp. Dermed sendte de bud til Agis om at de ville bli Spartas allierte, og at de ville beholde muren rundt Athen. Agis svarte med å sende dem til Sparta for å legge fram sitt forslag der. De athenske ambassadørene ble stoppet rett før de kom til Lakonia, og de ble sendt tilbake igjen av eforene med beskjed om at dersom de virkelig ville ha fred, måtte de ha et bedre forslag før de kom tilbake igjen.³²⁰ Athenerne ble fylt med motløshet og fryktet at de ville bli gjort til slaver, og at mens nye ambassadører ble sendt, ville enda flere dø av sult. Likevel var det ingen som ville foreslå å rive ned muren, fordi da en mann ved navn Arcestratus hadde foreslått å inngå fred på spartanernes premisser, ble han som følge av dette kastet i fengsel, og det ble vedtatt en lov som forbød slike forslag.³²¹ Plutark nevner dette ikke, men kommer med en anekdote om at Lysander sendte beskjed til eforene om at Athen nå var tatt, og alt han skrev var: «Athen er tatt», og fikk som svar: «'Tatt' ville vært nok». Videre forteller han at denne historien nok er

³¹⁸ Xen. *Hell.* 2.2.10

³¹⁹ Diod. 13.107.4

³²⁰ Xen. *Hell.* 2.2.11-14

³²¹ Xen. *Hell.* 2.2.15

oppdiktet, og at betingelsene for fred var at de skulle rive de lange murene, muren ved Pireus, og gi opp byene i deres herredømme og holde seg til sitt eget land.³²²

Theramenes foreslo at de skulle sende ham til Lysander for å finne ut hvorfor de måtte rive muren. De ville finne ut om det var for å gjøre athenerne til slaver, eller om det var andre grunner til at de måtte gjøre dette. Han ble hos Lysander i tre måneder for å sørge for at sulten hadde slått så hardt til i Athen at de ville gå med på hva som helst. Da han kom tilbake til Athen, hevdet han at det var Lysander som hadde holdt ham der så lenge, og hadde deretter sagt at han ikke hadde tillatelse til å inngå avtaler, det var det kun eforene som hadde, og han måtte dermed dra til Sparta. Theramenes ble dermed sendt til Sparta sammen med ni andre menn. Spartanernes allierte, og spesielt korinterne og thebanerne, ville ikke at Sparta skulle godta en fredsavtale, og ville heller at de skulle ødelegge byen. Til dette svarte Sparta at de ikke ville gjøre dette mot en gresk by som hadde gjort så mye for Hellas (Perserkrigen), og de foreslo å tilby fred på disse betingelsene: 1. Athen skulle ødelegge de lange murene, og muren ved Pireus, 2. overgi alle sine skip, bortsett fra tolv, 3. tillate de som var sendt i eksil å komme tilbake, 4. ha de samme venner og fiender som Sparta, og 5. følge Sparta både på sjøen og på land. Til slutt gikk athenerne med på disse betingelsene, og dermed begynte rivningen av Athens murer.³²³ Diodorus skriver også om betingelsene for fred, at de lange murene skulle rives, også den ved Pireus, at de kun fikk beholde ti skip, at de skulle trekke seg fra alle byer, og anerkjenne Spartas hegemoni.³²⁴

4.3 Styret av de 30 i Athen

Året etter, i 404 f.Kr., er i Athen kjent som «året uten arkont».³²⁵ I Athen fikk år navn etter hvem som var arkont dette året. Men i 404 hadde Athen fått et oligarki, et styre på 30 menn. Xenofon skriver:

³²² Plut. *Lys.* 14.4

³²³ Xen. *Hell.* 2.2.16-23

³²⁴ Diod. 13.107.4

³²⁵ Xen. *Hell.* 2.3.1

“[T]his oligarchy came into being in the way hereafter described – it was voted by the people to choose thirty men to frame the ancient laws into a constitution under which to conduct a government”³²⁶

Og han forteller deretter hvem som ble valgt. Diodorus forteller en annen historie, og her er det han som har flere detaljer i hvordan tingene forløp seg:

“At this time, the Athenians, completely reduced by exhaustion, made a treaty with the Lacedaemonians whereby they were bound to demolish the walls of their city and to employ the polity of their fathers. They demolished the walls, but were unable to agree among themselves regarding the form of government. For those who were bent on oligarchy asserted that the ancient constitution should be revived, in which only a very few represented the state, whereas the greatest number, who were partisans of democracy, made the government of their fathers their platform and declared that this was by common consent a democracy.”³²⁷

Denne uenigheten varte noen dager, og «det oligarkiske partiet» sendte bud etter Lysander, som etter krigen hadde fått i oppgave å administrere styringen av byene, og hadde etablert oligarkier i flesteparten av dem. De håpet at han ville hjelpe dem med deres design. Lysander etterkom dette ønsket og dro til Pireus med ett hundre skip. Disse oligarkiene som Lysander hadde satt opp andre steder var dedarkier, et styre på 10 menn. Han rådet dem til å velge 30 menn som skulle styre byen, i og med at Athen var for stor til å bli styrt av kun 10 menn. Theramenes var imot dette, og leste opp betingelsene som var lagt til grunne for freden, der det sto at de skulle få ha deres forfedres styre. Han mente at det ville være forferdelig om de ble frarøvet deres frihet. Lysander svarte på dette at avtalen allerede var brutt fra athenernes side, i og med at det hadde tatt dem lenger tid å rive muren enn det som var avtalt.³²⁸

“He also invoked the direst threats against Theramenes, saying that he would have him put to death if he did not stop opposing the Lacedaemonians.”

³²⁶ Xen. *Hell.* 2.3.2

³²⁷ Diod. 14.3.2-3

³²⁸ Diod. 14.3.4-6

*Consequently Theramenes and the people, being struck with terror, were compelled to dissolve the democracy by a show of hands. Accordingly thirty men were selected with power to manage the affairs of the state, as directors ostensibly but tyrants in fact.*³²⁹

Dette er altså informasjon Diodorus kommer med, som Xenofon har utelatt. Enten fordi han ikke ville svartmale Lysander og Spartanerne, eller fordi dette er noe som Diodorus har fått fra et annet sted, og om det stemmer eller ikke er det vanskelig å si noe om. I følge Diodorus, ble Theramenes valgt som en av de 30 fordi folket så hans ærbare holdning og måte å være på.³³⁰

Videre skriver Xenofon ikke så mye om hvordan byene ble styrt og med hvilket styre, annet enn at han skriver, at etter disse 30 hadde blitt valgt, dro Lysander til Samos.³³¹ Lysander hadde omringet dem, og til slutt ga de opp og overga seg på den betingelse at frie personer kunne ta med seg én kappe og la resten være igjen. Etter å ha trukket styrkene tilbake, ga Lysander Samos tilbake til de borgerne som opprinnelig hadde bodd der, og satte opp et styre på ti menn.³³² Så nevnes ti-mannsstyrene først i Hell. 3.4.2, i år 396 f.kr., der Lysander vil gjeninnføre dette. Diodorus har mer informasjon om hvordan Lysander hadde fått jobben med å innføre et styre i byene som passet spartanerne bedre enn demokrati:

“In Greece the Lacedaemonians, now that they had brought the Peloponnesian war to an end, held the supremacy by common acknowledgement both on land and on sea. Appointing Lysander as admiral, they ordered him to visit the cities and set up in each of the magistrates they call harmost³³³; for the Lacedaemonians, who had a dislike for the democracies, wished the cities to have oligarchic governments. They also levied tribute upon the peoples they had conquered, and although before this

³²⁹ Diod. 14.3.7

³³⁰ Diod. 14.4.1

³³¹ Xen. *Hell.* 2.3.2-3

³³² Xen. *Hell.* 2.3.6-7

³³³ “Governors from Sparta. After Aegospotami Lysander had appointed boards of ten citizens in each conquered city to form an oligarchic government.” – Oldfather 1944:35

*time they had not used coined money, they now collected yearly from the tribute more than a thousand talents.*³³⁴

Den siste delen, om hvor mye spartanerne fikk i tribut, er det kun Diodorus som nevner. Oldfather sier: "Diodorus is the only authority for such a figure, which can scarcely be credited."³³⁵ Da Diodorus er den eneste som gir denne spesifikke informasjonen, blir det vanskelig å kunne stole helt på denne, selv om det er en mulighet for at han har denne informasjonen fra et sted som vi ikke har tilgang til i dag.

Plutark skriver også om timannsstyrene som Lysander innførte:

*"He also suppressed the democratic, and the other forms of government, and left one Lacedaemonian harmost in each city, and ten rulers chosen from the political clubs which he had organized throughout the cities. This he did alike in the cities which had been hostile, and in those which had become his allies, and sailed along in leisurely fashion, in a manner establishing himself the supremacy over Hellas. For in his appointments of the rulers he had regard neither to birth nor wealth, but put control of affairs into the hands of his comrades and partisans, and made them masters of rewards and punishments. He also took part himself in many massacres, and assisted in driving out the enemies of his friends. Thus he gave the Greeks no worthy specimen of Lacedaemonian rule [...]."*³³⁶

I følge Xenofon tok Lysander alt av gjenstander og penger som var blitt gitt til ham, som følge av krigen, til Sparta og ga det til byen da han ankom. Dette var noe som var enten gitt som gave fra byene som var befridd fra Athen, tatt i forbindelse med et slag som var vunnet, eller noe som var en gave fra Kyros som støtte i krigen.³³⁷ Det at han skriver at Lysander gjorde dette, er et viktig poeng. Som tidligere nevnt, var

³³⁴ Diod. 14.10.2-3

³³⁵ Oldfather 1944:35

³³⁶ Plut. Lys. 13.3-4

³³⁷ Xen. Hell. 2.3.8

rikdom og penger ikke godt anset i Sparta, og ingen skulle eie gull og andre rikdommer. Spesielt etter sin død ble han beskyldt for å ha tatt rikdom for seg selv, noe jeg vil komme tilbake til litt senere i oppgaven. Plutark forteller det samme, men at han gjorde dette etter urolighetene som blir beskrevet under.³³⁸

4.3.1 Oligarki eller tyranni?

De 30 ble valgt rett etter at den lange muren og muren rundt Pireus var blitt revet. En av årsakene til at de var blitt valgt, var at de skulle utforme en konstitusjon. Denne oppgaven ble utsatt gang på gang, og i stedet utpekte de et senat og andre embeter som det passet dem.³³⁹ Da de hadde gjort dette, arresterte de personer som hadde vært informanter under demokratiet, og brakte dem for retten, med livet deres på spill. Og de ble lett dømt til døden av senatet³⁴⁰: “[A]nd the Senate was glad to pronounce these people guilty”³⁴¹.

“When, however, the Thirty began to consider how they might become free to do just as they pleased with the state, their first act was to send Aeschines and Aristoteles to Lacedaemon and persuade Lysander to help them to secure the sending of a Lacedaemonian garrison, to remain until, as they said, they could put “the scoundrels” out of the way and establish their government; and they promised to maintain this garrison at their own charges. Lysander consented, and helped them to secure the dispatch of the troops and of Callibius as governor. But when they had got the garrison, they paid court to Callibius in every way, in order that he might approve of everything they did, and as he detailed guardsmen to go with them, they arrested the people whom they wished to reach, -not now “the scoundrels” and persons of little account, but from this time forth the men who, they thought, were least likely to submit to being ignored, and who, if they undertook to offer any opposition, would obtain supporters in the greatest numbers.”³⁴²

³³⁸ Plut. *Lys.* 16.1-2

³³⁹ Xen. *Hell.* 2.3.11 og Diod. 14.4.2

³⁴⁰ Xen. *Hell.* 2.3.12

³⁴¹ Xen. *Hell.* 2.3.12

³⁴² Xen. *Hell.* 2.3.13-14

De 30 spurte altså Lysander om støtte til deres handlinger, og fikk det. Samtidig ville de ikke skyve fra seg blant annet Callibius som hadde hatt makt, da han hadde støtte blant befolkningen. De ville kvitte seg med alle som kunne utgjøre en trussel. Mye av det samme kommer fram hos Diodorus, men delen om Callibus er forskjellig:

“At first they brought to trial the lowest elements of the city and condemned them to death; and thus far the most honourable citizens approved of their actions. But after this, desiring to commit acts more violent and lawless, they asked the Lacedaemonians for a garrison, saying that they were going to establish a form of government that would serve the interests of the Lacedaemonians. For they realized that they would be unable to accomplish murders without foreign armed aid, since all men, they knew, would unite to support the common security. When the Lacedaemonians sent a garrison and Callibius to command it, the Thirty won the commander over by bribes and other accommodations. Then, choosing out from the rich such men as suited their ends, they proceeded to arrest them as revolutionaries, put them to death, and confiscated their possessions.”³⁴³

Diodorus bruker et mer direkte språk, spesielt angående Callibius, der han sier at de bestakk ham til å gjøre det de ville, mens det hos Xenofon virker mer glamorøst enn som så.

Plutark, på sin side, nevner bare så vidt at Callibius ble utpekt som harmost:

“Then, without delay, he also made changes in the form of government, establishing thirty rulers in the city and ten in Piraeus. Further, he put a garrison into the acropolis and made Callibius, a Spartan, its harmost.”³⁴⁴

³⁴³ Diod. 14.4.3-4

³⁴⁴ Plut. Lys. 15.5

Til å begynne med var Critias og Theramenes vennlige med hverandre og enige om hvilken måte de skulle gå fram på. Det viste seg at Critias var svært ivrig på å ta livet av mange, i og med at han selv hadde blitt forvist av demokratiet, og ville ta hevn for dette. Theramenes derimot mente at dette ikke var god nok grunn til å ta livet av noen. Da Critias og de resterende 30 var redd for at folket skulle gjøre opprør og være enige med Theramenes, oppnevnte de 3000 som skulle hjelpe dem med styringen. Dette var Theramenes imot, med dette argumentet³⁴⁵:

“[W]e are undertaking, in my opinion, two absolutely inconsistent things, - to rig up our government on the basis of force and at the same time to make it weaker than its subjects.”³⁴⁶

Diodorus tar ikke med like mye av denne konflikten mellom Critias og Theramenes, men har med andre detaljer, blant annet at Sokrates og to andre venner prøvde å hjelpe Theramenes og beskytte ham mot de som prøvde å få ham dømt til døden.³⁴⁷ Han beskriver i detalj hvordan

Til sist klarte Critias og de andre å dømme Theramenes til døden³⁴⁸, og først nå kunne de 30 gjøre som de ville, uten frykt:

“So, then, Theramenes died; but the Thirty, thinking that now they could play the tyrant without fear, issued a proclamation forbidding those who were outside the roll to enter the city and evicted them from their estates, in order that they themselves and their friends might have these people’s lands. And when they fled to the Piraeus, they drove many of them away from there also, and filled both Megara and Thebes with the refugees.”³⁴⁹

Diodorus beskriver det på denne måten:

³⁴⁵ Xen. *Hell.* 2.3.15-19

³⁴⁶ Xen. *Hell.* 2.3.19

³⁴⁷ Diod. 14.5.2

³⁴⁸ Xen. *Hell.* 2.3.55-56

³⁴⁹ Xen. *Hell.* 2.4.1

“After the death of Theramenes the Thirty drew up a list of the wealthy, lodged false charges against them, put them to death, and seized their estates.”³⁵⁰

Av Xenofon kommer det fram at det oppsto en konflikt mellom de 30 samt deres styre, og de som hadde flyktet til Pireus. Denne konflikten utartet seg og tok mange liv. De som sto mot de 30 og deres styre, mente at de 30 hadde i løpet av 8 måneder tatt livet av flere enn det peloponneserne hadde gjort i løpet av ti år med krig, og kun for sin egen vinnings skyld.³⁵¹ Da konflikten hadde nådd et punkt der de 30 ikke kunne stå imot lengre, sendte de ambassadører til Sparta for å be om hjelp. Deres argument var at allmuen hadde gjort opprør mot spartanerne. Lysander mente de kunne blokkere mennene ved Pireus både fra land og fra sjøsiden og dermed tvinge dem til en rask overgivelse. Lysander selv ble guvernør på land, og hans bror, Libys, ble sendt som admiral for flåten. De sørget for å stenge innførsel av vann og andre forsyninger, slik at mennene ved Pireus kjapt skulle komme i trøbbel.³⁵²

En av kongene i Sparta, Pausanias, likte dette svært dårlig da han ble misunnelig på Lysander:

“While matters were proceeding in this way, Pausanias the king, seized with envy of Lysander because, by accomplishing this project, he would not only win fame but also make Athens his own, persuaded three of the five ephors and led forth a Lacedaemonian army. And all the allies likewise followed with him, excepting the Boeotians and the Corinthians; and the plea of these was that they did not think they would be true to their oaths if they took the field against the Athenians when the latter were doing nothing in violation of the treaty; in fact, however, they acted as they did because they supposed that the Lacedaemonians wanted to make the territory of the Athenians their own sure possession.”³⁵³

³⁵⁰ Diod. 14.5.5

³⁵¹ Xen. *Hell.* 2.4.22

³⁵² Xen. *Hell.* 2.4.28-29

³⁵³ Xen. *Hell.* 2.4.29-30

Pausanias slo leir nær Pireus og tok selv kommandoen over den høyre fløyen, mens Lysander hadde kommando over den venstre. Ambassadører sendt av Pausanias, ba mennene i Pireus om å spre seg og gå til sine hjem. De ville ikke høre på dette, og dermed angrep Pausanias dem, i hvert fall nok til å skremme dem. I og med at Lysander støttet de 30, ville ikke Pausanias gjøre det for tydelig at han egentlig var på deres side (les: mennene i Pireus). Men da det ikke hjalp å bare skremme dem til å gjøre som han sa, tok han hardere i dagen etter og sendte kavaleriet mot dem.³⁵⁴

“And they killed nearly thirty of the enemy’s light troops and pursued the rest to the theatre in Piraeus. There, as it chanced, the whole body of the men in Piraeus were arming themselves. And the light troops, rushing forth at once, set to throwing javelins, hurling stones, shooting arrows, and discharging slings; then the Lacedaemonians, since many of them were being wounded and they were hard pressed, gave ground, though still facing the enemy; and at this the latter attacked much more vigorously.”³⁵⁵

Flere høytstående spartanske kommandører ble drept, og Pausanias måtte trekke hæren et stykke tilbake før han omgrupperte og angrep athenerne igjen, og denne gangen hadde Pausanias suksess.³⁵⁶

“Thereupon Pausanias set up a trophy and returned to his camp; and despite what had happened he was not angry with them, but sent secretly and instructed the men in Piraeus to send ambassadors to him and the Ephors who were with him, telling them also what proposals these ambassadors should offer; and they obeyed him. He also set about dividing the men in the city, and gave directions that as many of them as possible should gather together and come to him and the Ephors and say that they had no desire to be waging war with the men in Piraeus, but rather to be reconciled with them and in common with them to be friends of the Lacedaemonians”³⁵⁷

³⁵⁴ Xen. *Hell.* 2.4.30-32

³⁵⁵ Xen. *Hell.* 2.4.33

³⁵⁶ Xen. *Hell.* 2.4.33-35

³⁵⁷ Xen. *Hell.* 2.4.35

Eforene som var med støttet opp om Pausanias' framgangsmåte heller enn Lysanders. Dermed ble det sendt ambassadører for Pireus og to private menn fra Athen, til Sparta for en fredsavtale. Men da disse hadde dratt til Sparta, sendte Athen ambassadører, med den hensikt at Pireus også skulle rive ned sin mur i og med at dette var noe Athen hadde gjort. De sa at dersom Pireus også var venn av Spartanerne, måtte de også rive ned muren sin som et tegn på deres vennskap.³⁵⁸ I Sparta ble lederne enige om at det skulle inngås en forsoning på best mulig måte, på disse betingelsene: De to partene skulle ha fred og at de skulle returnere til sine hjem, med unntak av medlemmene av de 30, og de 11, og de 10 som hadde styrt i Pireus. De som var redde skulle få bosette seg i Eleusis.³⁵⁹ Med dette endte striden i Athen.

I og med at Diodorus forteller en litt annen historie, vil jeg her ta med Plutarks versjon først:

“But the kings, when he had gone abroad, became aware that by means of the societies he had formed, he had the cities entirely in his power and was master of Hellas; they therefore took measures for deposing his friends everywhere and restoring the management of affairs to the people. However, fresh disturbances broke out in connection with these changes, and first of all the Athenians from Phyle attacked the Thirty and overpowered them. Lysander therefore came home in haste, and persuaded the Lacedaemonians to aid the oligarchies and chastise the democracies. Accordingly, they sent to the Thirty, first of all, a hundred talents for the war, and Lysander himself as general.”³⁶⁰

Ifølge Plutark var kongene altså ikke klar over hvordan Lysander hadde satt opp styrer i de forskjellige byene, og med sine venner som ledere. Det var ikke bare Pausanias, ifølge Plutark, som var blitt misunnelig på Lysanders makt og innflytelse, men også den andre kongen, Agis:

³⁵⁸ Xen. *Hell.* 2.4.37

³⁵⁹ Xen. *Hell.* 2.4.38

³⁶⁰ Plut. *Lys.* 21.1-2

“But the kings were jealous of him, and feared to let him capture Athens a second time; they therefore determined that one of them should go out with the army. And Pausanias did go out ostensibly in behalf of the tyrants [de 30] against the people, but really to put a stop to the war, in order that Lysander might not again become master of Athens through the efforts of his friends. This object, then, he easily accomplished, and by reconciling the Athenians and putting a stop to their discord, he robbed Lysander of his ambitious hopes. A short time afterwards, however, when the Athenians revolted again, he himself was censured for taking the curb of the oligarchy out of the mouth of the people, and letting them grow bold and insolent again; while Lysander won fresh repute as a man who exercised his command in downright fashion, not for the gratification of others, nor yet to win applause, but for the good of Sparta.”³⁶¹

Ifølge Plutark var det altså lett for Pausanias å gjennomføre det han kom for, og nevner ikke disputten mellom de i byen og de i Pireus, slik som Xenofon gjør. Plutark fokuserer mer på, på hvilken måte dette gagnet Lysander til sist. I og med at Plutark skriver en biografi om Lysander, er dette fokuset ikke så merkelig, og det kan virke som om han velger å forkorte hendelsen ned slik han gjorde av nettopp den grunn.

Diodorus på sin side har med en historie de andre ikke har med. Han fortsetter etter at Theramenes var drept, og de 30 drepte fler og fler av de rikeste og mest innflytelsesrike mennene i Athen³⁶²:

“The Lacedaemonians, seeing the city of the Athenians abased in power and having no desire that the Athenians should ever gain strength, were delighted and made their attitude clear; for they voted that the Athenian exiles should be delivered up to the Thirty from all over Greece and that anyone who attempted to prevent this should be liable to a fine of five talents.”³⁶³

³⁶¹ Plut. Lys. 21.3-4

³⁶² Diod. 14.5.5-7

³⁶³ Diod. 14.6.1

Selv om de fleste ble sjokkert over dette, godtok de det og gjorde som spartanerne sa:

“Though this decree was shocking, all the rest of the cities, dismayed at the power of the Spartans, obeyed it, with the exception of the Argives who, hating as they did the cruelty of the Lacedaemonians and pitying the hard lot of the unfortunate, were the first to receive the exiles in a spirit of humanity. Also the Thebans voted that anyone who witnessed an exile being led off and did not render him all aid within his power should be subject to a fine.

Such, then, was the state of the affairs of the Athenians.”³⁶⁴

Xenofon nevner som sagt ikke så mye om at Lysander hadde satt opp ti-mannsstyrer i byene, men det gjør Diodorus og Plutark:

“Lysander the Spartan, after he had introduced governments in all the cities under the Lacedaemonians in accordance with the will of the ephors, establishing a rule of ten men in some, and oligarchies in others, was the cynosure of Sparta. For by bringing the Peloponnesian War to an end he had bestowed upon his native land the supreme power, acknowledged by all, both on land and on sea. Consequently, having become filled with pride on this account, he reconceived the idea of putting an end to the kingship of the Heraclidae and making every Spartan eligible to election as king; for he hoped that the kingship would very soon come to him because of his achievements, which were very great and glorious.”³⁶⁵

Det kan virke på Diodorus, at suksessen var ved å gå Lysander til hodet. Med den støtten han hadde hos sine venner, deriblant flere mektige venner, ville han prøve å gjennomføre en lovforandring i Sparta. Dette kommer jeg tilbake til i neste kapittel.

³⁶⁴ Diod. 14.6.2-3

³⁶⁵ Diod. 14.13.1-2

I 401, først, skriver Diodorus at Athens borgere fjernet de 30 og sendte dem ut av byen. Deretter valgte de 10 som skulle styre og få en slutt på krigen.

“But these men, as soon as they had succeeded to office, paid no attention to these orders, but established themselves as tyrants and sent to Lacedaemon for forty warships and a thousand soldiers, under the command of Lysander. But Pausanias, the king of the Lacedaemonians, being jealous of Lysander and observing that Sparta was in ill repute among the Greeks, marched forth with a strong army and on his arrival in Athens brought about a reconciliation between the men in the city and the exiles. As a result the Athenians got back their country and henceforth conducted their government under the laws of their own making; and the men who lived in fear of punishment for their unbroken series of past crimes they allowed to make their home in Eleusis.”³⁶⁶

Vi ser her at Diodorus også nevner Pausanias' sjalusi, og at de som var redde for straff, kunne dra til Eleusis, men Xenofon nevner dette etter krigen ved Pireus i 404/403, og Diodorus først i 401. Tidligere i oppgaven har det også blitt skrevet om årstall som ikke helt passer siden vår tidsregning ikke er lik den de hadde den gangen, men at det da har vært snakk om ett år (408 hos Xenofon versus 407 hos Diodorus). Her er det altså snakk om to års forskjell, og Diodorus har med en god del andre hendelser som Xenofon ikke har med før han nevner dette med Pausanias.

Slik endte altså Lysanders styre over athenerne, og neste kapittel vil fokusere på Lysanders forhold til Agesilaus, og Lysanders siste år.

³⁶⁶ Diod. 14.33.6

Kapittel 5: Lysanders siste år, og hans forhold til Agesilaus

Dette kapittelet skal handle om de siste årene til Lysander samt hans forhold til Agesilaus og hvilke konsekvenser dette forholdet fikk for både Lysander, hans venner, Agesilaus selv, og Sparta. I tillegg til kildene som har blitt brukt hittil, vil jeg i dette kapittelet også bruke Plutarks *Life of Agesilaus*.

5.1 Omstendighetene rundt de siste årene til Lysander

I 401 f.Kr. ba Kyros spartanerne om hjelp i krigen mot sin bror Artaxerxes II, som hadde blitt konge i Persia. På tross av at spartanerne hjalp Kyros, som en takk for den hjelpen han hadde bistått med gjennom Peloponneserkrigen, endte det med Kyros' død.³⁶⁷ Tissafernes ble sendt, i 400 f.Kr., som satrap til både sine egne provinser, og til de Kyros hadde hatt. Med en gang Tissafernes hadde overtatt makten, forlangte han at alle de Joniske byene skulle underlegge seg ham. Innbyggerne i disse byene ville være fri, og i tillegg var de redde for Tissafernes fordi de hadde stått på Kyros sin side da han levde. Dermed sendte de bud til spartanerne om hjelp, ettersom det var de som var ledere over Hellas, og innbyggerne i disse byene mente at spartanerne også måtte beskytte grekerne i Asia. I 399 f.Kr., sendte Sparta Thibron som guvernør, som svar på dette, samt 1000 emansiperte heloter, og 4000 andre peloponnesere, ifølge Xenofon³⁶⁸, og ifølge Diodorus, 1000 soldater av sine egne borgere.³⁶⁹ Det gikk ikke så bra for Thibron her, og det endte med at han ble sendt i eksil, i og med at de allierte mente at han hadde tillatt sine soldater å plyndre deres venner.³⁷⁰

Deryclidas, som tok over kommandoen etter Thibron, inngikk en avtale med Tissafernes. Deryclidas hadde fått med seg at Tissafernes og Pharnabazus, som også var satrap for Persia, ikke hadde en god tone og var mistenksomme overfor hverandre. Dette utnyttet Deryclidas, og støttet dermed Tissafernes. Deryclidas ville heller ha en krig mot en av dem, enn to kriger mot dem begge. I tillegg var Deryclidas

³⁶⁷ Xen. *Hell.* 3.1-2

³⁶⁸ Xen. *Hell.* 3.1.3-4

³⁶⁹ Diod. 14.36.1

³⁷⁰ Xen. *Hell.* 3.1.8

og Pharnabazus fiender fra den tiden da Lysander var admiral.³⁷¹ Dette samarbeidet lyktes, og Deryclidas tok flere byer fra Pharnabazus.³⁷² For ikke å bli værende der for lenge, slik Thibron hadde vært, spurte Deryclidas Pharnabazus om han ville ha krig eller fred. I og med at Pharnabazus mente at Aeolis (der Deryclidas holdt til for tiden) var blitt en sterk base for angrep, valgte han fred.³⁷³ Denne konflikten i Asia er bakgrunnen for det som skjer i Lysanders liv litt senere.

5.2 Lysander og Agesilaus

Om det tidligere forholdet mellom Lysander og Agesilaus skrives det knapt om i noen av kildene. Hverken Xenofon eller Diodorus Siculus nevner dette forholdet. Både Xenofon og Diodorus er kjent for å ikke ta med alt, Xenofon fordi det muligens ikke passet inn av forskjellige grunner, som at noe ville sette Sparta i et dårlig lys, og i dette tilfellet kan Xenofon ha utelatt dette av personlige grunner, muligens fordi Agesilaus selv ikke ville det. Diodorus er som tidligere nevnt kjent for å forkorte historiene som blir beskrevet, og dette var muligens en detalj som ikke var nødvendig i hans øyne. I tillegg brukte han Xenofon som kilde, og dette kan være grunnen til at det ble utelatt av ham. På den annen side vet vi om dette forholdet kun fra Plutark, og dermed er det ingen måte å kunne sjekke dette. Han skriver om dette forholdet to steder. Det kommer fram i Plutarks *Life of Lysander* at Lysander og Agesilaus hadde vært elskere, i en bisetning: "[...]Lysander, who had been a lover of Agesilaus, persuaded him to lay clay to the kingdom."³⁷⁴ I *Life of Agesilaus*, kommer det litt tydeligere fram, der det samtidig blir beskrevet hva Lysander så i Agesilaus:

"While he [Agesilaus] was among the so-called 'bands' of boys who were reared together, he had as his lover Lysander, who was smitten particularly with his native decorum. For although he was contentious and high-spirited beyond his fellows, wishing to be the first in all things, and having a vehemence and fury which none could contend with or overwhelm, on the other hand he had such a readiness to obey and such gentleness, that he did whatever was enjoined upon him, not at all from a sense of fear, but always

³⁷¹ Xen. *Hell.* 3.1.9

³⁷² Xen. *Hell.* 3.1.10-28

³⁷³ Xen. *Hell.* 3.2.1

³⁷⁴ Plut. *Lys.* 22.3

from a sense of honour, and was more distressed by censure than he was oppressed by hardships.”³⁷⁵

I følge Plutark var Agesilaus en glad og utadvendt person, som de fleste likte godt. Om det var disse tingene Lysander faktisk så i Agesilaus, eller om det er noe Plutark gjøttet seg til, er det ikke mulig å vite noe sikkert om. Like fullt kommer det fram at Lysander og Agesilaus var elskere.

5.3 Lysander hjelper Agesilaus til tronen

I 397 f.Kr. var kong Agis blitt en gammel mann, og etter en tur til Delfi ble han syk og døde ikke lenge etter:

“After this Agis, having gone to Delphi and offered to the god appointed thither of his booty, on his way back fell sick at Heraea, being now an old man, and although he was still living when brought home to Lacedaemon, once there he very soon died; and he received a burial more splendid than belongs to man.”³⁷⁶

Etter det rette antall dager, skulle det velges ny konge i Sparta. I følge spartansk lov, gikk arverekken fra far til sønn. Kong Agis' kone hadde en sønn, Leotykides, men det var tvil om han var Agis sin sønn, eller Alkibiades sin sønn. Kildene forteller om dette på litt forskjellige måter, Diodorus skriver ikke om tronskiftet i Sparta, men både Xenofon og Plutark har med at det er tvil om hvorvidt Leotykides er Agis sin sønn eller ikke. På grunn av denne tvilen ville Agesilaus, som var kongens bror, bli valgt til konge. Xenofon skriver det slik:

“When the prescribed days of mourning had been religiously observed and it was necessary to appoint a king, Leotychides, who claimed to be son of Agis, and Agesilaus, a brother of Agis, contended for the kingship.”³⁷⁷

³⁷⁵ Plut. Ages. 2.1

³⁷⁶ Xen. Hell. 3.3.1

³⁷⁷ Xen. Hell. 3.3.1-2

Leotykides og Agesilaus diskuterte, ifølge Xenofon, hvorfor Agesilaus stilte som kandidat da førstnevnte påpekte at loven sier det er kongens sønn som skulle overta tronen, med mindre det ikke var noen. Agesilaus svarte da at nettopp derfor skulle han være konge, noe Leotykides stilte seg uforstående til siden han selv levde. I den samtalen som Xenofon skisserer, kommer det fram at Agis ikke mente at Leotykides var hans sønn, og på dette svarte Leotykides at hans mor, som visste dette bedre enn noen, mente at han var det. Til dette svarte Agesilaus, ifølge Xenofon:

“But Poseidon showed that you are entirely in the wrong, for he drove your father out of her chamber into the open by an earthquake. And time also, which is the said to be the truest witness, gave testimony that the god was right; for you were born in the tenth month from the time when he fled the chamber.”³⁷⁸

I følge Xenofon, var det altså Agesilaus som selv valgte å stille opp som en kandidat til tronen, og tok selv til orde mot Leotykides. Plutark skriver, i både *Life of Lysander* og *Life of Agesilaus*, at Lysander overtalte Agesilaus til dette.³⁷⁹ Da Xenofon var en nær venn av Agesilaus, og gjerne ville fremstille ham på best mulig måte, er det sannsynlig at han utelukket Lysanders innvirkning på dette valget.

En mann ved navn Diopieithes, som var kjent for sine tolkninger av oraklene, sa til Leotykides sitt forsvar at det fantes et orakel som advarte spartanerne mot «det lamme kongedømmet».³⁸⁰ Dette var en hentydning til at Agesilaus var lam. På hvilken måte han var lam vet vi ikke, men i og med at han hadde gjennomgått agogen, er det sannsynlig at det ikke var snakk om store deler av kroppen dette gjaldt. På den annen side, er det mulig at dette var noe som skjedde senere, enten mens han var i agogen, eller senere. Normalt gikk ikke de som skulle bli konger gjennom agogen, men da Agesilaus var nummer to i arverekken etter sin bror, hadde

³⁷⁸ Xen. *Hell.* 3.3.2

³⁷⁹ Plut. *Lys.* 22.3, Plut. *Ages.* 3.3

³⁸⁰ Xen. *Hell.* 3.3.2-3

han gjennomgått agogen, som beskrevet i kapittel 2. Plutark beskriver Agesilaus og hans deformitet slik i *Life of Agesilaus*:

“As for his deformity, the beauty of his person in its youthful prime covered this form sight, while the ease and gaiety with which he bore such a misfortune, being first to jest and joke about himself, went far towards rectifying it. Indeed, his lameness brought his ambition into clearer light, since it led him to decline no hardship and no enterprise whatever.”³⁸¹

Xenofon og Plutark skriver at Lysander forsvarte Agesilaus ved å påpeke at gudene nok ikke ville be dem passe på at en konge skulle skade seg, og av den grunn ikke kunne være konge. Han mente derimot at kongedømmet ville bli lamt dersom en som ikke var av den kongelige slekten som stammet fra Herakles, skulle styre landet, og at det var dette som virkelig var ment av orakelet.³⁸² Ordlyden i kildene er litt forskjellig, men innholdet er det samme. Etter disse argumentene, fra begge sider³⁸³, og på grunn av Lysanders store innflytelse³⁸⁴, valgte staten Agesilaus til konge. Lysanders veltalenhet kom igjen til nytte, og igjen fikk hans innflytelse store følger for Sparta og det som skjer videre.

5.4 Lysander overtaler Agesilaus til å dra til Asia

I år 396 f.Kr., fikk Lysander overtalt Agesilaus til å dra til Asia med ham, da de hadde fått vite av en mann fra Syrakus at den persiske kongen og Tissafernes skulle ha en ekspedisjon dit, og holdt på å gjøre klar over tre hundre skip. Xenofon skriver at en av grunnene til at Lysander ville dra, var for å gjenopprette de karkiene han hadde satt opp i forbindelse med Peloponneserkrigens slutt. Eforene hadde avsatt disse, og innført den styringen byene hadde opprinnelig, som følge av fredsavtalene.³⁸⁵ Ifølge Plutark ville Lysander dra til Asia for å hjelpe sine venner der, som han hadde satt til å styre. Disse hadde blitt drevet ut, og sågar drept, som følge av deres urettferdige

³⁸¹ Plut. *Ages.* 2.2

³⁸² Plut. *Lys.* 22.6, Plut. *Ages.* 3.3, Xen. *Hell.* 3.3.4

³⁸³ Xen. *Hell.* 3.3.4, Plut. *Lys.* 22.6

³⁸⁴ Plut. *Lys.* 22.6

³⁸⁵ Xen. *Hell.* 3.4.1-3

og voldelige styre.³⁸⁶ Lysander skrev til sine venner at de måtte sende budbringere med beskjed om at de krevde Agesilaus som kommandør, og dermed ble Agesilaus sendt av den spartanske forsamlingen.³⁸⁷ Diodorus, på sin side, skriver bare at spartanerne sendte ut en av sine konger, Agesilaus, da de forutså hvor stor krigen mot perserne ville bli³⁸⁸, og nevner ikke at Lysander overtalte Agesilaus til å dra.

Tiden i Asia gikk ikke helt som Lysander hadde planlagt. Det kan virke som om han hadde regnet med at han skulle kunne styre Agesilaus, noe det viste seg at han ikke kunne.

5.4.1 Lysanders venner får problemer

Før reisen til Asia, var Agesilaus' intensjoner å behandle Lysander spesielt og gi ham fordeler, skriver Plutark i *Life of Lysander*.³⁸⁹ Men da de var i Asia, kom flere av Lysanders venner til ham for råd og støtte. I og med at de kjente ham fra den tiden da dearkiene styrte, og de ikke kjente Agesilaus, var det Lysander de kom til. Dette likte ikke Agesilaus, da han følte at Lysander spilte rollen som konge.³⁹⁰

Agesilaus reagerte med sjalusi og nektet Lysanders venner hjelp, og Lysander selv muligheter for å oppnå noe:

“In the first place, then, he did not give him opportunities for achievement, nor even assign him to a command; and secondly, those in whose behalf he perceived that Lysander was earnestly exerting himself, these he always sent away with less reward than an ordinary suitor, or wholly unsuccessful, thus quietly undoing and chilling his influence.”³⁹¹

³⁸⁶ Plut. *Ages.* 6.1

³⁸⁷ Plut. *Ages.* 6.2, Plut. *Lys.* 23.1

³⁸⁸ Diod. 14.79.1

³⁸⁹ Plut. *Lys.* 23.3

³⁹⁰ Xen. *Hell.* 3.4.7, Plut. *Lys.* 23.3-5, Plut. *Ages.* 7.1

³⁹¹ Plut. *Lys.* 23.5

Da Lysander oppdaget hva som foregikk, ba han alle sine venner om å slutte å komme til ham for hjelp, og i stedet for gå til Agesilaus og vise ham den samme respekten de viste Lysander. De fleste sluttet dermed å komme til Lysander med sine problemer, men de sluttet ikke å vise ham respekt når de møttes. Dette plaget Agesilaus enda mer enn før.³⁹² Ifølge Xenofon gikk Lysander til Agesilaus og ba ham om å sende ham et sted det var bruk for ham, i stedet for å være der han var uten noen innflytelse.³⁹³ Han sendte dermed Lysander til Hellespont som ambassadør, og etter at han hadde utført sitt arbeid der, ble han sendt tilbake til Sparta.³⁹⁴ Ifølge Plutark var det nå Lysander satte i gang sin plan om å forandre styresettet i Sparta³⁹⁵:

“The king made no further use of Lysander, however, in the war, and when his time had expired, he sailed back to Sparta without honor, not only enraged at Agesilaus, but hating the whole form of government more than ever, and resolved to put into execution at once, and without delay, the plans for a revolutionary change which he is thought to have devised and concocted some time before.”³⁹⁶

5.5 Lysanders død

I 395 f.Kr. hjalp spartanerne fokierne i en krig mot boioterne, og Lysander ble sendt til Fokis. Han fikk som oppdrag å samle sammen en hær med de allierte i Phocis og de omliggende byene, der Pausanias, som var konge i Sparta sammen med Agesilaus, skulle samle sin hær sammen med dem. De ankom tidligere enn Pausanias. Xenofon skriver at da de hadde ankommet muren ved Haliartus, ventet de ikke på styrkene fra Sparta, med Pausanias i spissen. Lysander prøvde å overtale boioterne til å gjøre opprør mot Theben og bli selvstendige. De thebanerne som var innenfor murene, fikk vite om dette og sørget for å forhindre dette. Da gikk Lysander til angrep mot muren. Som svar på dette kom thebanerne med både hoplitter og kavaleri.³⁹⁷

³⁹² Plut. *Lys.* 23.6-7, Plut. *Ages.* 7.5

³⁹³ Xen. *Hell.* 3.4.10

³⁹⁴ Plut. *Lys.* 24.1, Plut. *Ages.* 8.3, Xen. *Hell.* 3.4.10

³⁹⁵ Plut. *Lys.* 24.2, Plut. *Ages.* 8.3

³⁹⁶ Plut. *Lys.* 24.2

³⁹⁷ Xen. *Hell.* 3.5.17-19

«Whether it was that they fell upon Lysander unawares, or that he saw them coming and nevertheless stood his ground in the belief that he would be victorious, is uncertain; but this at any rate is clear, that the battle took place beside the wall; and a trophy stands at the gates of the Haliartians»³⁹⁸

Diodorus er, som sedvanlig, kort i sin beskrivelse av dette slaget og Lysander sin død:

“[T]he Phocians went to war with the Boeotians because of certain grievances and persuaded the Lacedaemonians to join them against the Boeotians. At first they sent Lysander to them with a few soldiers, who, on entering Phocis, gathered an army; but later the king, Pausanias, was dispatched there with six thousand soldiers. The Boeotians persuaded the Athenians to take part with them in the war, but at the time they took the field alone and found Haliartus under siege by Lysander and the Phocians. In the battle which followed Lysander fell together with many Lacedaemonians and their allies.”³⁹⁹

I følge Plutark hadde Lysander sendt et brev til Pausanias, der han ba Pausanias om å møte ham ved muren ved Haliartus, og at Lysander selv ville være der ved dag gry. Dette brevet ble snappet opp av noen speidere, og dermed fikk thebanerne vite hva Lysander hadde planlagt. Dermed var de klare for det som skulle skje. Lysander ventet på Pausanias oppe på en bakketopp et lite stykke unna, men da han ikke klarte å holde seg i ro, dro han og hans hær ned til murene, hvor han etter en liten stund ble drept sammen med sin spåmann og noen få av de andre i hæren. De fleste rømte opp til åsen, men ble tatt igjen av thebanerne. Der ble rundt tusen av dem drept, samt rund tre hundre thebanere.⁴⁰⁰

Etter nederlaget i den boiotiske krigen, som Diodorus kaller den, inngikk Pausanias en fredsavtale, og dro tilbake til Sparta.⁴⁰¹ Plutark legger til at grunnen til at

³⁹⁸ Xen. *Hell.* 3.5.19

³⁹⁹ Diod. 14.81.1-2

⁴⁰⁰ Plut. *Lys.* 28.1-6

⁴⁰¹ Diod. 14.81.3, Plut. *Lys.* 29.1-2

Pausanias inngikk denne fredsavtalen, var for at de skulle kunne hente Lysanders kropp og ta den med tilbake til Sparta.⁴⁰²

5.6 Agesilaus finner ut om Lysanders planer om kupp

Som nevnt i forrige kapittel, kunne det virke på Diodorus at suksessen gikk Lysander til hodet. Av Plutark får vi også vite at Lysander hadde planlagt et kupp. Både i *Life of Lysander* og *Life of Agesilaus* kommer dette fram.⁴⁰³ Han ville avsette kongene, og gjøre det mulig for alle heraklidenes å bli konge. Det vil si at i stedet for at en skulle arve retten til tronen(e), skulle man kunne gjøre seg fortjent til den. I og med at han selv var en av heraklidene og hadde gjort det stort som admiral og hadde stor støtte blant sine mange venner rundt om, var dette en måte å gjøre seg selv til konge på. Plutark beskriver hvordan Lysanders hus ble gjennom søkt etter hans død, og hvordan det ble funnet en tale som Lysander hadde skrevet. I denne talen sto det om hvorfor han mente at det var på tide med konger som var valgt av folket, på grunn av sine ferdigheter og hva de hadde oppnådd, og ikke lenger bare fordi de var født inn i den riktige familien.⁴⁰⁴

Både Diodorus og Plutark skriver at Lysander dro til orakelet i Delfi for å få støtte der, i og med at spartanerne var svært opptatte av det religiøse og tok oraklenes ord veldig seriøst. Diodorus skriver at Lysander ikke fikk støtte av orakelet, tross en stor pengesum han hadde lovet dem:⁴⁰⁵

“[H]e opened negotiations of the same matter with the priestesses of the Oracle of Dodonê, through a certain Pherecrates, who was a native of Apollonia and intimate with the attendants of the shrine. Meeting with no success, he made a journey to Cyrenê, offering as his reason payment of vows to Ammon, but actually for the purpose of bribing the oracle; and he took

⁴⁰² Plut. *Lys.* 29.2

⁴⁰³ Plut. *Ages.* 20.1, Plut. *Lys.* 26.1-4 og 30.1-4

⁴⁰⁴ Plut. *Lys.* 24.3 og 30.1-4

⁴⁰⁵ Diod. 14.13.3-4

*with him a great sum of money with which he hoped to win over the attendants of the shrine.*⁴⁰⁶

Kongen av denne regionen, Libys, var venn av Lysanders familie. Det var etter ham Lysanders bror hadde fått sitt navn. Med hjelp av kongen, og pengene han hadde med seg, håpte Lysander på å kunne overtale dem. Men ikke bare gikk dette ikke, tilsynsmennene for orakelet sendte ambassadører til Sparta, og beskyldte ham for å ha prøvd å bestikke orakelet. Dette medførte at da Lysander kom tilbake til Sparta, ble det foreslått en rettsak mot ham. Lysander klarte å argumentere for sin sak, slik at anklagene mot ham ble frafalt. Spartanerne visste ikke på dette tidspunktet om hans planer om å fjerne de heraklidiske kongene, noe som først ble oppdaget etter Lysanders død.⁴⁰⁷

I tillegg til den historien Diodorus forteller⁴⁰⁸, forteller Plutark også en historie som går ut på hvordan Lysander prøvde å bruke andre midler enn penger til å overbevise folket om at hans idé om hvem som skulle styre i Sparta, var støttet av gudene. Det var en dame i Pontus som påsto at hun var gravid med Apollos barn. Selv om ikke alle trodde på henne, var det noen som gjorde det. Lysander utnyttet dette og sørget for at folk skulle tro på dette, slik at han senere skulle få gutten, som fikk navnet Silenus, til å lese opp profetier, og at folk dermed skulle tro på det gutten sa. Blant disse profetiene var at det ville være bedre for Sparta om de valgte sine konger fra sine beste borgere.⁴⁰⁹

*“But when at last Silenus was grown to be a youth, and was ready for the business, Lysander’s play was ruined for him by the cowardice of one of his actors, or co-workers, who, just as he came to the pint, lost his courage and drew back. However, all this was actually found out, not while Lysander was alive, but after his death.”*⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Diod. 14.13.4-5

⁴⁰⁷ Diod. 14.13.6-8

⁴⁰⁸ Plut. *Lys.* 25.1-4

⁴⁰⁹ Plut. *Lys.* 26.1-3

⁴¹⁰ Plut. *Lys.* 26.4

Diodorus og Plutark forteller om Lysanders forsøk på å bestikke oraklene og hans planer om å felle kongedømmet i Sparta, men Xenofon nevner ikke dette med ett ord noe sted. Dette er muligens fordi han var så nære det spartanske samfunnet, og den senere kongen Agesilaus, at det å skrive om dette ikke ville bli godt mottatt av hans vertskap. Det å eie penger, og ikke minst bruke penger til å bestikke orakelet, strider mot de spartanske idealene og dydene som tidligere er diskutert i oppgaven. Om Xenofon hadde skrevet at Lysander planla å felle kongedømmet, ville dette nok ikke falt i god jord i Sparta og av kongene der, som mest sannsynlig ville gi et inntrykk av fortsatt kontinuitet av deres gamle tradisjoner og av et sterkt styre. Grunnen til at Xenofon ikke skrev om dette, kan man kun spekulere på.

5.7 Agesilaus og hans liv som konge

Agesilaus levde et langt liv, og hans styre av Sparta fikk store følger. Da Agesialus tok over etter kong Agis som en av kongene i Sparta, var Sparta på sitt sterkeste. De hadde nettopp vunnet krigen over Athen, som over mange år hadde tappet hele Hellas for krefter. De hadde skaffet seg et imperium som skilte seg fra den type imperium de tidligere hadde hatt. Det var en overgang fra et hegemonisk imperium, til et territorielt imperium. Selv om de karkiene ikke varte lenge, var det fremdeles Sparta som hadde den reelle kontrollen. Det var også dem de andre hellenerne så til for hjelp, der de før hadde sett til Athen.

I kapittel 2, om «den spartanske luftspeilingen», ble Spartas militære tatt opp. Det sto i deres lover fra Lykurgus at de ikke skulle gå i krig ofte, for å ikke lære opp fienden i deres krigskunst.

“[T]hey should not make war often, or long, with the same enemy, lest that they should train and instruct them in war, by habituating them to defend themselves. And this is what Agesilaus was much blamed for, a long time after; it being thought, that, by his continual incursions into Boeotia, he made the Thebans a match for the Lacedaemonians; and therefore Antalcidas,

seeing him wounded one day, said to him, that he was very well paid for taking such pains to make the Thebans good soldiers, whether they would or no.”⁴¹¹

Dette gjorde Agesilaus, og dette fikk følger for Spartas dominans. Under Agesilaus sitt styre ble livet til spartanerne forandret. De hadde aldri hatt krig i sitt eget land, og dette var noe de var svært stolte av. Plutark sier det slik:

“For a period of no less than six hundred years the Dorians had been living in Lacedaemon, and this was the first time in all that period that enemies had been seen in the country; before this, none had ventured there. But now they burst into an unravaged and inviolate land, and burned and plundered as far as the river and the city, and no one came out against them.”⁴¹²

Ifølge Plutark, var dette noe som bekymret Agesilaus. Han var redd for sitt omdømme:

“He was also distressed at the thought of what his fame would be, because he had taken command of the city when she was greatest and most powerful, and now saw her reputation lowered, and her proud boast made empty, which boast he himself also had often made, saying that no Spartan woman had ever seen the smoke of an enemy’s fires.”⁴¹³

Agesilaus døde etter 41 år på tronen, og var 84 år, ifølge Plutark.⁴¹⁴ Plutark beskriver hans liv som konge slik:

“[A]nd for more than thirty of these he was the greatest and most influential of all Hellenes, having been looked upon as leader and king of almost all Hellas, down to the battle of Leuctra.”⁴¹⁵

⁴¹¹ Plut. Lyk. 13.5-13.6

⁴¹² Plut. Ages. 31.2

⁴¹³ Plut. Ages. 31.5

⁴¹⁴ Plut. Ages. 40.2

⁴¹⁵ Plut. Ages. 40.2

Slaget ved Leuktra, i 371, var et skjebnesvangert slag for Spartanerne, der de tapte mot Theben, som Agesilaus hadde gått til krig mot litt for mange ganger, ifølge Plutark. Deres tap i det neste slaget, ved Mantinea, gjorde at de mistet deres overherredømme i den greske verden. Uten Lysanders innblanding i valget om konge etter kong Agis sin død, ville Agesilaus mest sannsynlig ikke ha blitt konge.

Det skal også sies at noen av de største problemene Sparta hadde, lå i deres borgerrettighetskrav. Blandingen av de strenge kravene for å kunne kalles *homoioi*, og ha fulle rettigheter som spartansk borger, og de mange og lange krigene førte til mangel på menn. Som en følge av mangel på menn, måtte de dermed bruke heloter i sine hærstyrker. Ifølge spartanernes forfatning, skulle spartanske menn være heltidskrigere og de fikk ikke lov til å inneha annet arbeid. De måtte ty til en nødløsning ved å bruke helotene. Så det at de klarte å opprettholde sin stilling så lenge som de gjorde, er nesten imponerende. Ifølge Aristoteles var dette, samt kvinnenenes stilling, de største grunnene til Spartas fall.

Kapittel 6: Avslutning

Gjennom denne oppgaven har vi fått et innblikk i det spartanske livet for mannlige borgere. Fra oppvekst til livet som kriger. For å forstå Lysanders liv er det viktig å vite hvilke oppvekstvilkår en spartaner hadde, og hva som ble ventet av ham i det voksne liv. Hele det spartanske samfunnet var basert på troen på at Lykurgus hadde nedlagt noen lover som de alle fulgte. Uavhengig av om han i det hele tatt har levd og gjennomført disse reformene, så var dette en del av spartanernes selvopfatning. Deres standhaftige religiøsitet påvirket store deler av deres liv og handlinger, og dermed var det et viktig poeng for dem at de, i hvert fall trodde at de var, bundet av en ed til å følge Lykurgus sine lover. «Den spartanske luftspeilingen» kommer inn her. Denne luftspeilingen er ikke bare det synet vi har om Sparta i dag, eller det synet de andre grekerne hadde om Sparta og spartanerne i antikken, men også det synet de hadde om seg selv.

Som et sammendrag av Lysanders liv vil jeg nå ha med Plutarks sammenlikning av Lysander og Sulla. Denne delen av *Lives* gir ved hjelp av kontrast som virkemiddel, en annen type innblikk i hans liv, væremåte og personlighet.

6.1 Plutarks sammenlikning av Lysander og Sulla

Plutark beskriver hvordan Lysander og Sulla er like på den måten at de begge var deres egen lykkes smed, men Lysander hadde sin makt som et resultat av et samtykke fra hans medborgere, han presset ingenting på dem, og måten han fikk makt på gikk heller ikke mot loven.⁴¹⁶ Lysander, som Sulla, prøvde å forandre loven. Lysanders metoder, derimot, var mer lovlig og mye mildere. Der Sulla brukte vold og ville omvelte alt på en gang, ville Lysander bruke sine evner som overtalelsesmester ved å foreslå en endring når det gjaldt kongene. Talen han hadde skrevet om dette ble funnet etter hans død, og var så godt skrevet at Agesilaus ble rådet til å ikke gjøre talen kjent, da den var fylt med en subtil overtalelsesevne.⁴¹⁷ Han mente at det

⁴¹⁶ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 1.1

⁴¹⁷ Plut. *Lys.* 30.4

ville være bedre at de beste av de beste skulle styre den byen som hadde kontrollen over Hellas, i stedet for de som tilfeldigvis var født inn i den riktige familien.⁴¹⁸

Plutark mener det er lettere å kunne si at Lysander var den beste av de beste i Sparta, enn at Sulla var det i Roma, da Sparta på Lysanders tid var på sitt beste når det gjaldt å styre bystaten og nøkternhet, og det i Roma på Sullas tid tvert om var fylt med vold og uærlighet.⁴¹⁹

Plutark påpeker også forskjellen i motivene til Lysander og Sulla. Sulla utfører massakre ut av sjalusi og mot sine nærmeste venner, mens Lysanders motiv til sine ugjerninger var på vegne av sine venner, og for at de skulle beholde sin makt og posisjon.⁴²⁰

Når det gjelder Lysander og Sulla sin søken etter rikdom og fornøyelse, sier Plutark at Lysander sin oppførsel var mer passende for en kommandør enn det Sulla sin oppførsel var, da Sulla var mer tøylesløs, og Lysander var mer opptatt av å følge den spartanske levemåten.⁴²¹ Der Sulla ville påføre Roma holdninger om ikke å være så opptatt av rikdom, og mer opptatt av promiskuitet ved å innføre strengere ekteskapslover, tilførte Lysander Sparta mer rikdom og begjæret etter dette.⁴²² Paradokset med de to er at deres personlige holdning og oppførsel stred imot det de påførte sine stater. Lysander tok ikke imot pengegaver personlig, men ga alt til staten.⁴²³ Han levde etter det tradisjonelle spartanske prinsipp om at rikdom ikke var et mål. Sulla derimot, levde i utroskap og i en søken etter rikdom og makt.⁴²⁴ Med Plutark sine ord:

⁴¹⁸ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 2.1

⁴¹⁹ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 1.2-3

⁴²⁰ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 2.3-4

⁴²¹ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 3.1

⁴²² Plut. *Comp. Lys. Sull.* 3.2

⁴²³ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 3.4

⁴²⁴ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 3.2 og 3.5

"Sulla, who knew no restraint in his extravagance, tried to bring the citizens into way of sobriety; while Lysander filled his city with the passions to which he himself was a stranger. The former erred, therefore, in falling below the standard of his own laws; the latter, in causing the citizens to fall below his own standard, since he taught Sparta to want what he himself had learned not to want. Such was their influence as statesmen."⁴²⁵

Når det gjelder oppnåelser i krig, antall trofeer etc., er Sulla den suverene vinner, ifølge Plutark. Lysander hadde to seire, av to, samt beleiringen av Athen som sine store oppnåelser.⁴²⁶ Både Lysander og Sulla inntok Athen, men måten de gjorde det på beskriver også forskjellen mellom de to. Lysander gjorde det gjennom å sulte athenerne til en avtale, mens Sulla tok Athen gjennom store slag.⁴²⁷ Plutark påpeker også at deres motstandere i krig var forskjellige, og at det er lettere å vinne slagene på den måten Lysander gjorde. Antiochus var Alkibiades' pilot, og Plutark mener det nærmest var en barnelek å klare dette.⁴²⁸

Lysander sin død var ikke blant de mest ærefulle, og her fulgte han ikke de gamle spartanske visdommene, som han ellers levde etter:

"But Lysander threw away his life in gloriously, like a common targeteer or skirmisher, and bore witness to the wisdom of the ancient Spartans in avoiding assaults on walled cities, where not only an ordinary man, but even a child or a woman may chance to smite and slay the mightiest warrior, as Achilles, they say, was slain by Paris at the gates."⁴²⁹

Plutark avslutter slik:

⁴²⁵ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 3.5

⁴²⁶ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 4.1

⁴²⁷ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 4.4

⁴²⁸ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 4.4

⁴²⁹ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 4.3

*"We may now consider whether we shall err very much from the truth in pronouncing our verdict that Sulla won the more success, while Lysander had the fewer failings; and in giving to the one the preeminence in self-control and moderation, to the other, in generalship and valour."*⁴³⁰

6.4 Kildene

Selv om alle kildene jeg har brukt i denne oppgaven har sine feil og mangler, mener jeg likevel at de kan brukes for å forstå Lysanders liv og hans rolle i både Peloponneserkrigen, for Sparta, og i tillegg for å få et innblikk i hans personlighet. Det at vi har flere kilder, som ikke alle forteller den samme historien, gjør at de fyller hverandre ut, på tross av at det til tider kan virke mer forvirrende enn oppklarende.

6.2 Lysanders innvirkning i Peloponneserkrigen og i Sparta

Ikke-kongelige enkeltindivider har som regel ikke stor innvirkning i en stat eller lands historie. Lysander hadde en stor innvirkning på Spartas historie, etter min mening. Hans personlighet førte ham langt, og hans evne til å skaffe seg mektige venner gjorde at hans tilstedeværelse i historien ble viktig. Dersom Lysander ikke hadde hatt den innvirkningen han hadde på prins Kyros, ville Sparta mest sannsynlig ikke vunnet Peloponneserkrigen, da de ikke hadde hatt penger nok til å hverken inneha en flåte eller til å bemanne den. Lysanders list og genialitet når det gjaldt slagene han var involvert i, og den måten han utsultet Athen til en overgivelse, hadde også en stor innvirkning på begivenhetenes gang. I tillegg, hans veltalenhet og overtalelsesevne gjorde også at Agesilaus ble valgt til konge i Sparta i stedet for Leotychides. Det er meget sannsynlig at Lysander hadde en baktanke med å hjelpe Agesilaus til tronen, da disse hadde en fortid. Ut ifra det man kan lese av kilder, er det en stor sannsynlighet for at Lysanders baktanke var at han kunne, om ikke styre gjennom Agesilaus, så i hvert fall ha en stor innvirkning. Dette viste seg å være feil da Agesilaus var misunnelig på Lysanders omgangskrets, venner og at så mange så opp til ham, ville hjelpe ham og ha hans råd.

⁴³⁰ Plut. *Comp. Lys. Sull.* 5.5

6.3 Lysander og Brasidas

Som nevnt, er det flere likhetstrekk mellom Lysander og Brasidas. De var begge sterke ledere som fikk gjennomført mye for Sparta i Peloponneserkrigen, og begge satte et merke etter seg, ved å bli skrevet om av henholdsvis Plutark og Tukydid. Plutark skriver, at Lysander var den første grekeren som det ble satt opp altre for, og som tilbedt som en gud etter sin død.⁴³¹ Men det stemmer ikke. Tukydid skriver at Brasidas ble tilbedt som en gud av innbyggerne i Amfipolis.⁴³² Det er mulig at Plutark mener at Lysander var den første som *flere* byer tilba som en gud, da han skriver: “For he was the first Greek, as Duris writes, to whom the cities erected altars and made sacrifices as to a god [...]”. Brasidas hadde altså på mange måter vært en foregangsmann for Lysander og flere av de tingene Lysander oppnådde i sitt liv.

6.5 Sparta ikke designet på imperium

Spartas lover, levesett og tradisjoner hadde etter alt å dømme vært rimelig uforandret i lang tid. At det var så uforandret som tidligere trodd, virker usannsynlig. Da Sparta, etter Peloponneserkrigen gikk over til å ha et territorielt imperium, ble deres tradisjonelle levesett utfordret. Lykurgus’ lover var ikke ment for et imperium. Å styre et imperium krever penger, og dette stred imot de gamle holdningene i Sparta mot rikdom. Lysander tilførte Sparta mye rikdom. Ikke bare ved å motta penger fra prins Kyros, for disse pengene gikk med på å finansiere krigen mot Athen, men også senere, ved å ta hjem alt av rikdom som fulgte med da de vant slag.

Det er andre grunner til at Sparta falt, enn at deres gamle lover om at man ikke skulle ha penger, og at de ikke skulle krige mot samme fiende mange ganger. Systemet i Sparta baserte på at de spartanske borgerne var heltidskrigere, og de fikk ikke lov til å ha annet arbeid. Alt annet hadde de helotene til. På grunn av de strenge kravene for å kunne regnes som spartansk borger, og Peloponneserkrigens 30 år med mange tapte liv, hadde innbyggertallet i Sparta gått drastisk ned, og de spartanske styrkene

⁴³¹ Plut. *Lys.* 18.3

⁴³² Thuc. 4.11

besto nå også av heloter, hvilket det aldri hadde gjort før. I følge Aristoteles var mangelen på borgere en av grunnene til at Sparta gikk under, og en annen av grunnene han nevner, er kvinnes stilling. Det er altså flere faktorer som spiller inn når man ser på hva som førte til at Sparta mistet den makten de hadde fått gjennom den endelige seieren av Peloponneserkrigen.

6.6 Konklusjon

På tross av at Lysander på mange måter var selve definisjonen på en spartaner og levde etter de spartanske prinsipper, kan man si at suksessen gikk ham til hodet. Lysander hadde et ønske om selv å styre i Sparta, og spesielt etter han skjønnte at Agesilaus ikke kunne styres slik det kan virke som Lysander hadde planlagt.

Han skilte seg ut fra de andre ved å selv ville ha makt og ære, og forandre på det systemet de mente Lykurgus hadde innført. Hans liv hadde en innflytelse på gresk historie, siden han klarte å overbevise den persiske prinsen om pengestøtte, noe Sparta trengte. Uten denne støtten hadde ikke Sparta kunne bygget opp en flåte, og de kunne ikke ha vunnet krigen. Han innførte penger til Sparta og ikke minst ønsket om dette, noe de i flere hundre år hadde unngått. Å sulte athenerne til å overgi seg, var også Lysanders idé. Og sist, men ikke minst, hjalp han Agesilaus til tronen. Under Agesilaus mistet Sparta makten og innflytelsen de hadde fått. Selv om det er andre grunner til Spartas fall enn de feilene Agesilaus gjorde som konge, så kan man si at Lysander, i forlengelse av Agesilaus, var en del av dette.

Lysander var med andre ord en *homoioi*, som ikke var så lik de andre likevel.

Litteraturliste:

Cartledge, Paul: *Spartan Reflections*, Gerald Duckworth & Co.Ltd. 2001, London

Cartledge, Paul: *The Spartans, the World of the Warrior-Heroes of Ancient Greece*, The Overlook Press 2003, New York

Kennell, Nigel M.: *Spartans, A New History*, Blackwell Publishing 2010

Kennell, Nigel M.: *The Gymnasium of Virtue*, The University of North Carolina Press 1995

Link, Stefan: *Sparta, Comparative Approaches*, The Classical Press of Wales 2009 s.89-111

Pomeroy, Sarah B.: *Godesses, Whores, Wives and Slaves*, Schocken Book Ink, 1975, New York

Powell, Anton: *Sparta*, Edinburgh University Press 2002, Edinburgh s.90-103

Duff, Timothy E.: *The Structure of the Plutarchan Book*, Classical Antiquity, Vol. 30, No. 2 (October 2011), pp. 213-278, University of California Press

W. G. Forrest, *A History of Sparta 950-192 B.C*, Hutchinson & Co, London, 1968

Carter, John: *Reassessing Diodorus. Diodorus Siculus and the First Century* by Kenneth Sacks, The Classical Review, New Series Vol. 42, No. 1 (1992), pp. 34-36

Gray, V. J.: *The Value of Diodorus Siculus for the Years 411-386 BC*, Franz Steiner Verlag. Source: *Hermes*, 115. Bd., H. 1 (1st Qtr., 1987), pp 72-89

<http://en.wikipedia.org/wiki/Ploutarchos>

http://www.webref.org/anthropology/p/peer-polity_interaction.htm (25.04.2014)

Kilder:

Aristoteles' "on the Lacedaemonian Constitution:

<http://www.fordham.edu/Halsall/ancient/aristotle-sparta.html>

11.11.2010

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0058%3Abook%3D1%3Asection%3D1252a>

06.03.2014

Aristotle: *The Politics*, Edited by Stephen Everson, Cambridge University Press 1996

Introduksjon til Aristotle: *The Politics*, Edited by Stephen Everson, Cambridge University Press 1996, av Stephen Everson: pp ix-xxxvii

Plutarks *Agessilaus*:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0004%3Achapter%3D1%3Asection%3D1>

27.01.2014

Plutarks *Lykurgus*: <http://classics.mit.edu/Plutarch/lycurgus.html>

11.11.2010

Xenofons *the Polity of the Lacedaemonians*:

http://ancienthistory.about.com/library/bl/bl_text_xenophon_lacedaemonians.html?p=1 11.11.2010

Penguin Classics, Thukydides *History of the Peloponnesian War*

Penguin Classics, Thukydides *History of the Peloponnesian War*, innledning av M. I. Finley, 1972

The Loeb Classical Library, Plutarch's *Lives IV*

The Loeb Classical Library, Xenophon's *Hellenica I*; oversetter: Carleton L. Brownson

The Loeb Classical Library, Diodorus Siculus bok 13; oversetter: C. H. Oldfather

The Loeb Classical Library, Diodorus Siculus bok 14; oversetter: C. H. Oldfather

Shuckburgh, E. S.: Nepos, *Cornelius: Lysander Alcibiades Thrasybulus, conon dion iphictates chabrias*, Cambridge University Press, London, 1914

Plutarks *Lives, Lysander*:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0048%3Achapter%3D30>

Plutarks sammenlikning av *Lysander og Sulla*:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0028%3Achapter%3D5>